

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบริบทพื้นที่ศึกษา

การนำเสนอเนื้อหาในส่วนนี้คณะวิจัยจักได้นำเสนอผลการรวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและงานเขียนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “การศึกษาอัตลักษณ์และการปรับปรนทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ภายใต้ปรากฏการณ์การสลายเส้นแบ่งเดิมและการลากเส้นแบ่งใหม่ อำเภอมแม่สาย จังหวัดเชียงราย ราชอาณาจักรไทย กับ แขวงท่าซี้เหล็ก รัฐฉาน สหภาพเมียนมา” ทั้งนี้เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากการ ศึกษาเอกสารไปสู่การตอบคำถามหลักของการวิจัยว่าด้วยการปรับปรนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ผ่านการศึกษาระบบองค์รวมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ๆ ในพื้นที่ศึกษาว่ามีรายละเอียดอย่างไรทั้งในส่วนของการเปลี่ยนแปลง ปรับปรนที่เกิดในเชิงบวกและลบต่อกระแสการพัฒนาและระบบทุนนิยมเสรี ที่ถือเป็นโจทย์สำคัญต่อไปของประชาคมอาเซียน หรือที่อาจเรียกได้ว่าเป็น “การพัฒนาแบบไร้เส้นแบ่งเขตแดน” ทั้งนี้เพื่อจะสามารณำผลการศึกษาวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบายที่เหมาะสมระหว่างประเทศสมาชิก รวมถึงการบริหารจัดการทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคต่อไป

การทบทวนวรรณกรรมและสารสนเทศที่จักนำเสนอในส่วนนี้ประกอบด้วยแนวคิดว่าการสลายเส้นแบ่งเดิมและการเกิดเป็นเส้นแบ่งใหม่ (De/Reterritorialization) ตามแนวคิดของเดอเลซและกัตตารี ความหมายและประเด็นศึกษาต่าง ๆ ของกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) แนวคิดว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Change) แนวคิดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ข้ามวัฒนธรรม (Transculturalism) แนวคิดด้านการศึกษาอัตลักษณ์ (Identity Study) แนวคิดด้านระบบองค์รวมทางวัฒนธรรม (Holistic Cultural System) สถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์และภูมิศาสตร์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท/ไตในปัจจุบัน และบริบทของพื้นที่ศึกษา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

๑. การสลายเส้นแบ่งเดิมและการเกิดเป็นเส้นแบ่งใหม่ตามแนวคิดเดอเลิซและกัตตารี

ซีลส์ เดอเลิซและเฟลิกซ์ กัตตารีเป็นนักคิดในกลุ่มโพสท์โมเดิร์น จึงมีความพยายามอย่างเต็มที่ในอันจะถอดถอน ปลดเปลื้องความเชื่อต่าง ๆ ของแนวคิดสมัยใหม่ที่เชื่อในเรื่องของความเป็นเอกภาพ (unity) ลำดับชั้นสูงต่ำ เอกลักษณะ รากฐานต่าง ๆ อัตบุคคลและการเป็นตัวแทน เป็นต้น อันเป็นสาระสำคัญที่ปรากฏในงานเขียนชื่อ Anti-Oedipus (๑๙๗๖) ที่ถือได้ว่าเป็นการวิจารณ์ปลุกปั่นวาทกรรมและสถาบันต่าง ๆ ของความเป็นสมัยใหม่ โดยมองว่าความเป็นไปได้เกี่ยวกับยุคหลังสมัยใหม่ของปัจเจกสามารถเอาชนะรูปแบบต่าง ๆ ของยุคสมัยใหม่ในสภาวะหยุดนิ่งสู่การเป็นผู้ที่ร่อนเร่ไปตามความปรารถนา อันเป็นกระบวนการตามความเหมาะสมและการแปรเปลี่ยนสภาพ โดยที่เดอเลิซและกัตตารีค้นหาเพื่อสร้างทฤษฎีและแยกให้เห็นแง่มุมหรือด้านที่เป็นบวกและมีลักษณะปลดปล่อย การถอดรหัสเกี่ยวกับการไหลเลื่อนของแรงขับทางเพศ (libidinal) ที่นำไปสู่พลวัตต่าง ๆ ของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (the decoding of libidinal flows initiated to the dynamics of the capitalist economy) ผลที่ตามมาคือ จากการวิเคราะห์ที่ต่างออกไปของพวกเขาได้ให้ความไว้วางใจและความเชื่อมั่นต่อปริณิถณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับชนบจาริตแบบมาร์กซิสต์

ใน Anti-Oedipus เป็นหนึ่งการนำเสนอองานศึกษาเชิงปรัชญาแบบหลังคานท์ (Post-Kantian) อันเป็นแนวทางการหาความรู้ที่เกิดหลังการปฏิวัติคานท์ ที่เปลี่ยนจากแนวทางการหาความรู้แบบเน้นวิทยาศาสตร์ สู่แนวทางการหาความรู้ การสำรวจตรวจสอบเชิงสุนทรีย์มากขึ้น ไม่มุ่งเน้นไปที่การอธิบาย ตีความหรือการมองแบบคู่ตรงข้ามเชิงวิพากษ์ แต่มองเน้นความสัมพันธ์ที่สามารถเคียงคู่กันไป โดยให้ความสำคัญกับองค์ประฐานเป็นหลักในการศึกษา ทั้งสองใช้แนวคิดว่าด้วยการปลดปล่อยสังคมผ่านข้อเสนอที่หลากหลาย แสดงออกถึงการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ๆ ที่อาจพบได้ในโลกโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน เช่น การย้ายถิ่นข้ามพรมแดนว่าด้วยแนวคิดอาณาเขต (territory) คนเร่ร่อน/ไร้หลักแหล่งถาวร (nomadology) ด้วยการนำความสัมพันธ์แบบเคียงคู่ระหว่างความปรารถนากับอาการทางจิตที่มีความรู้สึกแปลกแยกหรือจิตเภท (schizophrenia) ในสังคมทุนนิยม อธิบายประวัติศาสตร์ว่าเป็นที่ชุกช่อนและเป็นการจัดแบ่งการเชื่อมต่อระหว่างความปรารถนากับการผลิต (desiring-production) เข้าไปในปัจเจกบุคคลสมัยใหม่ เข้าไปในรัฐ-ชาติและในระบบทุนนิยม ข้อดีของระบบทุนนิยมในทัศนะของทั้งสองคือการล้มล้างการจัดช่วงชั้นทางสังคม ในขณะที่เดียวกันก็มองว่าข้อเสียของทุนนิยมคือการพยายามทำให้คุณค่าทุกอย่างในสังคมเหมือนกันหมด นั่นคือ คุณค่าแบบตลาดและการแลกเปลี่ยน นับเป็นการลดทอน/สลายทุกสิ่งอย่างลงให้เหลือน้อยที่สุด ด้วยมองว่าความสลบซบซ้อนเหล่านั้นจะนำซึ่งอุปสรรคต่อกระบวนการผลิตในระบบ

ทุนนิยมไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิต การบริโภคและการแลกเปลี่ยนนั่นเอง ทั้งนี้เพราะภายใต้ระบบทุนนิยม ทุกอย่างถูกทำให้กลายเป็นสินค้า พื้นที่ในสังคมถูกทำให้กลับกลายเป็นพื้นที่ที่ราบผืนเดียวกัน กล่าวคือ ทุนนิยมทำให้โลกทั้งโลกกลายเป็นกลไกที่พร้อมจะเชื่อมต่อสินค้ากับคน สังคม สถานที่ สิ่งของ กระบวนการ ความคิด ความฝันและจินตนาการ

ดังนั้นระบบทุนนิยมสำหรับเดอเลซและกัตตารีจึงเป็นระบบที่ควรสร้างพื้นที่ราบให้เกิดพร้อม ๆ กับสายเส้นแบ่งที่เป็นอุปสรรคต่อระบบทุนนิยม ระบบทุนนิยมจึงเปลี่ยนความสัมพันธ์เป็นความสัมพันธ์เชิงตลาดทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ระบบทุนนิยมมันจึงไปสั่นคลอนทั้งระบบ ทำให้คนในสังคมเกิดปัญหา ไม่มั่นคง (ในแบบที่มีมาร์กซ์มองว่ามันคือความแปลกแยก (alienation) แต่เดอเลซและกัตตารีเรียกว่า “จิตเภท”) ที่ไม่ใช่ในลักษณะการเป็นโรคจิตเภท หากแต่เป็นการมองเชิงปรากฏการณ์ที่อาจกระทบกับแต่ละคนจึงควรต้องแก้ไขที่ต้นเหตุแห่งปรากฏการณ์ ไม่ใช่การเหมารวมว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ป่วย ต้องรักษาและท้ายที่สุดก็ส่งเข้าไปในสถานที่เห็นว่าเหมาะสม นั่นคือ โรงพยาบาลบ้า ก็รังแต่จะสร้างให้เกิดปัญหาตามมาอยู่นั่นเอง ดังนั้นใน Anti-Oedipus จึงเป็นการตั้งคำถามที่ทำทลายความรู้ อำนาจ ความคิด ความเข้าใจในเรื่องการเมือง เพศ ชีวิตประจำวัน ความ เพื่อฝันและความจริงทางสังคม ที่ถูกนำเสนอภายใต้รหัสหรือความหมายที่สังคมทุนนิยมสร้างขึ้น ผ่านทางระบบครอบครัวเดี่ยว ผ่านโรงเรียนชายหรือหญิงล้วน ผ่านระบบการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่จำกัดชีวิตพนักงานด้วยเวลากะเช้างาน หรือระบบอื่น ๆ ที่ถูก “เซท” ขึ้นเพื่อตอบสนองวิถีการบริโภคของสังคมทุนนิยมที่ผลการบริโภคหรือไม่ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากสื่อสารมวลชนที่เข้ามาจูงใจด้วยการโฆษณาอันเป็นกระบวนการของการเก็บกด ปิดกั้นความปรารถนาในแนวราบที่เชื่อมโยงภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม ทุนนิยมเข้าไว้ด้วยกัน และขณะเดียวกันความสัมพันธ์ที่เกิดก็ไม่ได้เกิดจากการปะทะ ต่อสู้ แต่กลับเป็นการสลายรหัส – ตัดข้ามเส้นแบ่งในแนวระนาบของภาวะปกติตนเองซึ่งทั้งสองเรียกว่า “การสลายเส้นแบ่งเดิมและการลากเส้นแบ่งใหม่ (de/reterritorialization)”

“การสลายเส้นแบ่งเดิมและการลากเส้นแบ่งใหม่” เป็นการผลัดเรื่องส่วนตัวให้กลายเป็นเรื่องทางสังคม เปลี่ยนวิธีคิดมุมมองความเป็นปัจเจกบุคคลในตัวตนมนุษย์ อันเป็นแนวคิดที่สกุลความคิดแบบหลังโครงสร้างนิยมและหลังสมัยใหม่นิยมต้องการเป็นปากเสียงให้กับสิ่งที่พูดไม่ได้ สิ่งที่เป็นตัวแทนไม่ได้ สิ่งที่น่าเสนอไม่ได้ สิ่งที่ไม่ถูกนำเสนอหรือมองข้ามไป สิ่งที่ไม่ปรากฏ สิ่งที่ถูกเก็บกดปิดกั้นไว้ นั่นคือ ต้องการเป็นปากเสียงให้กับ “ความเป็นอื่น” (the other) แบบต่าง ๆ ที่ถูกผลิตขึ้นในแต่ละยุคสมัยและในแต่ละสังคม ด้วยการตั้งคำถามกับบรรดาเส้นแบ่งต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคม และในวิธีคิดของเรา เพื่อนำไปสู่การลากเส้นแบ่งใหม่ที่มีความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันกว่าที่เป็นอยู่ เป็นการคิดแบบไรโซม (rhizome) ที่ไม่มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด

ใน “มิติ” ของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้น มันคืออะไรที่เคยเป็นเรื่องปกติ/ธรรมดา เมื่อมีความไม่ปกติ/ไม่ธรรมดาเกิดขึ้นและเป็นที่ยอมรับขึ้นแล้วและกำลังขยายตัวลุกลามออกไปอย่างรวดเร็ว จนกำลังเกิด/กำลังจะกลายเป็นกติกาใหม่ เป็นบรรทัดฐานใหม่ การขยายตัว การลุกลามและความรวดเร็วมันจะรุนแรงหรือไม่เพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ขึ้นอยู่กับปฏิบัติการของความขัดแย้งในภาคส่วนต่าง ๆ กลไกต่าง ๆ ของสังคม พื้นที่ของการปฏิบัติการ พื้นที่ของความขัดแย้ง ค่านิยม ระบบคิด บริบท การแบ่งแยก การจัดหมวดหมู่ รวมถึงลักษณะของการดำรงอยู่ของสังคมว่าเป็นสังคมแบบเปิด/ปิดมากน้อยเพียงใด^๑

๒. แนวคิดว่าด้วยโลกาภิวัตน์ (Globalizationism)

ปรากฏการณ์ทั้งหลายในโลกยุคที่เรียกกันว่า “โลกหลังสมัยใหม่” เช่นปัจจุบันเกิดลักษณะสำคัญประการหนึ่งที่น่าจะเรียกว่าเป็นการไหลบ่าข้ามพรมแดนรัฐชาติของผู้คน วัฒนธรรมและทุนที่ส่งผลให้ผู้คนเป็นจำนวนมาก จำต้องมีสถานะเป็นคนไร้รัฐ ไร้สัญชาติ ไร้ตัวตน สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นปรากฏการณ์ที่นำไปสู่การตั้งคำถามต่อการมีอยู่ของพรมแดนรัฐชาติและรัฐชาติอันเป็นประดิษฐกรรมที่หลงเหลือจากโลก “สมัยใหม่” ดังนั้นเพื่อเป็นการเปิดประเด็นทั้งที่เกิดจากความเข้าใจและความไม่เข้าใจในปรากฏการณ์ที่แพร่หลายไปทั่วโลกว่าเป็นผลมาจากยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ทำให้ทุกอย่างเคลื่อนที่ลื่นไหลไปมาสู่กันได้อย่างสะดวก จนเส้นพรมแดนต่าง ๆ พร่าเลือน ส่งผลให้คนบางกลุ่มจำต้องแสดงอัตลักษณ์ของตนให้ชัดเจนเหนือคนกลุ่มอื่น ในขณะที่บางกลุ่มอาจยอมถูกกลืนกลายเข้ากับกลุ่มคนส่วนใหญ่หรือบางกลุ่มอาจเลือนหายสูญเสียดัตลักษณ์ไปเลยด้วยซ้ำ ปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าวพบได้ทั่วไปในโลกและสังคมไทยปัจจุบัน ลัทธิทุนนิยมและการค้าโลกที่เพิ่มขึ้นส่งผลต่อการคิดค้นในทางทฤษฎี ความจริงเกี่ยวกับจักรวรรดิ การขยายออกไปทั่วโลก การเดินทางรอบโลก การค้นพบ การปรากฏแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและการสนใจในทางปรัชญาว่าด้วยเรื่องเหตุและผลของมนุษย์ พัฒนาการของโลกในยุคสมัยใหม่เป็นพัฒนาการแห่งโลกที่มีเสรีภาพ โลกแห่งการค้าเสรี โลกแห่งการเมืองระหว่างประเทศ ความสำคัญของรัฐประชาชาติต่างถูกลดบทบาทลงทำหน้าที่เพียงหนุนเสริมเท่านั้น เกิดสถานะโลกไร้พรมแดนทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม โลกทั้งใบกลายเป็นหนึ่งเดียว แนวคิดเรื่องประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน เฟื่องฟูพร้อม ๆ กับอำนาจอธิปไตยของรัฐถูกลิดรอน อำนาจขององค์การระหว่างประเทศเพิ่มมากขึ้น หน่วยทางการเมืองใหญ่ขึ้นกลายเป็นสังคมโลก ชุมชนโลกเกิดผลกระทบทั้งในเชิงบวกและลบ

^๑ ถอดความและเรียบเรียงโดยดุจฤดี คงสุวรรณ จาก Gilles Deleuze Felix Guattari, *A THOUSAND PLATEAUS: Capitalism and Schizophrenia* (London: University of Minnesota Press, ๑๙๘๓). และ Gilles Deleuze Felix Guattari, *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia* (London: University of Minnesota Press, ๑๙๘๓).

ในด้านสังคมศาสตร์ ทฤษฎีโลกาภิวัตน์จะถูกนำมาใช้อธิบายและอ้างอิงสังคมปัจจุบัน อันที่จริงโลกาภิวัตน์เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ แต่เป็นที่แพร่หลาย และรู้จักอย่างดีในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เริ่มใช้ในกลุ่มนักสังคมศาสตร์ตั้งแต่ทศวรรษที่ ๑๙๖๐ ทว่ากลับแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับในบรรดานักเศรษฐศาสตร์ตั้งแต่ทศวรรษที่ ๑๙๘๐ อย่างไรก็ตาม แนวคิดทฤษฎีโลกาภิวัตน์นั้นเป็นแนวคิดที่พัฒนามาใช้อธิบายงานศึกษาได้หลายสาขา

ทฤษฎีโลกาภิวัตน์เป็นทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์การศึกษาด้านสังคมศาสตร์ถึงความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นโดยก้าวข้ามอำนาจความเป็นรัฐและพรมแดนรัฐ โดยความเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกที่ไม่ได้เป็นไปอย่างจำกัดสำหรับรัฐชาติหนึ่ง ๆ

กล่าวโดยสรุป โลกาภิวัตน์คือการอธิบายปรากฏการณ์ที่เชื่อมโยงสังคมและรัฐชาติเข้าไว้ด้วยกันทั่วโลก ความเป็นสากลนิยม การติดต่อสื่อสารที่เชื่อมถึงกันโดยทั่ว การกระทำเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อหรือความร่วมมือของคนทั้งโลก โดยมีพัฒนาการในหลาย ๆ ด้านซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในการอธิบายถึงสาเหตุของความเปลี่ยนแปลงในสังคมโลกที่สัมพันธ์กับการรุกรานในพื้นที่เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

โลกาภิวัตน์จึงเป็นระบบวัฒนธรรมโลกที่พัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองและเอื้ออำนวยต่อการก่อเกิดของระบบผูกขาดไร้พรมแดน เพื่อให้คนทั้งโลกขึ้นต่อวัฒนธรรมของแนวคิดตะวันตก แนวใหม่ (Neo-Westernization) ที่เป็นการสร้างกระแสบริโภคนิยมที่นิยมทุกอย่างเป็นตะวันตก การเกิดกระแสบริโภคนิยมและการไหลตามกระแสนั้น เป็นการรุกรานความเป็นท้องถิ่นและประเพณีดั้งเดิมของคนในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วโลกและส่งผลกระทบต่อในกลุ่มชาตินิยม ประเพณีนิยมและศาสนานิยม เป็นต้น

จากการศึกษาของมัลคอล์ม วอเตอร์ (Malcolm Water)^๒ พบว่าต้นตอของการเกิดโลกาภิวัตน์ประกอบด้วย

(๑) ด้านเศรษฐกิจ

ได้มีการสรุปว่าโลกาภิวัตน์อาจเกิดตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๗๐ - ๑๙๑๔ จากพัฒนาการของระบบคมนาคมและการติดต่อสื่อสารที่เชื่อมโลกโดยเฉพาะรถไฟ เรือกลไฟและโทรเลข และการเจริญเติบโตทางการค้า ซึ่งเกิดจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม และสุดท้ายเกิดจากการเริ่มลงทุนข้ามชาติของประเทศอุตสาหกรรม ที่เข้าไปลงทุนในประเทศที่ไม่ใช่ประเทศอุตสาหกรรม หากการพัฒนาเหล่านี้ประสบผลอย่างเต็มที่ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ และในยุคดังกล่าวนี้เองที่ทุนนิยมและบริโภคนิยมเกิดขึ้น ขณะที่อุตสาหกรรมเจริญเติบโตและก่อให้เกิดสังคมสมัยใหม่ โดยชี้ว่าการปฏิวัติอุตสาหกรรมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างหลายประการ โดยเฉพาะการที่โรงเรียน

^๒ Malcolm Waters, *Globalization*, ๒nd ed., (London; New York: Routledge, ๒๐๐๑).

สอนทักษะที่แตกต่าง เพื่อให้เกิดความชำนาญและก่อให้เกิดการแข่งขันกันทำ ขณะที่รัฐบาลเริ่มมีหน่วยงานซึ่งทำหน้าที่ด้านเศรษฐกิจโดยเฉพาะ ศาสนาเองก็สนับสนุนเรื่องค่านิยม การเปลี่ยนแปลงค่านิยมไปในทิศทางปัจเจกนิยม สากลนิยม เรียกว่า การทำให้เป็นสังคมสมัยใหม่ (modernization) และสังคมสมัยใหม่นี้เองที่สถาปนาความเป็นสากล ทั้งนี้มีลัทธิคอมมิวนิสต์มีความเห็นร่วมกับนักทฤษฎีแรงงาน การตลาดว่า การอุตสาหกรรมทำให้สังคมทุกสังคมในโลกเหมือนกัน โดยความเป็นสากลที่มาพร้อมกับการเกิดสังคมสมัยใหม่ ซึ่งมีอยู่ ๔ ประการ กล่าวคือองค์การราชการ การเงินและการตลาด ระบบกฎหมายสากลและประชาธิปไตย เมื่อโลกทั้งใบเริ่มมีระบบที่เชื่อมโยงคล้ายกันหลายประการ อันเนื่องจากการค้าและเพื่อความสะดวกในทางเศรษฐกิจ การที่มีระบบเหมือน ๆ กันทั้งโลก ๔ ประการดังที่กล่าวแล้ว ทำให้การค้าระหว่างประเทศเป็นไปได้รวดเร็วและสะดวกมากขึ้น เนื่องจากมีระบบที่เป็นสากลรองรับ ทำให้การค้าระหว่างประเทศมีความก้าวหน้าขึ้น และระบบการคิดคำนวณความเป็นประเทศพัฒนา ก็ถูกคิดจากมูลฐานทางเศรษฐกิจ ประเทศที่มีเศรษฐกิจเงินทุนมากถือเป็นประเทศโลกที่หนึ่ง ทุนสามารถเคลื่อนย้ายไปได้ทุกทิศทาง พัฒนาการต่อมาก็คือการแข่งขันกันทำ การแสวงหาทรัพยากรไปทั่วโลก และทำให้องค์กรหนึ่งไม่จำกัดการปฏิบัติการเฉพาะในรัฐใดรัฐหนึ่งเท่านั้น หากแต่เป็นการปฏิบัติการข้ามพรมแดน ยกตัวอย่างเช่น การมีบริษัทที่ก่อตั้งและจัดลิขสิทธิ์ภายใต้ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีผู้บริหารเป็นชาวอิสราเอล ลูกจ้างที่ชำนาญการอาจจะเป็นชาวยุโรปมีโรงงานผลิตอยู่ในทวีปเอเชีย และใช้แรงงานเอเชีย ขณะที่ใช้วัตถุดิบมาจากแอฟริกา ความเป็นโลกาภิวัตน์ในด้านเศรษฐกิจ จึงเป็นผลที่เกิดจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม โดยเป็นคำอธิบายการดำเนินการด้านเศรษฐกิจข้ามชาติ ด้วยระบบที่มีเงินและเศรษฐกิจที่ถูกพัฒนาขึ้นมาให้เป็นระบบเดียวกันทั่วโลก

(๒) ด้านการเมือง

แม้ในโลกสมัยใหม่มีรัฐชาติเกิดขึ้นและมีความยึดถือในรัฐชาติสูงในฐานะปัจเจกชนจนนำไปสู่การสร้างวาทกรรมเรื่อง “ชาตินิยม” หากแต่ปัจจุบันความเป็นรัฐชาติเริ่มมีบทบาทน้อยลง เนื่องจากเหตุการณ์หลายประการเปลี่ยนแปลงไป เพราะเหตุแห่งการเกิดสังคมสมัยใหม่หลังปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ทำให้โลกเริ่มเชื่อมโยงกัน การค้าระหว่างประเทศ ก่อให้เกิดการมีส่วนได้เสียผลประโยชน์และอื่น ๆ แนวคิดการเมืองการปกครองที่สามารถส่งเสริมเศรษฐกิจได้ถูกนำมาใช้เหมือน ๆ กัน รวมทั้งเกิดความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มคนที่มีแนวคิดเช่นเดียวกัน แต่อยู่คนละรัฐชาติ เพื่อสนองวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น การเกิดการรวมกลุ่มกันในหมู่รัฐชาติเพื่อสร้างอำนาจต่อรองมากขึ้น เช่น กรณีการเกิดกลุ่ม EU และกลุ่มประเทศ ASEAN เช่นงานศึกษาชิ้นนี้ เป็นต้น

(๓) ด้านเทคโนโลยี

เจมส์ เอ็น โรเซนโน (James N. Rosenau) เชื่อว่าการเกิดโลกาภิวัตน์ด้านการเมืองการปกครอง เป็นเพราะเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ที่ย่อระยะทางโลกให้สั้นลง ผู้คนรับรู้ข่าวสารข้อมูล แนวคิดใหม่ ๆ อย่างรวดเร็วจากทั่วโลก และการที่ปัญหาในระดับโลกซึ่งเกิดขึ้น ณ รัฐใดรัฐหนึ่งไม่สามารถแก้ไขได้อีกต่อไป รวมทั้งการเพิ่มขีดความสามารถของผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขา ซึ่งทำให้บุคลากรเหล่านี้สามารถทำงานเฉพาะข้ามรัฐได้ ดังนั้นจึงไม่เป็นที่ประหลาดใจที่จะพบปัญหาในระดับนานาชาติหรือระดับโลก ซึ่งมีใช่ปัญหาของรัฐใดรัฐหนึ่ง และการแก้ปัญหาที่เป็นเรื่องของนานาชาติ เช่น ปัญหาสงครามของสองรัฐ ซึ่งปัจจุบันพบว่าส่งผลกระทบต่อหลายรัฐ ทำให้สหประชาชาติซึ่งเป็นองค์กรโลกเข้ามาจัดการกับปัญหาดังกล่าว ขณะเดียวกันก็พบว่าผู้คนร่วมสนใจและมีการตกลงทำสัญญาร่วมมือระหว่างกันเพื่อโลกนี้ ไม่ใช่รัฐใดรัฐหนึ่งอย่างจริงจังแล้ว เช่น การตกลงแก้ปัญหาโลกร้อน เป็นต้น

(๔) ด้านวัฒนธรรม

มัลคอม วอเตอร์อธิบายถึงพัฒนาการของโลกาภิวัตน์ในด้านวัฒนธรรมว่าโลกาภิวัตน์เกิดจากการเกิดขึ้นของศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ เนื่องจากโปรเตสแตนต์ทำให้เกิดการแยกศาสนจักรออกจากรัฐ และต่อมาทำให้เกิดความเป็นรัฐชาติ และเกิดการสร้างชาติในชาติตะวันตก ในการสร้างชาติหลักการอย่างหนึ่งที่สำคัญคือการสร้างวาทกรรมให้คนในชาติมีความรู้สึกชาตินิยมเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน วัฒนธรรม อัตลักษณ์ของรัฐตนจึงถูกสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมความเป็นอัตลักษณ์ของรัฐชาติ และเกิดการแข่งขันกันด้านการค้าที่ทำให้รัฐตะวันตกต้องแข่งขันกันล่าอาณานิคมเพื่อส่งเสริมให้รัฐชาติของตนเจริญพัฒนายิ่งขึ้น โลกาภิวัตน์ด้านวัฒนธรรมจึงเกิดและเติบโตในยุคนี้ เมื่อเจ้าอาณานิคมเริ่มเผยแพร่วัฒนธรรมตะวันตก โดยใช้วิธีการสถาปนาโรงเรียน การเดินป่าเลด การก่อตั้งพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งแพร่หลายในหมู่คนชั้นสูงของประเทศอาณานิคมก่อน ต่อมาได้แพร่หลายในหมู่คนชั้นกลางด้วย และทำให้วัฒนธรรมดังกล่าวกลายเป็นวัฒนธรรมสากลไปในที่สุด

วัฒนธรรมหนึ่งที่เกิดขึ้นและแพร่หลายมายาวนานตั้งแต่หลังยุคอาณานิคมจนกระทั่งยุคหลังสมัยใหม่ในปัจจุบัน คือวัฒนธรรมการท่องเที่ยวข้ามประเทศ ซึ่งเริ่มต้นในยุค อาณานิคมเช่นกัน หลังจากการทำงานในระบบอุตสาหกรรม ผู้คนเริ่มต้องการการหยุดพักผ่อน แต่เดิมผู้คนเคยมีวันหยุดในทางศาสนา ได้แปรเปลี่ยนเป็นการหยุดจากวันทำงาน เพื่อการพักผ่อน ทำให้เกิดการสร้างสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว การแพร่หลายวัฒนธรรมเหล่านี้ทำให้เกิดความเป็นวัฒนธรรมสากลขึ้น กล่าวคือสังคมในโลกเริ่มมีกิจกรรมหลายประเภทคล้ายคลึงกันและยอมรับกิจกรรมหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างได้มากขึ้น ขณะเดียวกันการแพร่หลายวัฒนธรรมและการย่อโลกก็เพิ่มขึ้น ด้วยการมีข้อมูล

ข่าวสารจากอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีดาวเทียม ซึ่งทำให้ผู้คนทั่วโลกรับรู้ข่าวสารของอีกโลกอย่างรวดเร็ว และทำให้ปัญหาในอีกซีกโลกกลายเป็นปัญหาร่วมกัน เช่น การเกิดคลื่นสึนามิที่เกิดขึ้นพร้อมกันในทวีปเอเชีย แต่มีการร่วมกันจัดงานการกุศลบริจาคเงินช่วยเหลือของคนทั่วโลก

ในอีกด้านหนึ่งโลกาภิวัตน์มักถูกนำมาใช้อธิบายและวิเคราะห์ ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมโลกเสมอ ๆ เนื่องจากสามารถอธิบายได้ถึงสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง ทั้งนี้ด้วยเพราะโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่อทุกด้านในปัจจุบันดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว โดยเฉพาะการกระทบเรื่องแนวคิดทางศาสนาและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาตินิยม ศาสนานิยม เป็นต้น ผลกระทบดังกล่าวทำให้นักวิชาการหลากหลายศาสตร์นำแนวคิดโลกาภิวัตน์ไปใช้ในการอธิบายเฉพาะศาสตร์ของตน อาทิ การใช้อธิบายว่าเป็นสาเหตุหนึ่งของการเกิดความขัดแย้งระหว่างชาติตะวันตกกับกลุ่มมุสลูมานิยมของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (ซึ่งศึกษาปัญหาเรื่องการก่อการร้ายสากลใหม่)

จากบทความชื่อ “Globalization and the research imagination” โดยอรชุน อับปาคุรีย^๓ ได้ตั้งข้อสังเกตว่าโลกาภิวัตน์อาจนิยามได้หลายแบบ อาทิ หมายถึงทุนที่ปฏิบัติการในระดับโลกที่วางอยู่บนตรรกะใหม่ของจักรวรรดิ ตรรกะใหม่ของการค้าและการครอบงำส่วนอื่นของโลกในด้านการเมือง หรือโลกาภิวัตน์คือ ปฏิบัติการของทุนระดับโลก ในยุคที่อำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของรัฐ-ชาติตกอยู่ในภาวะวิกฤต ฯลฯ

นอกจากนี้ในบทความอีกชิ้นคือ “Disjuncture and difference in the global cultural economy” ซึ่งเสนอโดยอับปาคุรีย^๔ เช่นกัน ได้ให้ความหมายของโลกาภิวัตน์ในสองมิติ กล่าวคือ “มิติของวัตถุ” และ “มิติของจินตนาการ” ภายใต้ความหมายดังนี้

โลกาภิวัตน์ในมิติของวัตถุ หมายถึง การไหลและเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติในระดับโลกของวัตถุ วัฒนธรรมและนามธรรม คือ ผู้คน สื่อ เทคโนโลยี อุดมการณ์และทุน แต่การไหลและเคลื่อนย้ายของวัตถุเหล่านี้มิได้เกิดขึ้นพร้อมกัน เบนเข้าหากันและข้ามพื่นที่อย่างสม่ำเสมอ หากแต่ไหลและเคลื่อนย้ายต่างระดับความเร็ว ต่างแกน ต่างจุดเริ่มต้น ต่างปลายทางและความสัมพันธ์ในระดับที่ต่างกับโครงสร้างทางสถาบันที่แตกต่างกันในภูมิภาค ประเทศและสังคมโลกาภิวัตน์หรือโลกที่วัตถุอยู่ในภาวะเคลื่อนย้าย จึงมิใช่โลกของความเป็นหนึ่งเดียวและกลมกลืน แต่เป็นโลกที่ฉีกด้วยภาวะไม่เท่าเทียม โลกที่ความสัมพันธ์ไม่สวมทับกันสนิท (disjuncture) โลกแห่งความสับสนวุ่นวาย (chaos) และโลกที่สลับซับซ้อน (complexity)

^๓ Arjun Appadurai, *Globalization and the research imagination* (United State: Blackwell Publishers Ltd, ๑๙๙๙).

^๔ Arjun Appadurai, *Disjuncture and difference in the global cultural economy* (Hodgson, ๑๙๙๔), ๒๒๙ - ๒๓๘.

ส่วนโลกาภิวัตน์ในมิติของจินตนาการ สำหรับอัปาดูริย์แล้วการไหลและการเคลื่อนย้ายของวัตถุข้ามพรมแดนมิใช่สิ่งใหม่ในประวัติศาสตร์สังคมมนุษย์และจินตนาการของผู้คนเกี่ยวกับสรรพสิ่งก็มีใช้ประเด็นใหม่เช่นกัน หากแต่เขาเห็นว่าโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นช่วงครึ่งหลังศตวรรษที่ ๒๐ นี้ เกิดจากเงื่อนไขที่ภาพลักษณ์ในภาวะเคลื่อนย้ายและแปลงรูป ซึ่งได้มาปะทะหรือบรรจบกับผู้คนที่อยู่ในภาวะเคลื่อนย้าย แล้วก่อรูปของจินตนาการใหม่ที่ฝังลึกในวิถีชีวิตประจำวันของผู้คน โดยจินตนาการใหม่มิใช่จินตนาการที่เพื่อฝัน ฟุ้งซ่าน หลีกหลบจากความเป็นจริง ในทางตรงกันข้ามกลับเป็นจินตนาการที่มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดสนามปฏิบัติการทางสังคมของผู้คน หรือเป็น “จินตนาการในฐานะที่เป็นปฏิบัติการทางสังคม” (the imagination as a social practice) จินตนาการใหม่ที่เกิดจากการบรรจบกันของคนที่อยู่ในภาวะเคลื่อนย้าย (Moving people) และภาพลักษณ์ที่กำลังเคลื่อนย้าย (moving images) คือ จินตนาการที่ขยายใหญ่ ข้ามพรมแดนและเชื่อมต่อถึงนาระยะไกล เป็นจินตนาการการเป็นเครือข่าย/ชุมชน/ท้องถิ่นที่ขยายใหญ่ตัดข้ามท้องถิ่นเดิม ภูมิภาคและพรมแดนรัฐ-ชาติตามการเคลื่อนย้ายระยะไกลของผู้คน และส่งผลให้เกิดสนามความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่ที่ขยายใหญ่ เป็นสนามความสัมพันธ์ทางสังคมระดับโลก

สำหรับอัปาดูริย์แล้วกระบวนการโลกาภิวัตน์มิได้ทำลายท้องถิ่น แต่เป็นเงื่อนไขสำคัญของการก่อเกิดท้องถิ่นข้ามท้องถิ่นหลายรูปแบบ ได้แก่เขตพรมแดน เขตการท่องเที่ยว เขตการค้าเสรี ค่ายผู้อพยพหนีภัยการเมือง แรงงานข้ามชาติ อาณาบริเวณของผู้อพยพ และเครือข่ายของเมือง

นอกจากนี้การเคลื่อนย้ายของผู้คนทำให้ความสัมพันธ์ทางเครือข่าย ความสมานฉันท์ และสายสัมพันธ์อื่น ๆ ของผู้คนขยายใหญ่ขึ้น ความสมานฉันท์และสายสัมพันธ์ข้ามประเทศและข้ามทวีป และการเคลื่อนย้ายของผู้คนจากถิ่นเดิมไปอยู่ในถิ่นใหม่ ทำให้คนกลุ่มนั้นสร้างท้องถิ่นขึ้นมาใหม่ในประเทศพักพิง โดยอาศัยสื่อสมัยใหม่และภาพลักษณ์ที่เกิดจากสื่อเป็นปัจจัยต่อเชื่อมกับท้องถิ่นเดิม เช่น โรฮิงญา เป็นต้น และทำให้คนทั้งที่อยู่ท้องถิ่นเดิมและท้องถิ่นใหม่สัมพันธ์กับท้องถิ่นกับพื้นที่มากกว่าหนึ่งท้องถิ่นและหนึ่งพื้นที่ และกลายเป็นท้องถิ่นข้ามท้องถิ่นระยะไกลและขยายใหญ่ตามสังคมสมัยใหม่ที่ขยายตัวขึ้น

อัปาดูริย์กล่าวว่าที่ผ่านมากการศึกษาโลกาภิวัตน์ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับโลกาภิวัตน์จากข้างบนหรือโลกาภิวัตน์ของทุนนิยม การให้ความสำคัญกับการศึกษาโลกาภิวัตน์จากข้างบน มิได้นำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน ปัญหาความรุนแรงที่ระเบิดขึ้นมาในท้องถิ่นและมิได้แก้ปัญหาความอยุติธรรมต่อกลุ่มคนที่อยู่ชายขอบของสังคมเกิดขึ้นทั่วไป ดังนั้นเขาจึงเสนอว่าการศึกษาโลกาภิวัตน์จำต้องให้ความสำคัญกับโลกาภิวัตน์จากเบื้องล่าง ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การสร้างประชาธิปไตยเชิงลึก ประชาธิปไตยในชีวิตประจำวันและมุ่งเสริมสร้างปริมณฑลสาธารณะ (Public sphere) ในระดับโลก เขาเห็นว่า กระบวนการโลกาภิวัตน์จากเบื้องล่างหรือการ

ต่อสู้ของท้องถิ่นที่ ถักทอเป็นเครือข่ายระดับโลก มีตัวอย่างให้เห็นหลากหลายและที่ได้รับการกล่าวถึงค่อนข้างมาก คือ เครือข่ายที่ถักทอโดยองค์กรพัฒนาเอกชน ที่สนับสนุนชุมชนในระดับท้องถิ่นและมุ่งเน้นความเท่าเทียมและความยุติธรรมทางสังคมและการกระจายความมั่งคั่งของสังคมใหม่ เครือข่ายการรณรงค์นโยบายข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติ (trans - national advocacy networks) เครือข่ายที่ถักทอกันขึ้นเพื่อต่อต้านโลกาภิวัตน์จากเบื้องบน เช่น เครือข่ายการต่อต้านโลกาภิวัตน์ที่ ซีแอตเทิร์น มิลาน กอตเตบอร์กและวอร์ซิงตัน ดี.ซี. เครือข่ายการรณรงค์ต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี สิทธิชนพื้นเมือง สิ่งแวดล้อม แรงงานเด็ก สิทธิมนุษยชน สิทธิทางวัฒนธรรมของชนพื้นเมือง สิทธิผู้อพยพและสิทธิภูมิปัญญาชนพื้นเมืองที่ถักทอข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติ การสร้างองค์ความรู้ท้องถิ่นข้ามท้องถิ่นอันเป็นการสร้างเครือข่ายโลกาภิวัตน์จากข้างล่างหรือการทำงานเมืองท้องถิ่นเป็นการเมืองสากลที่อัปปาตุรีย เรียกว่า “ประชาธิปไตยข้ามพรมแดน” หรือ “democracy without borders”^๕

ดังนั้นลักษณะของปรากฏการณ์สังคมในยุคโลกาภิวัตน์ จึงเป็นผลพวงมาจากการที่โลกาภิวัตน์ทำให้สังคมโลกเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วไม่หยุดยั้ง โดยเฉพาะความเจริญทางวัตถุ ทำให้ชีวิตมนุษย์มีการเป็นอยู่ที่สะดวกสบายขึ้น มีการติดต่อสื่อสารกันสะดวกง่ายขึ้น เข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว รับรู้ทราบข่าวได้อย่างทันใจ ทำให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมกลายเป็นวัฒนธรรมเสปบริโกลหรือสังคมบริโกล

ส่วนปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจเกิดอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ มีการจัดรูปแบบของการผลิตในสังคมอุตสาหกรรมแบบใหม่ ใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการผลิต เพื่อตลาดการค้าระหว่างประเทศอย่างเสรี ต้องการแรงงานเพิ่มมากขึ้น โดยการใช้แรงงานที่ชำนาญเฉพาะทาง มีการ

---

^๕ ตัวอย่างกรณีศึกษา: การจัดการที่อยู่อาศัยและสลัมในกรุงบอมเบย์ด้วยภูมิปัญญาหลากหลาย ซึ่งอัปปาตุรียศึกษากระบวนการจัดการท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกรณีศึกษา คือ กรณีการจัดการที่อยู่อาศัยและการจัดการสลัม ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในกรุงบอมเบย์ ซึ่งเป็นเมืองที่มีการปะทะขัดแย้งอย่างรุนแรงทางศาสนาและชาติพันธุ์ ระหว่างฮินดูกับอิสลามเมื่อต้นทศวรรษ ๑๙๙๐ การจัดการที่อยู่อาศัยและสลัมในกรุงบอมเบย์ เกิดจากการประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรสลัมในท้องถิ่น สมาพันธ์ผู้อาศัยในสลัมของอินเดีย และองค์กรพัฒนาเอกชน และเกิดจากการประสานความร่วมมือระหว่างกลุ่มคนต่างศาสนา (คริสต์-มุสลิม-ฮินดู) เพื่อแก้ปัญหาและแสวงหาทางออกของชาวสลัม ที่อยู่อาศัยและสลัมในบอมเบย์นั้น ได้รับการจัดการด้วยภูมิปัญญาในท้องถิ่นของอินเดีย ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากแอฟริกา จากพนมเปญและจากกรุงเทพมหานคร โดยภูมิปัญญาเหล่านี้ถูกสร้าง หรือปรับให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นของบอมเบย์ มองในแง่นี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของบอมเบย์จึงมิใช่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของบอมเบย์โดยสิ้นเชิง แต่เป็นภูมิปัญญาที่ถูกผสมด้วยภูมิปัญญาข้ามท้องถิ่นจากพนมเปญ แอฟริกาและกรุงเทพมหานคร และเกิดจากกระบวนการสร้างร่วมกันระหว่างคนในสลัมกับคนนอกสลัม การสร้างองค์ความรู้ท้องถิ่นข้ามท้องถิ่นในการจัดการสลัมและที่อยู่อาศัย ดำเนินควบคู่ไปกับกระบวนการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อชาวสลัมในบอมเบย์ ซึ่งเป็นการต่อสู้ในลักษณะของการเชื่อมต่อเครือข่ายการต่อสู้ของชาวสลัมในบอมเบย์เข้ากับการต่อสู้ของชาวสลัมในเมืองอื่นและท้องถิ่นอื่นของอินเดีย และการต่อสู้ของชาวสลัมในประเทศอื่น การต่อสู้และการจัดการสลัมท้องถิ่นในบอมเบย์จึงอาจถือได้ว่า เป็นกระบวนการทำให้การต่อสู้ของท้องถิ่นข้ามพรมแดนประเทศ หรือการสร้างเครือข่ายโลกาภิวัตน์จากข้างล่าง หรือการทำงานเมืองท้องถิ่นเป็นการเมืองสากล ด้วยเหตุนี้ สลัมหรือท้องถิ่นในบอมเบย์จึงทำหน้าที่เสมือนฐานที่มั่นทางการเมืองเพื่อสิทธิและการดำรงอยู่ของชาวสลัม เป็นฐานปฏิบัติการของประชาธิปไตยแนวลึกที่รวมคนอื่น ไม่แยกและกีดกันความเป็นอื่นด้วยพรมแดนประเทศ อาชีพ เชื้อชาติและศาสนา ประชาธิปไตยที่รวมคนอื่นและความเป็นอื่นนี้

แบ่งหน้าที่กันอย่างถูกต้องเหมาะสมให้รับผิดชอบ แบ่งงานตามความรู้ ความสามารถและความถนัด
ผลิตสินค้าให้ได้มากที่สุด เกิดการค้าระหว่างประเทศ การค้าระหว่างประเทศมักถูกจำกัดด้วยค่าภาษี
ธรรมเนียมในการนำเข้าและส่งออกสินค้า เกิดการค้าเสรี พยายามทำการค้าซื้อขายบริการระหว่าง
ประเทศโดยเก็บค่าภาษีและธรรมเนียมต่ำไม่แพง หรือไม่มีการเก็บค่าภาษีและธรรมเนียม ไม่มีการกีด
กันทางการค้าระหว่างประเทศ ภาครัฐ ภาคเอกชน ปัจเจกบุคคล หรือบริษัท มีสนธิสัญญาเปิด
ประเทศทำการค้าเสรีกับต่างประเทศ ต่างประเทศมีสิทธิติดต่อซื้อขายกับภาคเอกชนได้อย่างเสรี
ภาครัฐเข้าไปแทรกแซงทางการค้าน้อยที่สุด มีสิทธิส่งสินค้าเข้ามาขายได้ทุกประเภท มีการหมุนเวียน
ของเงินทุนและปัจจัยการผลิตอย่างเสรี มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจดีขึ้น การ
เป็นอยู่เป็นไปสะดวกสบายขึ้น ขยายธุรกิจกิจการต่าง ๆ ทั้งหลาย ทำให้มีการลงทุนและเพิ่มทุนมาก
ขึ้น มีความต้องการทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ทำให้คนกระตือรือร้นมากขึ้น มีความขยันขันแข็ง
ทะเยอทะยานทำงานอยู่เสมอ กล้าคิด กล้าเสี่ยงทำกิจการใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อบรรลุเป้าหมาย
สูงสุดทางเศรษฐกิจ คือการได้มาซึ่งเงินทองให้ได้มากที่สุด

ในทางปรากฏการณ์ทางการเมืองพบว่าเพื่อลดอิทธิพลบทบาทศาสนาที่มีต่อระบบ
การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม โดยพยายามที่จะชี้ไปที่ความจริงมีเหตุผลสิ่ง
สากล อันสนับสนุนส่งเสริมในเรื่องความเป็นมนุษย์ ความรู้และคุณธรรมของมนุษย์ ความเสมอภาค
กระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการสร้างการเมืองการปกครองใหม่แบบ
“ประชาธิปไตย (Democracy)” เป็นรูปแบบการปกครองที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง ใช้
อำนาจประชาธิปไตยผ่านผู้แทนของตน ผู้แทนหรือรัฐบาลในรูปของคณะบุคคลที่มีอำนาจ ต้องปฏิบัติ
หน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินการของรัฐ ทำให้ประชาชนสำนึกรู้สึกคุณค่าความหมายของ
ประชาธิปไตย เกิดความเสรีภาพ เสมอภาคและภราดรภาพ เคารพยอมรับยึดถือปฏิบัติเป็นวัฒนธรรม
ขึ้นมาแทนการปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งพระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดเด็ดขาดในการปกครอง
บริหารประเทศ การปกครองระบอบ “ประชาธิปไตย” ถือได้ว่าเป็นความทันสมัยในสังคมโลกปัจจุบัน
อันมีอำนาจอิทธิพลแพร่กระจายไปทั่วทุกมุมของโลก

ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม ในเรื่องความเชื่อและการปฏิบัติ พยายามเห็นความสำคัญ
ความเป็นมนุษย์ ศักยภาพมนุษย์ ศึกษาพัฒนาเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิต พยายามรู้เข้าใจความเป็น
มนุษย์ สติปัญญา ความสามารถ ความดีมีคุณธรรมและการกระทำของมนุษย์ ดีชั่วอยู่ที่การกระทำ
ของมนุษย์ สูงหรือต่ำอยู่ที่การกระทำตัวของมนุษย์ ขึ้นอยู่กับการกระทำตามเหตุปัจจัย ไม่ขึ้นอยู่กับเทพ
เจ้าผู้มีอำนาจดลบันดาล เกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง เชื่อมั่นในการกระทำของตนเอง สามารถพึ่งตนเอง
ได้ ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นเป็นไปอยู่ที่มนุษย์ มนุษย์เป็นผู้สร้างผู้กำหนดและผู้แสดง เพื่อการเป็นอยู่ที่ดี
มีเหตุผลพอเพียงของเขาเอง ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงผันผวนของสังคมโลกอย่างต่อเนื่อง พยายามรู้

เข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อมให้ได้มากที่สุด เป็นการเน้นในเรื่องปัญญาความสามารถการกระทำอย่างฉลาดอดทนของตนเอง ไม่ให้เชื่อถือและปฏิบัติอะไรอย่างมงายไร้เหตุผล

๓. แนวคิดเรื่องพื้นที่ทางสังคมข้ามพรมแดน (Transnationalism Social Space)

แนวคิดสนามสังคมข้ามพรมแดน เริ่มพัฒนามาในช่วงปลายทศวรรษที่ ๑๙๘๐ และต้นทศวรรษที่ ๑๙๙๐ นักวิชาการที่มีบทบาทหลักในด้านนี้ คือ นักมานุษยวิทยาชาวอียิปต์ชื่อ นีนา กลิก ชิลเลอร์ (Nina Glick Schiller) เสนอขึ้นเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ของกลุ่มผู้อพยพ กล่าวคือ “เรานิยามสนามสังคมข้ามพรมแดน (transnationalism) ในฐานะที่หมายถึงกระบวนการที่ผู้อพยพข้ามพรมแดน สร้างและรักษาสายใยความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่เชื่อมสังคมที่คนเหล่านี้ถือกำเนิดและสังคมที่พวกเขาพักพิงเข้าด้วยกัน เราเรียกกระบวนการนี้ว่า ชีวิต/สนามทางสังคมข้ามพรมแดน เพื่อย้ำให้เห็นว่าผู้อพยพในปัจจุบันได้สร้างสนามทางสังคมที่ตัดข้ามกันไปมาและแทรกผ่านพรมแดนทางด้านภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมและการเมือง” และ โทมัส เพรสต์ ที่แยกสนามสังคมข้ามพรมแดนออกจากการศึกษาคนพลัดถิ่นชัดเจนที่สุด ซึ่งเขาใช้คำว่า “พื้นที่ทางสังคมข้ามพรมแดน” (Transnational social space) แทน “สนามสังคมข้ามพรมแดน” (Transnationalism) โดยเขาให้ความหมายของพื้นที่ทางสังคมข้ามพรมแดนว่าหมายถึง “สายสัมพันธ์ที่มั่นคงและต่อเนื่องของบุคคล ของเครือข่ายและขององค์กร ที่ข้ามพรมแดนประเทศหลายประเทศ โดยสายสัมพันธ์นั้นมีตั้งแต่สายสัมพันธ์ที่มีความเข้มข้นต่ำ ไปจนถึงสายสัมพันธ์ที่มีความเข้มข้นสูงที่ปรากฏในรูปของสถาบัน โดยสายสัมพันธ์นี้มีได้หมายถึงเพียงการติดต่อชั่วคราวระหว่างผู้อพยพในต่างแดน กับญาติมิตรที่อยู่ในประเทศมาตุภูมิ กล่าวโดยสรุปแล้ว พื้นที่ทางสังคมข้ามพรมแดน อาจจำแนกได้ด้วยความเข้มข้นของสายสัมพันธ์ข้ามพรมแดน ทั้งในรูปของสถาบันที่ไม่เป็นทางการและเป็นทางการ” ด้วยสายสัมพันธ์ข้ามพรมแดนเป็น ๓ ประเภท คือ (๑) พื้นที่ทางสังคมข้ามพรมแดนของกลุ่มเครือญาติ (๒) พื้นที่ทางสังคมข้ามพรมแดนด้านการแลกเปลี่ยน และ (๓) ชุมชนข้ามพรมแดน จะเห็นว่าเพรสต์ให้ความหมายของคนพลัดถิ่นกับพื้นที่ทางสังคมข้ามพรมแดน ในฐานะที่หมายถึงกิจกรรมที่ถักทอข้ามพรมแดน แต่พื้นที่ทางสังคมข้ามพรมแดนกินความกว้างกว่าคนพลัดถิ่น เพราะสนามสังคมข้ามพรมแดนรวมเอาเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของเครือญาติ และเครือข่ายการแลกเปลี่ยน/กิจกรรมทางธุรกิจเข้าไว้ด้วย ส่วนคนพลัดถิ่นคือชุมชนข้ามพรมแดน ซึ่งหมายถึงสายสัมพันธ์ข้ามพรมแดนในระดับชุมชนเท่านั้น

ดังจะเห็นประเด็นเชื่อมต่อระหว่างโลกาภิวัตน์ (Globalization) กับสนามสังคมข้ามพรมแดน (Trans-nationalism) คือ กระบวนการไหลของทุน แนวคิดและวัฒนธรรมข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติ แต่โลกาภิวัตน์กับสนามสังคมข้ามพรมแดนมีความแตกต่างกันตรงที่โลกาภิวัตน์เป็น

การไหลในระดับโลก แต่สนามสังคมข้ามพรมแดน คือ การไหลข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติจำนวนที่จำกัดกว่าและตัวแสดงในสนามสังคมข้ามพรมแดนนั้น เป็นตัวกระทำที่ไม่ใช่รัฐ (non-state actors)

ในโลกปัจจุบันการอธิบายปรากฏการณ์โลกด้วยแนวคิดโลกาภิวัตน์มีความสำคัญอย่างมากอันจะนำไปสู่การตีความปรากฏการณ์ทางสังคมร่วมสมัย โดยนักคิดในสาขาวิชาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา วัฒนธรรมศึกษา ตลอดจนการใช้เป็นแนวทางในการอธิบายเชิงปรัชญาในกลุ่มของนักปรัชญาการเมือง นักทฤษฎีสังคมและถูกนำไปอ้างอิงในทางการศึกษาระเบียบวิธีทางสังคมศาสตร์ต่าง ๆ อีกด้วย ในการนำแนวคิดโลกาภิวัตน์ไปใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์สังคม สามารถกระทำได้ดังต่อไปนี้

(๑) สามารถนำไปใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์สังคมสมัยใหม่ที่เป็นผลมาจากการเจริญขึ้นอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจระบบทุนนิยม เทคโนโลยีการสื่อสารและการคมนาคม อันจะนำไปสู่การตีความภาวะสังคม - วัฒนธรรม (A Socio-cultural condition) เช่นยุคปัจจุบัน หากแต่ในแนวทางการศึกษานี้ก็พบการวิพากษ์จากกลุ่มท้องถิ่นนิยมที่เกรงว่าสินค้าท้องถิ่นจะกลายเป็นสินค้านำเข้า วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่นจะถูกกลืนกลายเป็นวัฒนธรรมแห่งชาติไป

(๒) แนวทางการอธิบายปรากฏการณ์สังคมในแบบที่ก้าวข้ามขอบเขตของรัฐชาติ ดังนั้นจึงเหมาะกับการพิจารณาปรากฏการณ์ข้ามวัฒนธรรม (Transcultural) และปรากฏการณ์ข้ามชาติ (Transnational)

(๓) สามารถเชื่อมโยงความเป็นสากลกับความเป็นท้องถิ่นเข้าด้วยกันเรียกว่า “Glocalization” อันเป็นกระแสล่าสุดที่แม้ว่าฝ่ายโลกาภิวัตน์จะปรับตัวอย่างไร ในการดึงเอาลักษณะท้องถิ่นมาใช้เพื่อให้ลูกค้าในท้องถิ่นรู้สึกเป็นมิตร แต่ที่สุดแล้วท้องถิ่นก็ถูกนำไปปรับใช้และขึ้นต่อกระแสโลกาภิวัตน์อยู่นั่นเอง หากใช้กระแสโลกาภิวัตน์จะยอมจำนนต่อท้องถิ่นแต่อย่างใด

(๔) การปฏิเสธลัทธิที่เชื่อว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมมีอยู่จริง (Anti-essentialism)

(๕) ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดในการจัดการปรากฏการณ์พหุวัฒนธรรม (Multi-culturalism) ซึ่งเจอราก เดเลดี้ (๒๐๐๙) กล่าวถึงปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าว ๔ แบบด้วยกัน ดังนี้ (ก) บุคคลมีความสามารถในการพิจารณาวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์เชิงสัมพันธ์ (ข) บุคคลมีความสามารถในการยอมรับคนอื่นและอยู่ร่วมกับคนอื่น (ค) บุคคลสามารถประเมินวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของกันและกันด้วยการรับฟัง แลกเปลี่ยน ถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์อย่างสม่ำเสมอและสร้างสรรค์เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และ (ง) บุคคลมีความสามารถในการสร้างบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมที่สามร่วมกัน เพื่อข้ามพ้นความแตกต่างและความหลากหลาย

๔. แนวคิดด้านระบบองค์รวมทางวัฒนธรรม (Holistic Cultural System)

การศึกษาวัฒนธรรมแบบองค์รวม เสนอโดยนักมานุษยวิทยาอเมริกัน Franz Boas ได้ปูทางการศึกษาวัฒนธรรมแบบองค์รวม (Holism) โดยที่นักมานุษยวิทยาจะต้องไม่แยกส่วนสิ่งที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรม แต่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงกัน เช่น ไม่ได้ศึกษาระบบเครือญาติที่ตัดขาดจากระบบเศรษฐกิจ การเมือง และความเชื่อทางศาสนา แต่จะอธิบายแบบแผนของระบบเครือญาติภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ถูกกำกับด้วยรูปแบบการยังชีพ การทำมาหากิน การจัดแรงงาน การจัดช่วงชั้นและสถานะของบุคคล การศึกษาแบบองค์รวมจะทำให้นักมานุษยวิทยาที่ทำงานภาคสนามต้องสนใจทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชุมชนของมนุษย์ นักมานุษยวิทยาจึงต้องเก็บข้อมูลอย่างรอบด้านและเห็นความเชื่อมโยงของสิ่งต่าง ๆ เพื่อนำไปวิเคราะห์แบบแผนทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชน

ประเด็นสำคัญของการศึกษาแบบองค์รวมก็คือ การมองเห็นเงื่อนไขที่แตกต่างกันของวัฒนธรรมแต่ละแห่ง นักมานุษยวิทยาจะไม่พยายามมองวัฒนธรรมแบบเหมารวม หรือมองแบบบางส่วนเสีย ในบทความเรื่อง The Principles of Ethnological Classification (๑๘๘๗)^๖ Franz Boas เคยอธิบายว่าการศึกษาวัฒนธรรมไม่เหมือนกับการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ที่ต้องการสร้างกฎสากลของความจริง แต่การศึกษาวรรณคดีต้องการเข้าใจลักษณะเฉพาะที่ปรากฏในสังคมแต่ละแห่ง ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีกฎแบบเดียวกัน จากคำอธิบายนี้ทำให้วิชามานุษยวิทยาของมนุษย์ในฐานะเป็นผู้ที่มีเงื่อนไขที่ต่างกัน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ต่างกัน นักมานุษยวิทยา เช่น Marvin Harris ได้นำแนวคิดนี้ไปต่อยอดเพื่ออธิบายวัฒนธรรมว่าเป็นผลผลิตของการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งรู้จักในนาม Historical-Particularism เราจะเห็นได้ว่าการศึกษาแบบองค์รวมเพื่อที่จะเข้าใจเงื่อนไขเฉพาะทางประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมแต่ละแห่ง จะช่วยให้เราเห็นความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งสังคมของมนุษย์ในแต่ละแห่งไม่จำเป็นต้องมีเส้นทางเดินไปสู่จุดหมายเดียวกัน^๗

การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เกี่ยวกับการศึกษาวรรณคดีมีมาโดยตลอดของการศึกษาโดยผ่านการตรวจสอบการทำงานภาคสนาม ระเบียบวิธีวิจัย แนวคิดทฤษฎี และชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ทำให้นักมานุษยวิทยาเห็นรูปแบบของการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ต่างกัน ๒ ลักษณะคือ หนึ่ง วัฒนธรรมคือปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสังคม (Culture as Interaction) และสอง วัฒนธรรมคือกฎที่ควบคุมพฤติกรรมของบุคคล (Culture as Rules) อย่างไรก็ตาม ความกระตือรือร้นที่จะแสวงหา “ความจริง” เกี่ยวกับวัฒนธรรมได้นำไปสู่คำถามใหญ่ที่ว่าใครคือผู้ที่มีอำนาจในการสร้างความหมายของ “วัฒนธรรม” Clifford Geertz

^๖ นฤพนธ์ ต้วงวิเศษ, “มานุษยวิทยาคืออะไร,” คำศัพท์ทางมานุษยวิทยา Anthropology Concepts, <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/page/๑> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๙).

^๗ นฤพนธ์ ต้วงวิเศษ, เรื่องเดียวกัน.

(๑๙๗๓)^๕ ได้เริ่มตั้งคำถามนี้โดยอธิบายว่าวัฒนธรรมมิใช่วัตถุสิ่งของที่อยู่นอกตัวมนุษย์ หากแต่เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เราไม่สามารถแยก “วัฒนธรรม” ออกจากตัวมนุษย์ได้ ข้อสังเกตนี้ทำให้นักมานุษยวิทยาเริ่มสนใจปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของบุคคล พร้อม ๆ กับตรวจสอบวิธีการสร้างความรู้ของนักมานุษยวิทยา เช่น ตรวจสอบอำนาจ (Authority) ของนักมานุษยวิทยาที่เป็นผู้เขียนงานทางชาติพันธุ์ ในแง่นี้ สิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” จะมีใช้วัตถุสิ่งของที่มีอยู่ได้ด้วยตัวมันเองและรอให้มนุษย์เข้าไปค้นหา หรือนำออกมาใช้หากแต่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่กำหนดว่าใครคือผู้ชี้แนะทางสังคม วัฒนธรรมจึงไม่ใช่แค่ขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างที่เรารู้ แต่เป็นภาพสะท้อนของวิธีการสร้างความรู้ของสังคมซึ่งกำหนดว่าอะไรดีและไม่ดี “ความรู้” จึงเป็นเครื่องมือของการสร้าง “ความจริง” เกี่ยวกับวัฒนธรรมซึ่งนักมานุษยวิทยาในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ (ทศวรรษ ๑๙๘๐ เป็นต้นมา) ต่างกลับไปตรวจสอบทฤษฎีเก่า ๆ ที่เคยสร้างความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมเอาไว้ และพยายามเสนอว่าการศึกษา “วัฒนธรรม” จำเป็นต้องตรวจสอบกระบวนทัศน์ (Paradigm) ที่อยู่เบื้องหลังการสร้างนิยามวัฒนธรรมเพื่อที่จะเข้าใจว่า “วัฒนธรรม” คือวาทกรรม (Culture as Discourses) ที่สัมพันธ์กับการใช้อำนาจทางสังคม^๖

เราจะเห็นว่า การทำความเข้าใจ “วัฒนธรรม” เป็นเรื่องที่ต้องไตร่ตรอง และต้องเข้าใจกระบวนทัศน์ของการสร้างความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ดำเนินไปพร้อมกับบริบททางสังคมในแต่ละยุคสมัย สำหรับสังคมไทย เรามักจะใช้คำว่า “วัฒนธรรม” ในความหมายแคบ ๆ ที่เป็นเรื่องความสวยงามและความคงที่ ซึ่งอาจจะเป็นการทำความเข้าใจที่นำไปสู่ความขัดแย้งได้ง่ายถ้าหากเผชิญหน้ากับสิ่งที่ยอยู่นอกระเบียบกฎเกณฑ์ทางสังคม ดังนั้น วิชามานุษยวิทยาจะเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงความหมายของวัฒนธรรม และเป็นสิ่งจำเป็นที่สังคมสมัยใหม่ต้องมองวัฒนธรรมในมิติของ “พลวัต” ที่เป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านอย่างต่อเนื่อง

ในที่นี้คณะวิจัยศึกษาระบบองค์รวมทางวัฒนธรรม ภายใต้ฐานคิดที่ว่าวัฒนธรรมเป็นเสมือนกระจกเงาที่ทำให้เราเข้าใจตรรกะของวัฒนธรรมได้ดีขึ้น โดยผนวกมโนทัศน์เรื่อง “อำนาจ” เข้าไว้ใน “วัฒนธรรม” ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ด้วยการนิยามความหมายเกี่ยวกับความเป็นจริงทางสังคมและความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในฐานะสมาชิกสังคม อำนาจที่ซึ่มลึกที่สุดคืออำนาจในการบอกว่า “ตัวฉัน” เป็นใครหรือเป็นอะไร (เป็นหญิงหรือชาย เด็กหรือผู้ใหญ่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใด)

^๕ Clifford Geertz, “The interpretation of cultures: selected essays,” https://monoskop.org/images/๕/๕๔/Geertz_Clifford_The_Interpretation_of_Cultures_Selected_Essays.pdf. (accessed September ๙, ๒๐๑๖).

^๖ Ortner, Sherry, “Theory in anthropology since the sixties,” *Comparative studies in society and history* ๒๖, no.๑ (๑๙๘๔): ๑๒๖-๑๖๖, http://mysite.du.edu/~lavita/anth-๓๑๓๕-feasting-๑๓f_docs/ortner_theory_in_anthropology.pdf (accessed September ๙, ๒๐๑๖). ; Clifford, James and George E. Marcus eds., *Writing culture. The poetics and politics of ethnography*, (Berkeley: UC Press, ๑๙๘๖).

มีตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมตรงไหน นั่นหมายรวมถึงต่อไปว่า มีกฎเกณฑ์และคุณค่าเกี่ยวกับการจัด
ระยะทางสังคมระหว่างตัวฉันและคนอื่น ๆ อย่างไร (ผู้หญิงจะต้องสำรวจตัว ไม่ให้ทำ
ผู้ชาย ต้องเป็นแม่และเมียที่ดี เด็กจะต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่ พลเมืองดีต้องอยู่ในกรอบกฎหมายแห่งรัฐ เป็น
กลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบต้องทำผิดกฎหมาย เป็นต้น) โดยแบ่งการศึกษาวัฒนธรรมออกเป็น ๕ ด้าน
กล่าวคือ

๔.๑ ระบบความเชื่อ (Believe System)

ระบบความเชื่อในที่นี้หมายถึง ศาสนาและความเชื่อในลัทธิต่าง ๆ เมื่อ
กล่าวถึงความเชื่อทางศาสนา ในความหมายกว้าง ๆ คือการบวงสรวงบูชาหรือการสร้างสัมพันธภาพ
อันดีระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสามารถควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือ
วิถีทางของธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์ ศาสนาตามทัศนะทางมานุษยวิทยาจึงบ่งบอกนัยถึงการ
ขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ออกไปสู่ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์
และธรรมชาติ ดังนั้นศาสนาและความเชื่อทางศาสนาจึงเป็นสิ่งสากลที่เราพบเห็นได้ในทุกสังคมตลอด
มาทุกยุคทุกสมัย^{๑๑} ศาสนาอาจจัดว่าเป็นวัฒนธรรมทางนามธรรมที่มีผลต่อการสร้างวัฒนธรรมทาง
รูปธรรม การทำความเข้าใจศาสนาเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก แรกเริ่มทีเดียว
ศาสนาและความเชื่อถือกำเนิดจากความกลัว ความต้องการความมั่นคงทางจิตใจ และความสงสัยใน
ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวมนุษย์ ในสมัยโบราณ มนุษย์ดำเนินชีวิตในท่ามกลาง
ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจได้ ไม่ว่าจะเป็นความมืด ความสว่าง ความร้อน
ความหนาว พายุฝน ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ภาวะเกิด แก่ เจ็บ ตาย ฯลฯ ทำให้เกิดความกลัวและเชื่อว่าต้องมี
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจลึกลับอยู่เหนือปรากฏการณ์เหล่านี้ซึ่งสามารถบันดาลคุณและโทษแก่มนุษย์ได้
ฉะนั้นมนุษย์จึงพยายามหาวิธีการอ่อนน้อมเอาใจหรือต่อรองกับอำนาจลึกลับของธรรมชาติด้วยการ
บูชา บันบานหรือเซ่นไหว้

๔.๒ ระบบการดำรงชีพ (Subsistence System)

ระบบการดำรงชีพ หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของบุคคล โดยที่ลักษณะของ
พฤติกรรมต่าง ๆ จะเป็นตัวบ่งบอกถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตแต่ละแบบ พฤติกรรมในการเข้าสังคม
การบริโภค การหาความบันเทิง การพักผ่อนหย่อนใจใช้เวลาว่าง การประกอบอาชีพหรือการแต่งตัว
ล้วนเป็นส่วนประกอบของรูปแบบการดำเนินชีวิต รูปแบบการดำเนินชีวิตจะถูกดำเนินเป็น อุปนิสัย
เป็นวิธีประจำที่กระทำสิ่งต่าง ๆ

^{๑๑} ยศ สันตสมบัติ, *มนุษย์กับวัฒนธรรม*, (กรุงเทพฯ: โครงการตำรามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๒๕๓๗), ๒๑๔.

๔.๓ ระบบการตั้งถิ่นฐาน (Settlement System)

ระบบการตั้งถิ่นฐานเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการบุกเบิกครอบครอง หรือตัดแปลงพื้นที่เพื่อตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยและดำรงชีวิต แหล่งที่ตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มักประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐานของการตั้งถิ่นฐานที่เหมือนกัน คือ มีอาหาร น้ำและที่ป้องกันภัย ระบบการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง รวมถึงมีความซับซ้อนมากขึ้นตามกาลเวลา ดังนั้นการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์จึงเป็นปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural geography) ของการจัดการทางพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย ทำมาหากิน และการแสวงหาโอกาสต่าง ๆ ของมนุษย์อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ บทบาททางวัฒนธรรม การดำเนินชีวิตของผู้คน โลกทัศน์ ความเชื่อและความต้องการของคนในพื้นที่ที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับสภาพแวดล้อมที่เชื่อมโยงไปสู่แหล่งที่ตั้งและสิ่งแวดล้อมโดยผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ และการใช้พื้นที่เพื่อประกอบกิจกรรมนั้น ๆ ขณะเดียวกันสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของแหล่งที่ตั้งถิ่นฐาน แต่ละแห่งก็มีผลต่อการกำหนดวิถีชีวิตความเป็นอยู่สังคมและวัฒนธรรมของคนในชุมชน รวมถึงการกำหนดรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกันด้วย

นอกจากนี้การตั้งถิ่นฐานเป็นการจัดรูปแบบทางพื้นที่โดยมนุษย์ เพื่อความอยู่รอด และการยกระดับความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ดีขึ้นตามลำดับ และกล่าวว่าการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่พึงจะเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ทั่วไป และในทุกระดับของการตั้งถิ่นฐานเกิดจากการรวมตัวของมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคลครอบครัวและสังคม กับปัจเจกสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเกิดเป็นการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่มีองค์ประกอบสำคัญ ๕ ประการ ประกอบด้วย (๑) สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ (Natural environment) ถือเป็นตัวกำหนดขอบเขตที่ชุมชนจะถูกสร้างขึ้น (๒) คน (Anthropos) (๓) สังคม (Society) เป็นระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์ด้วยกัน (๔) โครงสร้างทางกายภาพ (Shells) ได้แก่ ที่อยู่อาศัยและสิ่งอำนวยความสะดวกที่มนุษย์เป็นผู้สร้างและจัดวางลงบนพื้นที่ เช่น อาคารบ้านเรือน ศูนย์การค้า พื้นที่อุตสาหกรรม ฯลฯ และ (๕) ระบบโครงข่าย (Networks) เป็นระบบทั้งที่เกิดจากธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกในการอยู่อาศัยและทำกิจกรรมของมนุษย์ได้แก่ ระบบเครือข่ายแม่น้ำลำคลอง ระบบไฟฟ้า ประปา การติดต่อสื่อสาร ฯลฯ

ส่วนขนาดและพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานที่เริ่มจากระดับปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับมหานครขนาดใหญ่แต่ละแห่งขึ้นอยู่กับสภาพของทำเลที่ตั้งและความสัมพันธ์โดยรวมขององค์ประกอบทั้ง ๕ โดยระบบจะพยายามรักษาสภาวะสมดุลขององค์ประกอบระหว่างการ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยผ่านการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี วัฒนธรรม และ การเมืองการปกครอง ทั้งนี้เพื่อให้คนในชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่าง สงบสุข

กล่าวได้ว่าการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์เป็นระบบพลวัต (Dynamic) สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ภายใต้อิทธิพลของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคมและสภาพภูมิประเทศที่รวมกันเป็นระบบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ โดยแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานจะเป็นตัวหล่อหลอมพฤติกรรมของมนุษย์ในการปรับตัวและการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิต เมื่อแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น รูปแบบและองค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐานจะเปลี่ยนไป มีระดับการจัดการที่ซับซ้อนขึ้น แหล่งที่ตั้งถิ่นฐานของมนุษย์จะมีขนาดใหญ่หรือเล็กขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์ระดับการพัฒนาของมนุษย์และระยะเวลาของการพัฒนาที่ตั้งถิ่นฐานนั้น ๆ และเมื่อมีการลำดับศักยภาพของการตั้งถิ่นฐานจะนำไปสู่การแบ่งประเภทของการตั้งถิ่นฐาน โดยอาศัยหน้าที่ที่โดดเด่นและความสัมพันธ์ทางพื้นที่ของแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานนั้น ๆ มาอธิบายประกอบกัน^{๑๑}

๔.๔ ระบบเทคโนโลยี (Technology System)

“เทคโนโลยี” ความหมายทั่วไปหมายถึงธรรมชาติวิทยา ต่อเนื่องมาถึงวิทยาศาสตร์จนกระทั่งรวมถึงวิธีการปฏิบัติและประยุกต์ใช้เพื่อช่วยในการทำงานหรือแก้ปัญหาต่าง ๆ จนก่อให้เกิดวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักร องค์ความรู้ที่เป็นนามธรรม อาทิ ระบบ กระบวนการต่าง ๆ เพื่อช่วยให้การดำรงชีวิตของมนุษย์ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น

เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่มนุษย์นำความรู้จากธรรมชาติวิทยามาคิดค้นและดัดแปลงธรรมชาติเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานในการดำรงชีวิต ในระยะแรกเทคโนโลยีที่นำมาใช้เป็นระดับพื้นฐาน อาทิ การเพาะปลูก การชลประทาน การก่อสร้าง การทำเครื่องมือเครื่องใช้ การทำเครื่องปั้นดินเผา การทอผ้า เป็นต้น

ปัจจัยการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ข้อจำกัดด้านทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการพัฒนาความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ล้วนเป็นปัจจัยให้เกิดการนำและการพัฒนาเทคโนโลยีมาใช้มากขึ้น ในขณะที่เดียวกันระบบเทคโนโลยีก็มีผลกระทบต่อสังคมและในพื้นที่ที่มีเทคโนโลยีเข้าไปเกี่ยวข้อง ในหลายรูปแบบ อาทิ เทคโนโลยีช่วยให้สังคมหลาย ๆ แห่งเกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจมากขึ้น ซึ่งรวมถึงเศรษฐกิจระดับโลกเช่นปัจจุบันด้วย พร้อม ๆ กับที่เทคโนโลยีหลายอย่างที่ถูกนำมาใช้ก็ส่งผลต่อค่านิยมและวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้เมื่อมีเทคโนโลยีใหม่ ๆ เกิดขึ้น จึงมักจะถูกตั้งคำถามทางจริยธรรมร่วมด้วย^{๑๒}

^{๑๑} วิลาวัณย์ ภมรสวรรณ, “แนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์และเอกลักษณ์ชุมชน,” http://๒๐๓.๑๑๔.๑๒๔.๒/elweb/Photo/๓๔๒/๓๔๒_๑๐๐.pdf (สืบค้นเมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๙).

^{๑๒} “เทคโนโลยี,” วิกิพีเดีย สารานุกรมความรู้, <https://th.wikipedia.org/wiki/เทคโนโลยี> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๙).

๔.๕ ระบบการจัดระเบียบทางสังคม (Social Organization System)

การจัดระเบียบทางสังคม หมายถึง การจัดหน่วยหรือกลุ่มของสังคมเป็นส่วนย่อยอย่างมีระบบโดยคำนึงถึงเรื่องเพศ อายุ เครื่องญาติ อาชีพ ทรัพย์สิน เอกสิทธิ์ อำนาจ สถานภาพ ฯลฯ แต่ละส่วนย่อยย่อมมีหน้าที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยมีแบบอย่าง กฎหมาย ระเบียบรวมทั้งประเพณี เป็นแนวดำเนินหรือปฏิบัติ สังคมต่าง ๆ เมื่อมองในแง่สังคมวิทยาสามารถตีความได้ว่าสังคมก็คือระบบองค์การที่ซับซ้อนนั่นเอง ตามที่มาร์วิน อี. ออลเซน (Marvin E. Olsen) กล่าวว่า การจัดระเบียบสังคมเป็นกระบวนการที่นำไปสู่ความมีระเบียบในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม จึงสรุปได้ว่า การจัดระเบียบสังคมเป็นกระบวนการที่สมาชิกได้พัฒนาการกระทำระหว่างกันทางสังคมอย่างมีระเบียบ โดยสมาชิกส่วนรวมของสังคมได้ยอมรับเป็นแนวความประพฤติร่วมกัน และปฏิบัติสืบทอดจนเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตร่วมกันของสมาชิกในสังคม

๕. เชื้อชาติ สัญชาติ กลุ่มชาติพันธุ์และความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์

ในที่นี้คณะวิจัยจักเสนอความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องอัตลักษณ์เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการทำความเข้าใจเบื้องต้นในงานวิจัยฉบับนี้ ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้อ่านงานวิจัย อันประกอบด้วยความหมายของคำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” “เชื้อชาติ” และ “สัญชาติ” คำทั้งสามมีความหมายที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นคำที่มีความสัมพันธ์ต่อกันทั้งในแง่ความสำคัญร่วม ความรู้สึก รวมไปถึงคำทั้งสามยังเป็นเหตุแห่งปัญหาอันหลากหลายระหว่าง “คน” ของแต่ละประเทศที่มีดินแดน ขอบเขต ชัดเจนในแบบรัฐสมัยใหม่เช่นปัจจุบัน จนอาจนำไปสู่ปัญหาระหว่างประเทศที่มีดินแดน ผู้คน ประวัติศาสตร์ทับซ้อนคาบเกี่ยวกันอีกด้วย

๕.๑ เชื้อชาติ

คณะวิจัยจักเริ่มด้วยความหมายของคำว่า “เชื้อชาติ” ซึ่งหมายถึงลักษณะทางชีวภาพของคนที่เห็นได้อย่างชัดเจนจากลักษณะรูพรรณ สีมวล เส้นผมและตา การแบ่งกลุ่มเชื้อชาติโดยทั่วไปมักแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือนิกรอยด์ มองโกลอยด์และคอเคซอยด์ ต่อมาในตอนหลังได้เพิ่มออสตราลอยด์ โพลินีเซียนและอื่น ๆ อีกมากมาย การแบ่งแยกกลุ่มคนตามลักษณะทางชีวภาพนี้อาจส่งผลต่อการจัดช่วงชั้นทางสังคมในบางช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ของโลก เช่น ในช่วงเวลาที่โลกยังถูกรอบงำด้วยทฤษฎีวิวัฒนาการ นักวิชาการในศาสตร์ต่าง ๆ ล้วนมีความเชื่อไปในแนวทางเดียวกันว่าคนเชื้อชาติคอเคซอยด์มีลำดับวิวัฒนาการที่สูงส่งกว่ามองโกลอยด์และนิกรอยด์ เป็นต้น นิธิ เอียวศรีวงศ์^{๑๓} กล่าวถึงคำว่า “เชื้อชาติ” (Race) ซึ่งแต่เดิมเชื่อกันว่าเป็นคุณสมบัติบางอย่างในทางชีววิทยาที่มีอยู่ติดตัวคน โดยตายตัวไม่เปลี่ยนแปลงเลย ไม่ว่าจะคนเชื้อชาตินั้น ๆ จะอพยพไปอยู่ที่ไหน ผสมกับเชื้อชาติอื่นขนาดไหน ก็ยังคงปรากฏลักษณะของเชื้อชาติที่มันซ่อนอยู่ในตัว คุณลักษณะทางชีววิทยา

^{๑๓} นิธิ เอียวศรีวงศ์, “คนไทยกับ ๓ คำเจ้าปัญหา: เชื้อชาติ- กลุ่มชาติพันธุ์-อัตลักษณ์,” *ศิลปวัฒนธรรม* ๒๖, ๑๙ (๒๕๔๘): ๕๓.

ที่ซ่อนอยู่ในตัวที่จะไม่ถูกกระทบ ไม่เปลี่ยนแปลงเลย ภายหลังจากทราบว่าทั้งหมดนี้เป็นความเข้าใจผิด เป็นการสร้างแนวคิดผิด ๆ สืบเนื่องมาจากแนวคิดของตะวันตกในศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา ที่มีการผลักดันความเป็นชาตินิยม โดยเฉพาะในยุโรปตะวันออกซึ่งมีความรู้สึกที่ว่าตัวนั้นแตกต่างจากผู้อื่นทั้ง ภาษาและวัฒนธรรม จนเกิดการผลักดันเคลื่อนไหวในทางชาตินิยมในยุโรปตะวันออกขึ้นเป็นครั้งแรก และเผยแพร่ไปทั่วโลก เช่นเดียวกับการเรียก “ไต” (ไท) นั้นเมื่อกลับไปดูประวัติศาสตร์แล้วจะพบว่าการเรียกตัวเองว่า “ไต” (ไท) นั้นไม่เคยอยู่โดดเดี่ยวเลยในทางตรงข้ามกลับอยู่ร่วมกับชนชาติอื่น ๆ มาโดยตลอด สังเกตได้จาก “คนไต” (ไท) ที่อยู่ในประเทศจีนในปัจจุบันก็อยู่ร่วมกับคนภาษาอื่นในวัฒนธรรมอื่น มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกัน มีการผสมเผ่าพันธุ์ระหว่างกันตลอดมา

๕.๒ สัญชาติ

คำว่า “สัญชาติ” หมายถึง การเป็นสมาชิกของประเทศใดประเทศหนึ่งตามกฎหมาย โดยที่ลักษณะทางชีวภาพและวัฒนธรรมอาจแตกต่างกันได้ การเป็นสมาชิกของประเทศย่อมหมายถึงการเป็นประชาชนของประเทศนั้น ผู้ที่อพยพมาจากที่อื่นเพื่อมาตั้งถิ่นฐานสามารถโอนสัญชาติมาได้ ผู้ที่เปลี่ยนสัญชาติ คือ ผู้ที่เปลี่ยนฐานะจากการเป็นประชาชนของประเทศหนึ่งมาเป็นประชาชนของอีกประเทศหนึ่ง สัญชาติเป็นสิ่งซึ่งประชากรเรียกร้องจากรัฐบาลกลาง อาทิ การเรียกร้องสัญชาติพม่าของกลุ่มชาติพันธุ์โรฮิงญาจากรัฐบาลกลางสหภาพเมียนมา เป็นต้น ด้วยเหตุผลที่ว่าสัญชาติหมายถึงการเป็นพลเมือง หมายถึงการได้รับสิทธิ์และยังหมายถึงความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรของประเทศนั้น ๆ นั่นเอง

๕.๓ กลุ่มชาติพันธุ์

คำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” หมายถึง กลุ่มที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาพูดเดียวกันและต่างเชื่อว่าล้วนสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษร่วมกัน การเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจึงยึดโยงอยู่กับความเชื่อเรื่องการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน อันเป็นบรรพบุรุษทางสายเลือดที่อาจมีลักษณะทางชีวภาพและรูปร่าง (เชื้อชาติ) เหมือนกันหรือต่างกันได้ รวมถึงการมีบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมร่วมกันอีกด้วย ดังนั้นผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมพร้อม ๆ กันไป ซึ่งเป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของกลุ่มชาติพันธุ์ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันนั้นนับถือศาสนาเดียวกัน ยึดมั่นในอุดมการณ์เดียวกัน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา ผ่านปรากฏการณ์ในอดีตเดียวกันเหล่านี้

ยอมเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันระหว่างกันมากขึ้นอาจเรียกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ว่า “สำนึกทางชาติพันธุ์” หรือ “ชาติลักษณะ”^{๑๔}

ความพยายามของมนุษย์ที่จะแยกแยะความแตกต่างทางวัฒนธรรมมีมานานแล้ว ในระยะแรก ๆ นั้น มักจะแยกแยะกันตามลักษณะรูปธรรมของวัฒนธรรมที่มองเห็นได้ชัดเจน เช่น ความแตกต่างของภาษาพูด เครื่องแต่งกายและวิธีการดำรงชีวิต แต่หลังจากลัทธิล่าอาณานิคมได้ขยายตัวออกไปทั่วโลก ชาวยุโรปตะวันตกได้เริ่มใช้ “อคติทางชาติพันธุ์” มาเป็นพื้นฐานในการแยกแยะความแตกต่างทางวัฒนธรรมมากขึ้น ด้วยการจัดแบ่งประชากรในโลกออกเป็นเชื้อชาติตามสีผิวซึ่งแฝงนัยของลำดับชั้นของความยิ่งใหญ่ไว้ด้วย เพราะมักจะจัดให้ชาวผิวขาวของตนเองนั้นเป็นเชื้อชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ส่วนชาวสีผิวอื่น ๆ ก็จะลดลำดับความสำคัญรอง ๆ ลงมา แต่ชาวผิวสีดำนจะถูกจัดให้อยู่ในลำดับต่ำที่สุดในระยะต่อ ๆ มา การจัดลำดับเช่นนี้ก็ถูกทำให้เป็นจริงเป็นจังมากขึ้นเรื่อย ๆ จนยึดถือกันเสมือนว่าเป็นจริงตามธรรมชาติ โดยไม่มีการตั้งคำถามใด ๆ ทั้งตัวเหยื่อเองและผู้ได้รับประโยชน์จากการจัดลำดับเช่นนี้ ในที่สุดก็ก่อให้เกิดลัทธินิยมเชื้อชาติตามสีผิวอย่างบ้าคลั่งหรือลัทธิเหยียดสีผิวซึ่งเป็นสาเหตุของโศกนาฏกรรมในการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้นมาจนนับ ครั้งไม่ถ้วนในประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๘๐ เป็นต้นมา นักมานุษยวิทยาคนสำคัญของอเมริกาคือ ฟรานซ์ โบแอส ได้ค้นพบจากการวิจัยจำนวนมากว่า สายพันธุ์ทางชีววิทยากับวัฒนธรรมและภาษาไม่จำเป็นจะสอดคล้องกันเสมอไป และเสนอให้แยกประเด็นของเชื้อชาติตามสีผิวออกจากภาษาและวัฒนธรรมพร้อม ๆ กับต่อต้านลัทธิเหยียดสีผิว จนกระทั่งในช่วงทศวรรษที่ ๑๙๕๐ ความคิดของโบแอสก็เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในอเมริกา และตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ ๑๙๖๐ เป็นต้นมา นักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่ก็ยืนยันตรงกันว่า การจัดลำดับเชื้อชาติตามสีผิวนั้นเป็นไปไม่ได้ ส่วนลัทธิเหยียดสีผิวนั้นมีอยู่จริงหลังจากปี ค.ศ. ๑๙๗๐ นักมานุษยวิทยาจึงเสนอให้หันมาเน้นการศึกษาเกี่ยวกับ “ความเป็นชาติพันธุ์” เพราะเป็นกระบวนการแสดงความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน แทนการจัดลำดับเชื้อชาติตามสีผิว ซึ่งถือเป็นกระบวนการกีดกันทางสังคม พร้อม ๆ กันนั้นนักมานุษยวิทยาตะวันตกก็เสนอให้เรียกกลุ่มชนที่แสดงความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” แทน “ชนเผ่า” ซึ่งแฝงไว้ด้วยแนวความคิดวิวัฒนาการที่จัดให้ชนเผ่าเป็นกลุ่มชนบทในสังคมแบบบุพกาลดั้งเดิมในความหมายที่ล้าหลังและแฝงนัยในเชิงดูถูกดูแคลนไว้ด้วย เพราะเป็นขั้นตอนแรกของวิวัฒนาการของสังคมที่ยังไม่มีรัฐ ก่อนที่จะก้าวไปสู่สังคมนิคมแบบจารีต และสังคมทันสมัยในที่สุด ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่า

---

^{๑๔} อมรา พงศาพิชญ์, *วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), ๑๐๕.

แนวความคิดวิวัฒนาการเป็นเพียงการคาดคะเนที่เต็มไปด้วยอคติต่าง ๆ โดยไม่สามารถหาหลักฐานมา ยืนยันในเชิงประวัติศาสตร์ได้เสมอไป^{๑๕}

กล่าวโดยสรุป กลุ่มชาติพันธุ์ไม่เกี่ยวกับชีววิทยาไม่เกี่ยวกับเม็ดเลือด นั่นคือ กลุ่ม ชาติพันธุ์คือกลุ่มวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยนได้ ไม่อยู่คงที่ ไม่ตายตัว (เหมือนเชื้อชาติ) และสามารถรับ สมาชิกใหม่ได้ เช่น คนไทยที่ไปอยู่อเมริกาจนกระทั่งพูดภาษาไทยไม่เป็น ไม่มีความรู้สึกเป็นไทยเลย รับเอาวัฒนธรรมอเมริกันทุกอย่าง เขาก็ไม่อยู่ใน “ความเป็นชาติพันธุ์ไทย” อีก เพราะเขาสังกัดอีก กลุ่มหนึ่งที่ไม่เกี่ยวกับประเทศไทยทั้งสิ้น ดังนั้นความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จึงสั่งสมได้จากคนหลาย เชื้อชาติ ไม่มีกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มไหนที่อยู่โดดเดี่ยว ต้องมีการแลกเปลี่ยน มีการติดต่อสื่อสารระหว่าง กัน อาจกล่าวได้ว่าทั้งโลกเราจะหากกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ผสมผสาน ไม่มีความหลากหลายในตัวเองนั้นไม่มี เลย ทำให้ลักษณะทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา การแต่งกาย ฯลฯ อาจแปรเปลี่ยนและไม่อยู่คงที่ตายตัว ตลอดเวลานั่นเอง ด้วยเหตุดังกล่าวปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกิดจึงไม่อาจกล่าวได้ว่าผิดในตัวมันเอง แต่เหตุแห่งความผิดเป็นเพราะการสมมติให้มันเป็นลักษณะจำเพาะทางวัฒนธรรมบางอย่าง การ ยัดเยียดให้คนอื่น ๆ เขารวมอยู่ในชาติเดียวกันกับเรา

ดังนั้นเมื่อเชื้อชาติเป็นคุณลักษณะทางชีววิทยาที่ซ่อนอยู่ในตัวไม่ถูกกระทบเพราะ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์สามารถสั่งสมคนหลายเชื้อชาติ หลายภาษา หลายศาสนาได้ ไม่มีกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มไหนที่อยู่โดดเดี่ยว ต้องมีการแลกเปลี่ยน มีการติดต่อสื่อสาร ระหว่างกัน อาจกล่าวได้ว่าสังคมของมนุษย์เป็นสังคมแห่งการอยู่ร่วมกันระหว่างผู้คนต่างภาษา ต่าง วัฒนธรรม มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม มีการผสมผสาน กลืนกลายระหว่างเผ่าพันธุ์มาตลอด บนโลก ใบนี้น่าจะหากกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ผสมผสาน ไม่มีความหลากหลายในตัวเองเลย ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้ ลักษณะทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา การแต่งกาย วิธีการดำเนินชีวิต การนิยามตัวตนและอื่น ๆ แปรเปลี่ยนและไม่อยู่คงที่ตายตัวตลอดเวลา

ทั้งนี้แม้จะมีความพยายามสร้างความเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายว่าย่อม ต้องมีปรากฏในทุกสังคมและวัฒนธรรม หากแต่ก็ไม่อาจลดความรุนแรงที่เกี่ยวข้องมาจากคำทั้งสาม ข้างต้นอยู่นั่นเอง ด้วยเพราะโลกนี้มีพลวัตรตลอดเวลา โดยเฉพาะโลกปัจจุบันที่เส้นแบ่งระหว่าง ประเทศเดิมที่เคยชัดเจนเกิดการพร่ามัวและก่อให้เกิดการสลายเส้นแบ่งเดิมจนนำไปสู่การลากเส้น แบ่งใหม่ (De/Reterritorialization) จนเกิดการไหลเวียนความสัมพันธ์และผลกระทบระหว่างกันของ มนุษย์หรือกลุ่มชาติพันธุ์ เทคโนโลยี เงิน สื่อและอุดมการณ์อันหลากหลายที่ตัดข้ามเส้นแบ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นแบ่งรัฐ-ชาติ ซึ่งกลายเป็นรากฐานสำคัญของการจินตนาการเกี่ยวกับตัวตนของ คนในโลกปัจจุบัน

^{๑๕} อานันท์ กาญจนพันธุ์, *ทฤษฎีและวิวัฒนาการของการวิจัยวัฒนธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, ๒๕๔๘), ๒๒๕-๒๓๐.

๖. แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน คือ “identitas” เดิมใช้คำว่า “idem” ซึ่งมีความหมายว่า “เหมือนกัน” อัตลักษณ์มีความหมายสองนัยยะ ทั้ง “ความเหมือน” และ “ความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป” การตีความความหมายของความเหมือนกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์และการเปรียบเทียบกับกันระหว่างคนหรือสิ่งของในสองมุมมองทั้งความคล้ายคลึงและความแตกต่าง ด้วยเหตุนี้อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในตัวหรือเกิดมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น และเป็นพลวัต ส่งผลให้เราเข้าใจและรับรู้ว่าเป็นใคร คนอื่นเป็นใคร โดยอาศัยสังคมที่สัมพันธ์กับคนนั้น ๆ เป็นตัวสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์

อัตลักษณ์เป็นกระบวนการเสมือนเหรียญสองด้าน ด้านหนึ่งคือความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน ขณะที่อีกด้านหนึ่งคนอื่นต้องรู้สึกเช่นนั้นด้วย อัตลักษณ์จึงเป็นความพยายามที่จะสร้างขอบเขตที่ชัดเจนของบุคคล คือตอบคำถามให้ได้ว่า “เราเป็นใครและแตกต่างจากคนอื่นตรงไหน” เป็นสำนึกของแต่ละบุคคลที่รู้สึกว่าคุณมีความแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร แสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะของบุคคลและมีความแตกต่างจากบุคคลอื่น ด้วยเหตุเพราะอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลเกิดจากการเรียนรู้ และพัฒนาโดยการขัดเกลาทางสังคม ตั้งแต่วัยเยาว์ สู่วัยผู้ใหญ่ เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ว่าพวกเขามีความแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร เด็ก ๆ รับรู้ว่าใครที่ “ไม่ใช่พวกเรา” และใครคือคนแปลกหน้า การจำแนกความเหมือนและแตกต่างโดยอัตลักษณ์นั้นส่งผลต่อการดำเนินชีวิตในสังคม เนื่องจากอัตลักษณ์คือสิ่งที่ทำให้เรารับรู้ตนเองว่า “เราคือใคร” และเราจะดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม ตลอดจนโลกที่แวดล้อมรอบ ๆ ตัวเราได้อย่างไร

ดังนั้น อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่กำหนดทางเดินให้แก่เรา เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าใครเป็นพวกเดียวกับเรา อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยความแตกต่าง อาจเห็นได้จากลักษณะของการแบ่งแยกออกจากกัน โดยส่วนใหญ่แล้วอัตลักษณ์มักถูกสร้างขึ้นในลักษณะของสิ่งตรงกันข้าม นั่นคือในความแตกต่างจะทำให้เรามองเห็นภาพของความเหมือนได้^{๑๖}

๖.๑ การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ในเชิงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

สังคมวิทยาเป็นสาขาวิชาหนึ่งที่เกิดขึ้นในปลายศตวรรษที่ ๑๙ โดยการวาง รากฐานของออกุสต์ กอมต์ ลักษณะสำคัญของสังคมวิทยา คือการเสนอแนวคิดของปัจเจกสภาพภายในบริบทสังคม คาร์ล มาร์ก นักคิดในกลุ่มทฤษฎีความขัดแย้งและแนวทางการศึกษาตามกระแสวิพากษ์เป็นอีกผู้หนึ่งให้ความสำคัญกับการกำหนดโครงสร้างมากกว่าปัจเจกหรือผู้กระทำการ เขาเชื่อว่า แนวคิดเรื่องชนชั้นจะเป็นตัวเชื่อมโยงปัจเจกเข้ากับโครงสร้างและเป็นสิ่งกำหนดอัตลักษณ์ของปัจเจก รวมถึง

^{๑๖} Kathryn Woodward, *Identity and Difference* (SAGE Publications, ๑๙๙๗).

ความคิดที่ว่ามนุษย์จะกลายเป็นผู้กระทำการที่มีความหมายเพียงพอเมื่อเขาตระหนักถึงอัตลักษณ์ทาง
ชนชั้นของตนเอง

ในขณะที่นักคิดสายทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์เห็นว่า อัตลักษณ์คือสิ่งที่
เกิดขึ้นในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เชื่อว่าสังคมและปัจเจกบุคคลเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่
สามารถแยกออกจากกันได้ สังคมเกิดจากการผสมผสานของตัวตนเชิงจิตของหลาย ๆ คนที่มี
ปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวเราเองพัฒนาขึ้นจากปฏิกริยาของเราต่อความคิดเห็นของผู้อื่น
เกี่ยวกับตัวเรา โดยเรียกตัวตนที่เกิดจากกระบวนการนี้ว่า “ตัวตนในกระจกเงา” (the Looking Glass Self) ซึ่ง
ประกอบด้วยภาพลักษณ์ของเราที่เรามีต่อตนเองและจินตนาการเกี่ยวกับความคิดของผู้อื่นต่อ
ภาพลักษณ์นั้น รวมถึงปฏิกริยาและความรู้สึกของเรามีต่อจินตนาการดังกล่าว ทั้งหมดนี้หลอม
รวมกันก่อนเป็นความรู้สึกที่มีต่อตนเอง ส่วนกลไกที่สำคัญต่อการสร้างตัวตน คือการเรียนรู้ที่จะสวม
บทบาท (Role Taking) ของผู้อื่น และหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ก็คือ ภาษา ซึ่งเป็นช่องทางการ
ถ่ายทอดระบบสัญลักษณ์และกฎเกณฑ์ร่วมของสังคม ซึ่งเมื่อมองถึงจุดนี้อาจดูราวกับว่า สังคมได้
แสดงบทบาทครอบงำและสร้างตัวตนของปัจเจกบุคคล ดังนั้นเพื่อพยายามรักษาอิสรภาพของปัจเจก
ตัวตนจึงมีสองด้านที่ปะทะสังสรรค์กันอยู่ตลอดเวลา ด้านหนึ่ง คือ “me” ซึ่งเป็นตัวตนที่เกิดจาก
ความเห็นและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และ “I” ซึ่งเป็นตัวตนตามลักษณะเฉพาะของเราเอง โดยทั้ง me
และ I ต่างก็สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกตัวเราทั้งคู่ เพียงแต่ me เป็นผลจากการประเมินและ
ซึมซับจากทัศนคติของผู้อื่น ส่วน I เป็นคำตอบและความพยายามที่จะประสาน me ที่หลากหลาย
เข้าด้วยกันและถือเป็นศักยภาพของความคิดสร้างสรรค์ โดยสรุปจะเห็นได้ว่าปัจเจกสภาพในทฤษฎี
ปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์มิได้เป็นภาพที่ตีความต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียว บางส่วนแยกจากกัน
เด็ดขาด ในขณะที่มีไม่น้อยกลับมีการซ้อนทับกันของบทบาท ทั้งนี้เนื่องจากตัวตนของคนเรานั้น
ประกอบด้วยภาพลักษณ์ของเราที่เรามีต่อตนเอง (นั่นคือ “I” หรือ Ego Identity) และจินตนาการ
เกี่ยวกับความคิดของผู้อื่นต่อภาพลักษณ์นั้น (นั่นคือ “me” หรือ Personal Identity) กล่าวคือเมื่อ
“ตัวตน” (Self) ในทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์เป็นเงาสสะท้อนปัจเจกสภาพที่มีขนาดเล็ก หรืออยู่
เบื้องหลังสภาพของปัจเจกบุคคลที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้าในฐานะอัตลักษณ์ที่ปรากฏตัว และแสดงตนต่อ
สาธารณะของปัจเจกบุคคล สร้างผลกระทบต่อมุมมองปัจเจกสภาพในฐานะของอัตลักษณ์ (Identity)
เป็นอย่างมาก

ส่วนแนวคิดหลังสมัยใหม่ เป็นกลุ่มซึ่งท้าทายการอธิบายในภาพกว้างในฐานะเป็น
สิ่งซึ่งครอบงำปัญญาของมนุษย์และมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษา
โดยเฉพาะเรื่องการเข้าถึงความจริง เนื่องจากแนวคิดหลังสมัยใหม่เชื่อว่าความเป็นปัจเจกถูกเน้นใน
ฐานะที่เป็นกระบวนการทางสังคมของการสร้างอัตลักษณ์ มากกว่าที่จะเป็นแก่นแกนของคุณสมบัติ

บางอย่างที่มีลักษณะตายตัว ความเป็นตัวตนมีลักษณะคล้ายเหรียญที่มีสองด้านซ้อนทับกันอยู่ ว่าท
กรรมจะสร้างภาพตัวแทน (Representative) ของตัวเรา เช่น การเป็นหญิง/ชาย ความเป็นไทย/เทศ
 ฯลฯ นั่นคือ อัตลักษณ์จะหล่อหลอมและยึดเหนี่ยวตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม และการันตีประสบการณ์
ความเป็นตัวเราในแง่มุมต่าง ๆ ให้ ทั้งนี้คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของความเป็นตัวเราในกระบวนการนี้
คือ การโยกย้ายตำแหน่งแห่งที่ (Dislocation) นั่นคือ การไม่อาจถูกตรึงติดกับคุณสมบัติบางอย่างที่
ตายตัวหยุดนิ่ง ซึ่งหมายถึงกระบวนการที่ปัจเจกต่อรอง ตั้งคำถามหรือปฏิเสธตำแหน่งทางสังคมที่ถูก
ยึดเหนี่ยวมาให้และนั่นแสดงว่า อัตลักษณ์กับปัจเจกภาพในแนวคิดหลังสมัยใหม่นี้ไม่สามารถที่จะ
ซ้อนทับกันได้อย่างสนิท^{๑๗}

๖.๒ อัตลักษณ์ในฐานะกระบวนการสร้างตัวตน (Identity Construction)

อัตลักษณ์แม้เป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวตน เฉพาะส่วนบุคคลที่มีความคงที่ ใน
ขณะเดียวกันก็อาจถูกครอบงำจากอิทธิพลภายนอก ดังนั้นสิ่งที่ต้องพิจารณาคืออัตลักษณ์จะสนองต่อ
ปัจจัยและความแตกต่างที่มาจากภายนอกได้อย่างไร มีการพยายามสร้างลักษณะเฉพาะตัวโดยใช้
ความเหมือนกันของกลุ่มเป็นตัวเชื่อมโยงเพื่อกระตุ้นลักษณะที่แตกต่างจากกลุ่มออกไป อัตลักษณ์จึง
ไม่ได้ปรากฏขึ้นเอง หากแต่เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยทุกฝ่าย (หมายถึงทุกคน) เช่น อัตลักษณ์ของคนไทยเมื่อ
สิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น เรามีอัตลักษณ์ ๒ อย่าง กล่าวคือ (๑) The Land of Smile คือ “สยามเมืองยิ้ม”
ที่คนอื่นสร้างให้เรา จนปัจจุบันนี้เรายังพอใจจะใช้ภายใต้อัตลักษณ์นี้ในการท่องเที่ยว และ (๒) The Land of
Siamese Talk เป็นอัตลักษณ์ที่ฝรั่งยึดเหนี่ยวให้เรา ในขณะที่เราพยายามทำให้คำนี้หายไปในการรู้สึกนึกคิด
ของเราและความเป็นอัตลักษณ์ของเรา จากนั้นก็ยกย่อง The Land of Smile เป็นอัตลักษณ์แทน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับการนิยาม “อัตลักษณ์” คือการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะที่
บ่งบอกความเป็นตัวตนของปัจเจกบุคคล โดยผันคำว่า “เอกลักษณ์” ที่ใช้และเข้าใจความหมายกัน
อย่างแพร่หลายมาเป็นคำว่า “อัตลักษณ์” ซึ่งทั้งสองคำได้รับการแปลมาจากภาษาอังกฤษคำว่า
“identity” เชื่อว่าการใช้คำว่า “อัตลักษณ์” แทน “เอกลักษณ์” เป็นผลมาจากแนวคิดยุคหลัง
สมัยใหม่ ที่ปรับเปลี่ยนวิธีการศึกษาตัวตนของมนุษย์จากที่เคยเป็นในยุคก่อนหน้านั้น จนส่งผลให้เกิด
การบัญญัติศัพท์ใหม่ให้สอดคล้องกับแนวการศึกษาตัวตนของมนุษย์นั่นเอง

^{๑๗} อภิญา เพ็ญฟูสกุล, อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด = Identity, (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัย
แห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๖).

๗. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural change)^{๑๘}

๗.๑ ความหมายและลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมสามารถกล่าวในภาพรวมจากนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์หลายท่านได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นถือเป็นการเกิดตามธรรมชาติของความ เป็นมนุษย์ที่มักจะพยายามปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมโดยรวมอยู่เสมอ ๆ ทั้งในแบบที่อาจ เป็นไปตามแผนหรือโดยบังเอิญก็ตาม การเปลี่ยนแปลงมีทั้งแบบก้าวหน้าและถดถอย ชั่วคราวหรือถาวร ทั้งนี้เป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสามารถเกิดได้ทั้งจากปัจจัยทางประชากร ภูมิศาสตร์ หรือเทคโนโลยี เป็นต้น ดังนั้นการยึดมั่นอยู่ในชนบแบบดั้งเดิมของสมาชิกในสังคมอาจนำมาซึ่งความขัดแย้ง กีดกัน ตึงเครียดทางสังคมระหว่างสมาชิกเอง ด้วยเหตุดังกล่าวสมาชิกในสังคมจึงต้องทบทวนตัวเองอยู่เสมอ ๆ เพื่อการปรับปรุงตนเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ส่วน (องค์กร) ของสังคมที่สามารถเกิดการเปลี่ยนแปลงได้นั้น ได้แก่

(๑) โครงสร้างของสังคมซึ่งประกอบด้วย คน/กลุ่ม/ความสัมพันธ์/กฎระเบียบ /ขนบธรรมเนียม/ค่านิยม/สถาบันทางสังคมและวัตถุ

(๒) องค์กรทางสังคม (Social Organization) ได้แก่ ขนาด (Size) ขององค์กร เช่น ความใหญ่-เล็ก, ประเภท/ชนิด (Kind) เช่น กลุ่มครอบครัวกลุ่มเพื่อนฯ, ลักษณะ/ คุณลักษณะหรือคุณสมบัติ (Characteristic), สถานภาพและบทบาท (Status & Role) เช่น เพื่อน-สามีภรรยา นั่นคือเมื่อสถานภาพเปลี่ยนแปลง บทบาทก็ย่อมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

และ (๓) การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้แก่ความคิด ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม การกระทำ/พฤติกรรม (บรรทัดฐาน) และวัฒนธรรมทางวัตถุ

๗.๒ รูปแบบของการเปลี่ยนแปลง

๗.๒.๑ การเปลี่ยนแปลงแบบมีแผนและแบบไม่มีแผน

๗.๒.๑.๑ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบมีแผน หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจาก สังคมมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง ซึ่งความต้องการนั้นอาจจะมาจากความต้องการอันแท้จริง ของสังคมหรืออาจมาจากความต้องการของผู้ปกครองประเทศ (รัฐบาล) การเปลี่ยนแปลงตามแผนมักต้องมีโครงการดำเนินงาน มีรายละเอียดในเรื่องเป้าหมาย มีผู้รับผิดชอบผู้ร่วมโครงการ มีระยะเวลาการเริ่มต้นและการสิ้นสุด มีแหล่งทุนและงบประมาณ สถานที่ที่ดำเนินการ ฯ

^{๑๘} ชลธิชา ศาลิคุปต์, เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการบริหารธุรกิจไทยในกระแสโลกาภิวัตน์ (สาขาการศึกษาทั่วไป คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย).

๗.๒.๑.๒ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบไม่มีแผน หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยไม่ได้ตั้งใจมาก่อนหรือถูกสถานการณ์บังคับให้ต้องเปลี่ยนแปลง เช่น ฝนตกมากจนน้ำท่วมหนัก ต้องย้ายที่อยู่อาศัย ไฟไหม้หรือเกิดเหตุการณ์ร้ายแรง ฯ

๗.๒.๒ การเปลี่ยนแปลงแบบรวดเร็วกับแบบค่อยเป็นค่อยไป

๗.๒.๒.๑ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบรวดเร็ว หมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันทันใดไม่ทันตั้งตัว เช่น การปฏิวัติ แผ่นดินไหว พายุ ฯ

๗.๒.๒.๒ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบค่อยเป็นค่อยไป หมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างช้า ๆ โดยมีทิศทางหรือไม่มี (ไม่รู้) ทิศทางก็ได้ เช่น การให้เลิกเคี้ยวหมาก ยกเลิกการนุ่งโจงกระเบน คนในปัจจุบันไม่ได้รู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด เพราะเกิดมาไม่เคย เห็นภาพเหล่านั้นแล้ว

๗.๓ ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีอยู่หลายปัจจัยแยกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภทคือ

๗.๓.๑ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดจากปัจจัยภายใน

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นจากภายในสังคมเอง ได้แก่

๗.๓.๑.๑ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึงสภาพการณ์โดยทั่วไปที่สามารถรับรู้และสัมผัสได้ถึง เช่น สภาพทางด้านฟ้า-อากาศ สภาพภูมิประเทศ อุณหภูมิ สภาพพื้นดิน ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติมีป่าไม้ แม่น้ำ ลำธาร ฯ

๗.๓.๑.๒ ประชากร หมายถึงลักษณะที่สำคัญของประชากรในสังคมสามารถพิจารณาได้จากปัจจัย ๒ ประการ คือ (ก) ปัจจัยทางด้านปริมาณหรือจำนวนความมากน้อยของประชากร (ข) ปัจจัยทางด้านคุณภาพหรือคุณลักษณะ เช่น การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ความขยันฯ และ (ค) การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางประชากร เช่น การย้ายถิ่น การกระจายตัวของประชากร การขยายตัวเมือง เป็นต้น

๗.๓.๑.๓ โครงสร้างวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคมพิจารณาได้ ๒ กรณีคือ

(๑) การมีโครงสร้างหลวม ทำให้การยึดเหนี่ยวผูกพันต่อสังคมมีน้อย หากสังคมใดก็ตามมีลักษณะดังกล่าวจะเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าสังคมที่มีความยึดมั่นใจต่อระบบประเพณีดั้งเดิมมาก

(๒) ระดับความรู้ทางด้านเทคนิควิทยาการของคนในสังคมหรือพื้นฐานทางการศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์ ถ้าผู้คนมีความรู้พื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ดี จะสามารถพัฒนาเทคนิควิทยาการได้ดีกว่าสังคมที่ผู้คนมีความรู้ทางวิทยาศาสตร์น้อยหรือไม่มีเลย

(๓) การประดิษฐ์คิดค้นหรือการสร้างนวัตกรรมใหม่ มักเกิดจากการสะสมความรู้ ความสามารถและศักยภาพของประชากรภายในสังคมนั้น ๆ เองเป็นผู้คิดค้นหรือสร้างสรรค์ขึ้นมา ซึ่งอาจจะใช้ได้เฉพาะในสังคมนั้นหรือสามารถใช้กับสังคมอื่น ๆ ได้ด้วย

๗.๓.๒ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดจากปัจจัยภายนอก

สังคมในปัจจุบันมีการติดต่อสื่อสารรับข้อมูลโดยผ่านระบบเครือข่ายซึ่งมีอยู่ทั่วทุกมุมโลก โอกาสของการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็เทคโนโลยี วัฒนธรรมประเพณีรวมทั้งด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจของสังคมอื่น ๆ ได้มากและรวดเร็ว ปัจจัยภายนอกจึงมีอิทธิพลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างคาดไม่ถึง ปัจจัยภายนอกที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อาทิ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การติดต่อสื่อสารและการรับข้อมูลข่าวสารจากทั่วทุกมุมโลกและความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

๗.๔ กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกระบวนการเพราะเป็นการเกิดที่มีความต่อเนื่องเป็นขั้นตอนซึ่งขั้นตอนเหล่านั้นอาจเกิดช้าหรือเร็ว สมาชิกปรับตัวได้ทันหรือไม่สุดแต่แต่ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้แก่

๗.๔.๑ การค้นพบ (Discovery) การรับรู้ถึงสิ่งใหม่ ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นอาจทำให้ของเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงไป

๗.๔.๒ การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) การสร้างสิ่งใหม่แล้วนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ เกิดจากการสะสมความรู้แล้วค่อย ๆ ผสานความรู้ที่มีกับเทคนิควิทยาการสมัยใหม่ที่เกิดขึ้น เช่น กังหันชัยพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ หรือการสร้างหุ่นยนต์อาซิโมของญี่ปุ่น เป็นต้น

๗.๔.๓ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion) หมายถึงการที่วัฒนธรรมของสังคมหนึ่งได้ถูกนำไปใช้ในอีกสังคมหนึ่ง ซึ่งลักษณะการแพร่กระจายเป็นไปได้ทุกทิศทางแต่จะกระจายได้มากหรือน้อยเพียงใดขึ้นกับการยอมรับสิ่งใหม่ของสังคมที่ถูกแพร่กระจายเข้าไปและขึ้นกับความรู้พื้นฐานดั้งเดิมของสังคม การรับวัฒนธรรมของผู้อื่นมาใช้เปรียบเสมือนการขอยืมมา เพราะบางอย่างเมื่อเวลาผ่านไปไม่เป็นที่ต้องการวัฒนธรรมนั้นสูญหายไปเอง เช่น คำศัพท์ต่าง ๆ ที่ใช้เฉพาะกลุ่มหรือแฟชั่นการแต่งกาย ทรงผม

๗.๕ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เป็นการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมซึ่งมีหลายแบบ ได้แก่

๗.๕.๑ การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบแต่ยังคงเนื้อหาไว้ดังเดิม ตัวอย่างเช่น การลงแขกหมายถึงการร่วมมือร่วมใจที่มักใช้กับการทำนา ปัจจุบันเปลี่ยนรูปแบบจากการทำนาเป็นการจัดกลุ่มสหกรณ์ ออมทรัพย์ เป็นต้น

๗.๕.๒ การเปลี่ยนแปลงในเนื้อหาแต่ยังคงรูปแบบไว้ดังเดิม ตัวอย่างเช่น การกินข้าวกล้อง ในความหมายเดิมที่มีนัยยะว่าเป็นข้าวที่ใช้เลี้ยงนกกโทษ แต่ในความหมายใหม่เป็นข้าวที่คนบริโภคเพื่อรักษาสุขภาพ เนื่องจากเป็นข้าวที่ไม่ขัดสีจึงยังคงมีวิตามิน หรือการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคต่าง ๆ แทนการใช้ยาปฏิชีวนะที่มีสารเคมี

๗.๕.๓ การเปลี่ยนแปลงทั้งเนื้อหาและรูปแบบไม่คงไว้ในแบบเดิม ตัวอย่างที่ชัดเจนได้แก่ การนำผลไม้มาแปรรูปเป็นของชนิดใหม่ เช่น ก๋วยแปรรูปเป็นก๋วยฉาบหรือการยืดอายุของทุเรียนด้วยการแปรรูปเป็นทุเรียนกรอบ เป็นต้น

๗.๖ ผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จะเห็นได้ว่ามีทั้งผลดีและผลเสียดังรายละเอียดต่อไปนี้

๗.๖.๑ ผลดี

๗.๖.๑.๑ ทำให้ได้รับสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์มีความสะดวกสบายมากขึ้น และรวดเร็วขึ้น

๗.๖.๑.๒ ทำให้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ เกิดการแลกเปลี่ยนทางความคิด

๗.๖.๑.๓ ทำให้ของเก่าหรือเหลือใช้สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ในคุณค่าใหม่

๗.๖.๒ ผลเสีย

๗.๖.๒.๑ ทำให้เกิดความล่าช้าทางสังคม (Cultural Lag)

๗.๖.๒.๒ เกิดความไม่เป็นระเบียบทางสังคม มีปัญหาในด้านพฤติกรรม ละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคม

๗.๖.๒.๓ เกิดปัญหาทางสังคม มีปัญหาต่อการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง เช่น การมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Deviant Behavior)

๗.๗ แนวคิดทฤษฎีทางสังคมที่สำคัญในการศึกษาการเปลี่ยนแปลง

๗.๗.๑ ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolution Theory)

เป็นทฤษฎีที่ใช้อธิบายสังคมโดยอาศัยกฎแห่งธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตในการเจริญเติบโตมาเป็นแนวทางในการศึกษาสังคมโดยนำมาเทียบเคียงกัน สังคมที่จะเจริญก้าวหน้าย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงนั้นต้องเป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม บางสังคมอาจต้อง

ดินรนเพื่อความอยู่รอดเท่านั้น ไม่สามารถจะปรับปรุงพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหนทางที่เหมาะสมได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความเป็นมาของแต่ละสังคม ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงภายใต้การอธิบายด้วยแนวคิดวิวัฒนาการ ได้แก่

๗.๗.๑.๑ การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติเป็นปกติ

๗.๗.๑.๒ การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการจะเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปช้า ๆ ใช้ระยะยาวนาน

๗.๗.๑.๓ การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการมุ่งไปในทิศทางเดียวกันหมด คือมุ่งความก้าวหน้ากว่าเดิม

๗.๗.๑.๔ การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการมีจุดมุ่งหมาย (เป้าหมาย) ที่คาดหวังไว้ล่วงหน้าซึ่งถูกกำหนดไว้แล้ว นักทฤษฎีในแนวทางนี้มีความเชื่อแบ่งเป็น ๒ แนวทางคือ (ก) การวิวัฒนาการแบบสายเดี่ยว (Unilinear Evolution Theory) นักทฤษฎีในแนวคิดนี้เชื่อว่าทุกสังคมมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกันในรูปแบบเดียวกันเป็นไปตามขั้นตอนตามรูปแบบ Linear Model

สังคม A จาก ๑ —————> ๒ ก้าวหน้า

สังคม B จาก ๑ —————> ๒ เช่นเดียวกัน

และ (ข) การวิวัฒนาการแบบหลายสาย (Multilinear Evolution Theory) นักทฤษฎีในแนวคิดนี้มีความเชื่อว่าการวิวัฒนาการทางสังคมนั้นมีทิศทางเป็นไปในลักษณะมุ่งไปข้างหน้าเหมือนกันแต่ไม่จำเป็นต้องเป็นแบบเดียวกันหมด สังคมสามารถเจริญก้าวหน้าได้ด้วยตนเองและไม่จำเป็นต้องเหมือนใคร เพราะสังคมแต่ละสังคมต่างมีศักยภาพแตกต่างกัน เช่น จำนวนประชากร คุณภาพประชากรฯ ตามรูปแบบ Multi Successive Model

สังคม A ๑ —————> ๒ —————> ๓

สังคม B ๑ —————> ๓ —————> ๗

สังคม C ๓ —————> ๕ —————> ๙

จะเห็นได้ว่าสังคมแต่ละสังคมต่างมีการพัฒนาที่ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เป็นเพราะพื้นฐานของสังคมต่างกัน บางสังคมมีทรัพยากรมากแต่ประชกรน้อย บางสังคมมีประชกรมากแต่ทรัพยากรกลับน้อย เป็นผลให้เปิดการพัฒนาที่แตกต่างกัน

ข้างต้นเป็นการรวบรวมแนวคิดเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์การปรับปรนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ผ่านการศึกษากระบวนการรวมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ฯ

ในพื้นที่ศึกษาว่ามีรายละเอียดอย่างไร ในสภาวะ “การพัฒนาแบบไร้เส้นแบ่งเขตแดน” ด้วยมุมมองจากการสลายเส้นแบ่งเดิมและการเกิดเป็นเส้นแบ่งใหม่ (De/Reteritorialization) กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Change) ปรากฏการณ์ข้ามวัฒนธรรม (Transculturalism) และการศึกษาอัตลักษณ์ (Identity) ซึ่งจะปรากฏผลการวิเคราะห์ในเนื้อหาถัดไป

ในการศึกษาของคณะวิจัยกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์หลักคือกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ด้วยเหตุดังกล่าวคณะวิจัยจึงจะนำเสนอสถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์และภูมิศาสตร์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท/ไตในปัจจุบัน และบริบทของพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้เพื่อเป็นพื้นฐานความเข้าใจร่วมกัน ดังปรากฏในเนื้อหา ดังนี้

สถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์และภูมิศาสตร์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท/ไต

ข้อมูลส่วนสถานภาพองค์ความรู้ในที่นี้คณะวิจัยจักนำเสนอผ่านลักษณะการกระจายตัวประวัติศาสตร์และระบบองค์รวมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลภาษาไต (ไท) ในภาพรวมทั้งในจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในเชิงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เพื่อการเข้าใจสถานภาพปัจจุบัน จากนั้นจึงจะนำเสนอข้อมูลในส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ที่ครอบคลุมประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ การกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศจีน อินเดีย ลาวและสหภาพเมียนมา โดยจะนำเสนอในรายละเอียดของสำนักทางชาติพันธุ์ไทใหญ่ในพื้นที่ผ่านตำนานต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ ๆ จากนั้นจึงเป็นพัฒนาการการย้ายถิ่นเข้าสู่ประเทศไทยจนเกิดเป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ประเทศไทยในที่สุด

๑. การกระจายตัวประวัติศาสตร์และระบบองค์กรรวมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์
ตระกูลภาษาไท (ไต)

ภาพที่ ๑ แผนที่แสดงแนวแม่น้ำแดง (-----) และการกระจายตัวของ
ภาษาถิ่น “ไต”, เสมอชัย พูลสุวรรณ, *วิทยาศาสตร์กับความจริงใน
วัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, ๒๕๔๔), ๗๔.

แผนที่ภาษาตามภาพที่ ๑ ซึ่งแสดงการกระจายตัวทางภูมิศาสตร์ของภาษาถิ่น “ไต” ตั้งแต่บริเวณตอนใต้ของประเทศจีนลงมาจนถึงในเอเชียอาคเนย์ เสมอชัย พูลสุวรรณให้ทัศนะว่า แม่น้ำแดง (The Red River) ซึ่งไหลลงมาจากทางตอนเหนือของมณฑลยูนนานตามแนวหุบเขา “อ้ายลาว” (Ailao) ผ่านมาทางตะวันออกเฉียงใต้และออกสู่ทะเลจีนใต้ที่บริเวณภาคเหนือของ ประเทศเวียดนามนั้น ทำหน้าที่คล้ายจะเป็นแนวเส้นแบ่งทางภาษาระหว่างไตกลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ (South western Tai) ซึ่งอยู่ทางฝั่งใต้ของแม่น้ำแดงลงมากับไตกลุ่มเหนือ (Northern Tai) และ กลุ่มกลาง (Central Tai) ซึ่งส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ทางฝั่งเหนือของแม่น้ำแดงขึ้นไปด้วย โดยตำแหน่ง ทางภูมิศาสตร์ไตกลุ่มเหนือและกลุ่มกลางจึงอยู่ใกล้ชิดกับจีนมากกว่าและน่าจะได้รับวัฒนธรรมจาก จีนในช่วงตั้งแต่หลังคริสตกาลลงมามากกว่าไตกลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ด้วย

ภาษาถิ่นไตในกลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ได้แก่ภาษาของกลุ่มไตดำ ไตขาวและไตแดง ใน แถบสิบสองจุไทและบริเวณใกล้เคียง ไตลื้อสิบสองปันนา ลาวในประเทศลาว ไตใหญ่ในรัฐฉาน ไตคำที่ รัฐกะฉิ่นของประเทศพม่า ไตไตคัง ซึ่งอยู่ทางเขตตะวันตกของมณฑลยูนนานและไทยสยามในประเทศไทย เป็นต้น คนไตซึ่งพูดภาษาถิ่นในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีระบบอักษรใช้เป็นของตนเอง ตั้งหลักฐานเป็น

บ้านเป็นเมืองและได้ยอมรับนับถือพุทธศาสนาเข้ามาช้านานแล้ว จะยกเว้นก็แต่กลุ่มคนไตในสิบสองจุไท ซึ่งแม้จะมีระบบอักษรใช้และได้ตั้งหลักฐานเป็นบ้านเป็นเมืองเก่าแก่ แต่ก็หาได้เคยรับนับถือพุทธศาสนามาก่อนไม่ กล่าวคือกลุ่มไตดำในสิบสองจุไทมีคติความเชื่อทางศาสนาที่สลับซับซ้อน ซึ่งมักถือกันว่าน่าจะเป็นตัวแทนของระบบความเชื่อแบบดั้งเดิมของคนไตโดยทั่ว ๆ ไปได้ดี ทั้งนี้เนื่องจากไตดำเป็นสมาชิกของไตกลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากจีนในระยะหลัง น้อยกว่าไตกลุ่มเหนือและกลุ่มกลางประการหนึ่ง อีกทั้งยังเป็นพวกที่ไม่ได้รับนับถือพุทธศาสนา ในขณะที่ไตกลุ่มตะวันตกเฉียงใต้อื่น ๆ รับอิทธิพลพุทธศาสนาอย่างเข้มข้นมาเป็นเวลานานแล้ว อีกประการหนึ่งดังที่สุมิตร ปิติพัฒน์และเสมอชัย พูลสุวรรณ^{๑๙} กล่าวไว้ว่า

“ความเชื่อทางศาสนาของไตดำแม้อาจยังคงรักษาร่องรอย บางอย่างของความเชื่อทางศาสนาพื้นฐานดั้งเดิมของคนไตโดย ทั่ว ๆ ไปไว้ ได้อยู่บ้าง แต่ก็ได้มีการพัฒนาการเพิ่มความสลับซับซ้อนขึ้นเป็นอันมาก โดยได้ เกิดควบคู่ไปกับพัฒนาการทางสังคมในบริบทเฉพาะตัวของสิบสองจุไทเอง ด้วยเหตุนี้หากเราต้องการหาตัวแบบสำหรับความเชื่อทางศาสนาซึ่งน่าจะ ใกล้เคียงกับลักษณะร่วมดั้งเดิม ในช่วงต้นของการก่อตัวของวัฒนธรรมไตก็ อาจต้องลองมองหาในสังคมของคนไตซึ่งแยกตัวโดดเดี่ยวและมีโครงสร้าง ทางสังคมสลับซับซ้อนน้อยกว่านั้น”

บริเวณตอนบนของแม่น้ำแดงส่วนที่ไหลผ่านมณฑลยูนนานก่อนที่จะผ่านออกไปสู่ทาง ตอนเหนือของประเทศเวียดนามมีกลุ่มคนไตโบราณบางกลุ่มอาศัยอยู่อย่างสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ กลุ่มที่เรียกกันว่า “ไตเยว่” “ไตโล” และ “ไตเอวลาเยว่” (หรือว่าไตหย่า) คนไตเหล่านั้นเรียก แม่น้ำแดงว่า “น้ำดาว” (“ดาว” ในภาษาไตหมายถึงดิงให้ย้อนกลับมา) ซึ่งก็เป็นชื่อเดียวกันกับที่พวก ไตในสิบสองจุไทใช้เรียกแม่น้ำสายนี้

โดยระบบจำแนกทางภาษาศาสตร์ ภาษาถิ่นของไตเยว่และไตเอวลาเยว่จัดอยู่ในกลุ่มไต ตะวันตกเฉียงใต้ ส่วนภาษาถิ่นของไตโลจัดอยู่ในกลุ่มไตกลาง อย่างไรก็ตามจากการสำรวจในภาคสนาม ของ เสมอชัย พูลสุวรรณ^{๒๐} ไตทั้งสามกลุ่มมีความใกล้ชิดกันมากในทางวัฒนธรรมทั้งยังสามารถใช้ ภาษาพูดของตนเองสื่อสารระหว่างกลุ่มได้รู้เรื่องกันดีเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นถึงแม้ว่าภาษาไตโลอาจเข้า อยู่ในกลุ่มไตกลางได้ด้วยเกณฑ์ทางภาษาศาสตร์บางอย่าง แต่ในแง่วัฒนธรรมไตกลุ่มนี้ก็น่าจะเป็น

^{๑๙} สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ , (รายงานวิจัยเสนอ ต่อคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๐), อ้างถึงใน เสมอชัย พูลสุวรรณ, *วิทยาศาสตร์กับความจริงในวัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๔), ๗๖.

^{๒๐} ดูเสมอชัย พูลสุวรรณ, *วิทยาศาสตร์กับความจริงในวัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๔), ๗๖.

กลุ่มชายขอบของไต้หวันซึ่งใกล้เคียงกับไต้หวันตะวันตกเฉียงใต้มากเป็นพิเศษ และคนไต้หวันทั้งสามกลุ่มนี้ก็คงอยู่ร่วมกันมาอย่างใกล้ชิดในบริเวณตอนบนของแม่น้ำแดงนี้มาเป็นเวลาช้านานแล้ว

อนึ่งจากเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ของถิ่นอาศัยของคนไต้หวันบริเวณต้นแม่น้ำแดง ซึ่งประกอบด้วยเทือกเขาสูงสลับซับซ้อนทอดตัวยาวต่อเนื่องลงมาจากที่สูงทิเบตก็ทำให้ยากลำบากต่อการคมนาคมติดต่อกับชุมชนภายนอก ประกอบกับดินแดนแถบนี้ก็เป็นพื้นที่แห้งแล้งกันดารมากที่สุดแห่งหนึ่งของมณฑลยูนนาน จึงทำให้มีประชากรเพียงเบาบางเท่านั้น คนไต้หวันสามกลุ่มเหล่านั้นซึ่งอาศัยในสภาพนิเวศที่ยากลำบากดังกล่าวจึงน่าจะแยกตัวจากคนไต้หวันกลุ่มอื่น ๆ มาแล้วช้านานพอสมควร

คนไต้หวันซึ่งอาศัยอยู่ทางตอนบนของแม่น้ำแดงมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับไตดำในเขตสิบสองจุไทของเวียดนาม แสดงให้เห็นถึงการมีรากเหง้าทางวัฒนธรรมร่วมกันมาก่อน กลุ่มคนไตต้นแม่น้ำแดงมีพัฒนาการทางสังคมสูงกว่าระดับหมู่บ้าน หากแต่ว่ามีได้สลับซับซ้อนมากเท่ากับระบบ “เมือง” ของพวกไตดำในเขตสิบสองจุไทและอาจไม่มีประวัติการใช้อักษรใช้เขียนของตัวเองมาก่อน ก็แสดงให้เห็นว่าน่าจะแยกตัวทางวัฒนธรรมจากกลุ่มไตดำมาแล้วอย่างน้อยก่อนหน้าที่พวกหลังจะมีระบบอักษรใช้เขียนของตนเองตั้งแต่เมื่อหลายร้อยปีก่อน

ไตต้นแม่น้ำแดงจึงอาจถือเป็นกลุ่มตักค้ำของไตโบราณซึ่งถูกแยกตัวโดดเดี่ยวจากกลุ่มอื่น ๆ มาช้านานพอควร จากปัจจัยทั้งด้วยความยากลำบากของสภาพภูมิประเทศและปัจจัยทางนิเวศซึ่งก็อาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เสมอชัย พูลสุวรรณ เสนอว่าสังคมของกลุ่มคนไตเหล่านั้นมิได้พัฒนาขึ้นสู่ความสลับซับซ้อนมากและรวดเร็วเท่ากับไตสายตะวันตกเฉียงใต้กลุ่มอื่น ๆ ส่วนใหญ่และเชื่อได้ว่าไตต้นแม่น้ำแดงน่าจะยังรักษาลักษณะร่วมดั้งเดิมทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมของไตไว้ได้ดีกว่าพวกอื่น ๆ ที่พูดภาษาในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลด้านคติความเชื่อและศาสนาจากแหล่งอารยธรรมภายนอกมาแล้วช้านาน “ไตเยว่” และ “ไตโล” เป็นชื่อที่ใช้เรียกตัวเองของคนไตกลุ่มนี้ ซึ่งในปัจจุบันไม่ทราบทั้งที่มาและความหมายของคำว่า “เยว่” และ “โล” พบว่าทั้งสองกลุ่มนี้พูดภาษาซึ่งมีสำเนียงและคำศัพท์ต่างกันอยู่บ้าง หากยังสามารถสนทนาเข้าใจกันได้เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นเครื่องแต่งกายแบบพื้นเมืองของสตรีในปัจจุบันก็ยังคงมีความแตกต่างที่พอสังเกตเห็นได้ระหว่างสองกลุ่มนี้

สำหรับชื่อ “ไตเอวลาเยว่” ซึ่งเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีที่มาจากเครื่องแต่งกายสตรี ซึ่งมีแถบผ้าลายคาดที่เอว ในทั้งสามกลุ่มผู้หญิงยังคงนุ่งซิ่น (เรียกตามภาษาถิ่นว่า “ซิ่น”) เช่นเดียวกับกลุ่มคนไตส่วนใหญ่ในเอเชียอาคเนย์ ซึ่งก็จะแตกต่างจากกลุ่มคนไตส่วนใหญ่ในประเทศจีน (ยกเว้นไตลื้อที่สิบสองปันนาและบางส่วนของไตใต้คง) ที่ผู้หญิงนิยมสวมกระโปรงหรือนุ่งกางเกง ไตโลนุ่งซิ่น

ค่อนข้างสั้น ทำให้เห็นช่วงขาโผล่ออกมามาก จึงถูกพวกไตเอวลายเรียกด้วยอีกชื่อหนึ่งว่า “ไตขาฮี” (หมายความว่า “ไตขายาว”) ส่วนไตโลและไตเยว่มักเรียกพวกไตเอวลายว่า “ไตซ่า”^{๒๑}

พวกไตตันแม่น้ำแดงทั้งสามกลุ่มอาศัยอยู่กันเป็นหมู่บ้านและมีแบบแผนบ้านเรือนเฉพาะตัวแตกต่างจากพวกอื่น (จีน) และก็แตกต่างจากไตกลุ่มอื่น ๆ ทั้งในประเทศจีน^{๒๒} และในเอเชียอาคเนย์^{๒๓} เรือนตามแบบประเพณีของพวกไตตันแม่น้ำแดงก่อผนังหนาด้วยหินในผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เจาะหน้าต่างและประตูตามความจำเป็น ส่วนหลังคาทำตัดตรงไม่มีหน้าจั่วและชายคาโดยใช้ท่อนไม้จริงพาดเป็นโครงมุงทับด้วยหญ้าแล้วใช้ดินเหนียวลาดปิดทับบนหญ้าที่มุงหลังคาหนาประมาณครึ่งฟุต ปรับให้เรียบและแน่น หลังคาจึงมีลักษณะเป็นลานดินเรียบ ชาวบ้านนิยมปลูกเรือนยาวติดต่อกันหลายหลัง ส่วนใหญ่มักพบว่าเป็นเรือนของบรรดาพี่น้องฝ่ายชายที่ขยายออกไปจากเรือนเดิมของพ่อแม่ หมู่บ้านมักตั้งอยู่บนลาดเนินเขาโดยผู้ที่ปลูกเรือนใหม่มักนิยมขุดตัดลาดเนินลงไปตามแนวตั้งเพื่อใช้หน้าตัดดินนี้เป็นผนังด้านหลังของเรือน

เรือนตามลักษณะที่ได้บรรยายมาเก็บความอบอุ่นได้ดีในฤดูหนาวและหลังคาดินก็ยังสามารถใช้เป็นลานตากผลิตผลเกษตรได้เป็นอย่างดี แต่ก็คงเหมาะสมเฉพาะกับสภาพภูมิอากาศของท้องถิ่นซึ่งแห้งแล้งและมีฝนตกน้อยในรอบปีเท่านั้น ปรากฏการณ์นี้จึงเป็นตัวอย่งที่ดีซึ่งแสดงให้เห็นว่าแบบแผนบ้านเรือนจำเป็นต้องปรับให้เข้ากับดินฟ้าอากาศและสภาพนิเวศเป็นสำคัญ คนไตไม่จำเป็นต้องอยู่เรือนยกพื้นเสมอไปและการที่คนไตไม่ได้อยู่เรือนยกพื้นก็ได้หมายความว่าจำเป็นต้องเป็นการรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากกลุ่มอื่นเสมอไปด้วย^{๒๔}

ระบบการปกครองกลุ่มไตเยว่และไตโลในเขตอำเภอห้วยวางในอดีเคยมีการจัดตั้งองค์กรปกครองแบบดั้งเดิมของตนเองสูงระดับ “เมือง” ซึ่งได้ดำรงอยู่จนถึงสมัยที่จีนเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบสังคมนิยม เมื่อประมาณเกือบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา “เมือง” ของพวกไตเยว่และไตโลตามประวัติเล่าขานกันมาว่าเดิมมีอยู่ทั้งหมด ๕ เมือง ตั้งขึ้นโดยพี่น้อง ๕ คนที่อพยพมาจากอำเภอจิ้นผิง ซึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ (ใกล้แม่น้ำดำ) ไม่ห่างจากอำเภอห้วยวางมากนัก ในราวปลายสมัยราชวงศ์เซ็งแต่ก็เหลือร่องรอยจริงอยู่ในปัจจุบันเพียง ๒ เมือง คือ “อูเมือง” (หมายถึง

^{๒๑} คำว่า “ซ่า” ก็ค่อนข้างสนใจในตัวเอง ลาวใช้คำว่า “ซ่า” และไตดำใช้คำเดียวกันแต่ออกเสียงว่า “สา” สำหรับเรียกกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในทำนองดูถูก เชื่อกันว่ามีความหมายตรงกับ “ซ่า” (หรือ “ซี้ซ่า”) ในภาษาไทย อย่างไรก็ตามคำว่า “ซ่า” ในภาษาไตตันแม่น้ำแดงไม่มีความหมายในทำนองเหยียดหยามรุนแรงเช่นนั้น หากหมายถึงแต่เพียงว่าเป็น “คนอื่น” เช่นจะเรียกคนจีนว่า “ซ่าฮั่น” หรือเรียกพวกอีกชื่อว่า “ซ่าพี” เป็นต้น สำหรับ “ซี้ซ่า” มีคำตรงความหมายใช้กันอยู่แล้วในภาษาไตตันแม่น้ำแดงคือ “ซ้อย” ถ้าหากคำว่า “ซ่า” ภาษาไตตันแม่น้ำแดงกับ “ซ่า” ในภาษาลาวและ “สา” ในภาษาไตดำมาจากรากศัพท์คำเดียวกันแล้ว

^{๒๒} บางกลุ่มนิยมปลูกเรือนติดดินมีสองชั้น คนอยู่อาศัยที่ชั้นล่างส่วนชั้นบนนั้นใช้เก็บพืชผลทางเกษตรอันอาจเป็นแบบแผนที่รับอิทธิพลจากจีน

^{๒๓} ส่วนใหญ่มักอยู่เรือนไม้ยกได้สูง เชื่อกันว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเรือนไตแบบดั้งเดิม

^{๒๔} เสมอชัย พูลสุวรรณ, วิทยาศาสตร์กับความจริงในวัฒนธรรมไทย, ๗๘-๘๑.

“เมืองที่ห้า”) และ “ซานเมือง” (หมายถึง “เมืองที่สาม”) เท่านั้น เมืองที่ “เถากวางเลียง” เคยปกครองคือ “อูเมือง” ซึ่งในปัจจุบันได้กลายเป็นที่ตั้งของตัวอำเภอหยวนหยางด้วย (ตัวอำเภอเพิ่งย้ายมาอยู่ ณ ที่นี้เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา) แต่ก็ยังคงมีหมู่บ้านเก่าซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของ “เมือง” หลงเหลืออยู่ ถึงแม้ว่าตามประวัติดังกล่าว “อูเมือง” จะมีได้เป็นชุมชนที่เก่าแก่มาช้านานแต่ระบบการปกครองแบบ “เมือง” ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี่ก็มีใช้ระบบของจีนในปลายสมัยราชวงศ์ชิงอย่างแน่นอน จึงน่าจะเชื่อว่าแม้คนกลุ่มนี้จะได้อพยพมาจากที่อื่นแต่ก็คงได้นำเอาระบบปกครองและโครงสร้างสังคมแบบดั้งเดิมติดมาด้วย

ในสมัยก่อนที่ประเทศจีนจะเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยม “อูเมือง” เป็นหน่วยปกครองที่ขึ้นอยู่กับ “หลิงอานฟู”^{๒๔} ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งของมณฑลยูนนานในขณะนั้น โดย “เถากวางเลียง” นับเป็น “ต้าวเมือง” รุ่นที่ ๗ ที่ได้รับตราแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมือง กล่าวกันว่าราชสำนักจีนเริ่มตรงแต่งตั้งรับรองฐานะของ “ต้าวเมือง” ที่นี้ในรัชกาลซวนถ่ง ช่วงปลายราชวงศ์ชิง

“อูเมือง” มีหมู่บ้านอยู่ในปกครอง ๔ แห่ง เป็นบ้านไตโลเสีย ๓ แห่ง ได้แก่ “บ้านหมาก” “อูเมือง” และ “บ้านชาย”) กับบ้านไตเยว ๑ แห่ง คือ “บ้านใหม่” ทั้งหมดเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก ในทศวรรษที่ ๑๙๔๐ ซึ่งเป็นยุคสุดท้ายที่ยังมี “ต้าวเมือง” ปกครอง แต่ละหมู่บ้านมีขนาดเพียงสิบกว่าครัวเรือนเท่านั้น “ต้าวเมือง” ในสมัยที่ “เถากวางเลียง” ดำรงตำแหน่งอยู่มีหน้าที่หลักซึ่งเกี่ยวข้องกับราชการจีนคือต้องคอยรวบรวมภาษีเป็นข้าวส่งให้หลวงพร้อมทั้งคัดเลือกชายหนุ่มสมัครส่งไปเป็นทหารเกณฑ์ปีละ ๒-๓ คน

“ต้าวเมือง” สืบทอดตำแหน่งผ่านทางสายเลือดจากพ่อสู่ลูกชายคนโตเป็นหลักยกเว้นว่า ลูกชายคนโตมีอันเป็นไปตำแหน่งจึงจะตกทอดสู่ลูกชายคนรอง ๆ ต่อไป “ต้าวเมือง” ไม่มีกองทหารของตนเอง แต่ก็อาจเกณฑ์ชายฉกรรจ์มาเป็นทหารได้เมื่อจำเป็น เช่นเมื่อเกิดมีกรณีพิพาทกับชุมชนอื่นพวกที่อยู่ในตระกูล “ต้าวเมือง” มีฐานะร่ำรวยกว่าพลเมืองโดยทั่ว ๆ ไป โดยสามารถใช้คำนำหน้าว่า “ต้าว” ถ้าหากเป็นชาย และ “นาง” ถ้าหากเป็นหญิง เรือนซึ่งเป็นที่อยู่ของ “ต้าวเมือง” ก็เรียกว่า “เรือนต้าว” ด้วย “ต้าวเมือง” อาจมีภรรยาได้หลาย ๆ คนในเวลาเดียวกัน ขณะที่ชายสามัญชนจะมีภรรยาเพียงคนเดียวเท่านั้น ในแง่ของการบริหารงาน “ต้าวเมือง” มีผู้ช่วยได้ ๒ คน เรียกว่า “ก่วนเมือง” ซึ่ง “ต้าวเมือง” จะคัดเลือกขึ้นมาจากบรรดาญาติพี่น้องฝ่ายชายที่อยู่ในตระกูลเดียวกับตน นอกจากนั้นในแต่ละหมู่บ้านก็จะมีหัวหน้าหมู่บ้านที่เรียกว่า “ก่วนบ้าน” ซึ่งอาจเป็นคนในตระกูลสามัญชนก็ได้

โดยทางทฤษฎีถือว่าที่ดินทั้งหมดเป็นของ “ต้าวเมือง” ซึ่ง “ต้าวเมือง” จะแบ่งให้กับแต่ละหมู่บ้าน โดย “ก่วนบ้าน” จะทำหน้าที่แบ่งที่ดินให้กับแต่ละครอบครัวเข้าทำกินอีกต่อหนึ่ง ใน

^{๒๔} อยู่ในเขตอำเภอเจี้ยนฮุยในปัจจุบัน

อดีตที่ดินจึงซื้อขายกันไม่ได้แต่ในระยะหลังที่ดินซึ่งแต่ละครอบครัวถือครองได้กลายมาเป็นกรรมสิทธิ์ของครอบครัวทำให้เกิดการซื้อขายเปลี่ยนมือกันขึ้นได้ “ตัวเมือง” เป็นเจ้าของที่นาของหลวงแปลงใหญ่ซึ่งเรียกว่า “นากว่าน” ได้มาตามตำแหน่งไม่สามารถซื้อขายได้ “กว่านเมือง” และ “กว่านบ้าน” ก็มีที่นาประจำตำแหน่งที่เรียกว่า “นากว่าน” นอกเหนือไปจากที่นาส่วนตัวเช่นเดียวกัน ที่นาประจำตำแหน่งเหล่านี้เมื่อพ้นจากตำแหน่งก็ต้องคืนให้กับผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งคนต่อไป การทำนาในส่วนของ “นากว่าน” จะเกณฑ์แรงงานชาวบ้านมาช่วยกันทำ ส่วน “นาภู” เจ้าเมืองไม่มีสิทธิจะเกณฑ์แรงงานชาวบ้านมาทำได้

ในสมัยที่ “เถากวางเลี้ยง” เป็น “ตัวเมือง” ผลผลิตที่ได้จากนากว่านในส่วนของเจ้าเมืองเพียงอย่างเดียว ประมาณว่าคิดเป็นข้าวได้ถึงสามยุ้งฉางซึ่งนับว่ามากพอสมควรในสมัยนั้น การเกณฑ์แรงงานชาวบ้านมาทำนาให้หลวงเช่นนี้อาจส่งเคราะห์เข้าเป็นระบบอุปถัมภ์แบบหนึ่งได้ เพราะในเวลาที่เกิดความแห้งแล้งกันดารชาวบ้านอดตัดอาหารขึ้นมา “ตัวเมือง” มีหน้าที่ที่จะต้องแบ่งผลผลิตส่วนนี้ออกไปช่วยจุนเจือกับยังจะใช้เป็นค่าใช้จ่ายซึ่งเจ้าเมืองต้องรับผิดชอบในส่วนของพิธีการ เช่น ใช้ในการเลี้ยงต้อนรับและออกค่าเดินทางให้แก่เจ้าหน้าที่ทางการของเงินที่มาตรวจงานและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น พิธีขอฝนซึ่งเจ้าเมืองต้องเป็นคนออกหม้อออกไก่สำหรับนำมาฆ่าเป็นเครื่องเซ่นอีกด้วย นอกจากนั้นเจ้าเมืองก็ยังถูกคาดหวังจากชุมชนให้ทำหน้าที่สังคมนาสงเคราะห์ช่วยเหลือคนยากจนอย่างเช่นควรจะต้องรับคนอนาถาไร้ที่พึ่งไว้ทำงานในบ้านหรือแบ่งที่ดินให้เช่นทำนาเป็นต้น

ระบบปกครองแบบศักดินาของกลุ่มคนไตต้นแม่น้ำแดงตามที่ได้กล่าวมาโดยโครงสร้างหลักเป็นแบบเดียวกันกับระบบปกครองแบบโบราณของกลุ่มคนไตโดยทั่วไปทางตอนใต้ของประเทศจีนและตอนเหนือของประเทศเวียดนาม กล่าวคือที่ดินถือเป็นสมบัติส่วนกลางของชุมชน หัวหน้าชุมชน มีสิทธิจัดสรรให้พลเมืองหรือไพร่เข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดินเหล่านั้นได้แลกกับค่าตอบแทนในรูปของการเกณฑ์แรงงานหรือเก็บภาษี ระบบการปกครองเช่นนี้อาจมีความสลับซับซ้อนและรายละเอียดแตกต่างกันไปได้ในแต่ละกลุ่มคนไต หากแต่การที่มีโครงสร้างหลักเป็นแบบเดียวกันก็น่าจะแสดงให้เห็นว่าระบบปกครองเช่นนี้น่าจะเป็นลักษณะร่วมอย่างหนึ่งที่มีมาแต่โบราณในสังคมของคนไตโดยทั่ว ๆ ไป

อนึ่งน่าจะสนใจว่าระบบการปกครองแบบดังกล่าวปรากฏหลักฐานในเอกสารจีนด้วยว่าได้เคยเป็นที่ใช้กันมาก่อนในสังคมจีนยุคโบราณ ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเหลืองระหว่าง ๑,๐๐๐ ถึง ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล โดยในขณะนั้นอาณาจักรจีนประกอบขึ้นด้วยรัฐศักดินาย่อย ๆ นับพันแห่งอยู่ภายใต้อาณัติแต่ละแห่งมีเจ้าศักดินาทำหน้าที่ปกครอง อย่างไรก็ตามก็ตีระบบปกครองเช่นนี้เมื่อมองโดยภาพรวมของอาณาจักร ปรากฏว่าไม่มั่นคงนักเพราะในทางปฏิบัติรัฐศักดินาเหล่านั้นซึ่งรวมตัว

กันอยู่เพียงหลวม ๆ สามารถแข็งเมืองเป็นอิสระได้โดยง่ายโดยเฉพาะเมื่อกษัตริย์ในสวนกลางไม่เข้มแข็งพอ หลังจาก ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาลลงมาได้เกิดการระส่ำระสายครั้งใหญ่ เนื่องจากรัฐศักดินาต่าง ๆ พากันแข็งเมืองตั้งตัวเป็นอิสระมีการทำสงครามแย่งชิงดินแดนระหว่างกันไกลหาล ยุคจลาจลนี้สิ้นสุดลงเมื่อจีนซีฮ่องเต้สามารถรวมมหาอาณาจักรจีนให้เป็นปึกแผ่นได้อีกครั้งหนึ่ง โดยในคราวนี้ได้เปลี่ยนมาใช้ระบอบปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจแทนการกระจายอำนาจให้เจ้าศักดินาแบบเดิมแบ่งเขตปกครองเป็นแคว้นแคว้นโดยส่งขุนนางจากสวนกลางไปดูแล

ระบบใหม่นี้ดำรงอยู่สืบมาและใช้กันในตอนต้นสมัยฮั่นเมื่อราวใกล้เคียงกับคริสตกาลอย่างไรก็ดีสำหรับในหัวเมืองแถบกวางตุ้งและกวางสีซึ่งเป็นถิ่นฐานบ้านเดิมของคนไตและอยู่ไกลจากศูนย์กลางอำนาจของอาณาจักรราชสำนักฮั่นก็เพียงส่งขุนนางลงไปกำกับดูแลในจุดใหญ่ ๆ ที่มีความสำคัญต่อการควบคุมเส้นทางการค้าติดต่อกับทะเลทางใต้เป็นหลักเท่านั้น โดยมีได้เข้าไปปรบวงยุ่งเกี่ยวกับการปกครองระดับท้องถิ่นมากนักคงปล่อยให้เจ้าถิ่นปกครองกันเอง อาจเป็นไปได้ว่าระบบปกครองแบบศักดินาซึ่งเป็นลักษณะร่วมประการหนึ่งที่เหลืออยู่และพบได้อย่างกว้างขวางในบรรดากลุ่มคนไตทางตอนใต้ของประเทศจีน จนถึงภาคเหนือของเวียดนาม เป็นระบบโบราณที่เหลือรอดมาตั้งแต่ครั้งกระนั้น และหากย้อนอดีตกลับขึ้นไปไกลกว่านั้นอีกก็ยังเป็นลักษณะร่วมกับสังคมจีนในยุคโบราณแห่งลุ่มแม่น้ำเหลืองเมื่อราวสามพันปีก่อนด้วย^{๒๖}

ไตเยว่และไตโลมีระบบความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาที่แสดงลักษณะร่วมกันคน “ไต” อีกหลายกลุ่ม โดยเฉพาะความเชื่อและพิธีกรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “ขวัญ” และการนับถือผีบรรพบุรุษ

“ขวัญ” หมายถึงวิญญาณที่ประจำอยู่ในร่างกายของคนอาจมีจำนวนแตกต่างกันได้ตามความเชื่อในแต่ละกลุ่มคนไต เช่นกลุ่มไตดำเชื่อว่ามี ๓๒ ขวัญ ไตแดงมี ๓ ขวัญ และไตโลมี ๔๐ ขวัญ เป็นต้น ถ้าหากขวัญบางส่วนหนีหายไปจากร่างกายด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งก็ตามจะทำให้ผู้นั้นเกิดเจ็บไข้ไม่สบายขึ้นและจำเป็นต้องทำพิธีเรียกขวัญให้กลับคืนมาผู้นั้นจึงจะกลับเป็นปกติได้ดังเดิม เมื่อคนตายลงขวัญทั้งหมดจะออกไปจากร่างโดยถาวรและถ้าหากผู้ตายเป็นผู้อาวุโสของตระกูลด้วยแล้วลูกหลานก็จะต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อเปลี่ยนสถานภาพขวัญของผู้ตายนั้นให้กลายเป็นผีบรรพบุรุษคอยคุ้มครองดูแลลูกหลานต่อไป แต่ถ้าหากผู้ตายเป็นเด็กหรือหนุ่มสาวที่ยังไม่ได้แต่งงานก็ไม่จำเป็นจะต้องประกอบพิธีกรรมในขั้นตอนนี้แต่อย่างใด ซึ่งก็หมายถึงว่าขวัญของบุคคลเหล่านั้นจะต้องกลายเป็นวิญญาณเร่ร่อนพเนจรไปในที่สุด พิธีศพแบบโบราณของคนไตโดยหลักใหญ่จึงมุ่งประโยชน์อยู่ที่ลูกหลานซึ่งยังมีชีวิตอยู่หาได้มุ่งประโยชน์โดยตรงต่อวิญญาณของผู้ตาย ดังเช่นกรณี การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ตามประเพณีในพุทธศาสนาไม่

^{๒๖} เสมอชัย พูลสุวรรณ, วิทยาศาสตร์กับความจริงในวัฒนธรรมไทย, ๘๒-๘๖.

การเปลี่ยนสถานภาพวิญญาณผู้อาวุธโสของตระกูลให้กลายเป็นผีบรรพบุรุษทำได้ด้วยการส่ง “ขวัญ” โดยเฉพาะก็คือ “ขวัญหัว” หรือ “ขวัญอก” ซึ่ง “กก” แปลว่า “ต้น” เช่น “กกขา” หมายถึง “ต้นขา” ให้ไปอยู่ที่แดนของคนตายซึ่งอยู่บนฟ้า^{๒๗} นอกจากนั้น “ขวัญ” บางส่วนยังถูกเชิญมาสถิตอยู่ที่แท่นบูชาผีบรรพบุรุษภายในเรือนกลายเป็นผีบรรพบุรุษซึ่งจะได้รับการเซ่นไหว้จากลูกหลานตามวาระ

การส่ง “ขวัญ” ผู้ตายไปเมืองฟ้าเป็นกระบวนการซับซ้อนอย่างหนึ่งจำเป็นต้องมี “เจ้าพิธี” คอยทำหน้าที่ “บอกทาง” ให้แก่ “ขวัญ” เพื่อให้ “ขวัญ” สามารถเดินทางฝ่าภยันตรายต่าง ๆ ไปจนถึงเมืองฟ้าได้ “ขวัญ” ของบรรพบุรุษที่อยู่ในเมืองฟ้าอาจจะได้รับเชิญลงมาในโลกมนุษย์ในโอกาสสำคัญบางโอกาสอย่างเช่นในคนโตกลุ่ม “ผู้สูง” และ “ผู้ต่ำ” ทางตอนใต้ของประเทศจีน จะมีการเชิญขวัญของบรรพบุรุษลงมาเป็นประจำในเทศกาลปีใหม่และส่งกลับไปหลังจากนั้น นอกจากนั้น “ขวัญ” ในส่วนหลังนี้ถ้าหากไม่พอใจลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ก็อาจชักนำขวัญบุคคลเหล่านั้นให้ไปอยู่ที่เมืองฟ้าด้วยได้ ทำให้เกิดเจ็บไข้ไม่สบายขึ้นต้องแก้ไขด้วยการหา “เจ้าพิธี” มาทำพิธีตามเรียกขวัญให้กลับคืนมา

อนึ่งน่าสนใจว่าคติความเชื่อเรื่องขวัญก็ดีหรือเรื่องการรับถือผีบรรพบุรุษซึ่งแบ่งเป็น ๒ ภาค ภาคหนึ่งอยู่ในเมืองฟ้าซึ่งลูกหลานต้องทำพิธี “บอกทาง” ส่งขึ้นไปและอีกภาคหนึ่งที่แท่นบูชาบรรพบุรุษภายในเรือน ซึ่งพบแพร่หลายในกลุ่มคน “ไต” โดยทั่วไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะพวกที่ยังมิได้รับนับถือพุทธศาสนาที่ดีเป็นแบบเดียวกันกับคติความเชื่อที่พบอาณาจักรจีนยุคเริ่มแรกเมื่อประมาณพันปีก่อนคริสตกาล ซึ่งขณะนั้นยังคงมีอำนาจจำกัดอยู่เฉพาะในบริเวณลุ่มแม่น้ำเหลืองเหนือจากแม่น้ำแยงซีเกียงขึ้นไป จีนโบราณเรียก “ขวัญ” ว่า “หัน” มีคุณสมบัติแบบเดียวกันกับ “ขวัญ” ในสายวัฒนธรรมไต

“เจ้าพิธี” ในสังคมของคน “ไต” ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกลางติดต่อระหว่างโลกของมนุษย์กับโลกแห่งวิญญาณ โดยทั่วไปมีอยู่สองประเภทคือ “หมอ” และ “มด” “หมอ” หมายถึงผู้ที่มีความรู้ซึ่งได้รับถ่ายทอดมาอย่างมีแบบแผนในเรื่องเกี่ยวกับขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม บทสวดพิธีกรรม รวมถึงการคำนวณทางโหราศาสตร์ต่าง ๆ ซึ่งตามปกติความรู้เช่นนั้นมักส่งทอดผ่านกันในสายตระกูลชนชั้นสูง “หมอ” ใช้ตัวพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นอย่างถูกต้องหรือคำสวดในพิธีกรรมนั่นเองเป็นช่องทางสำหรับจะติดต่อกับโลกแห่งวิญญาณ สำหรับ “มด” ถือว่าเป็นพวกที่มีอำนาจพิเศษในตัวเอง สามารถทำหน้าที่เป็นร่างทรงของผีติดต่อกับโลกแห่งวิญญาณได้ด้วยตนเองโดยตรง จึงจำเป็นต้องเป็นบุคคลที่

^{๒๗} “ขวัญ” ส่วนที่ไปอยู่ในเมืองฟ้ายังคงสามารถรักษสถานภาพและหน้าที่ทางสังคมของตนเองไว้ได้เหมือนกับเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ อย่างเช่นหากว่าผู้ตายเป็นสามัญชน “ขวัญ” ของผู้นั้นซึ่งไปอยู่ในเมืองฟ้าก็ยังคงต้องทำไรไถนาเป็นปกติ หรือหากผู้นั้นเป็น “ด้าว” ขวัญเมื่อไปอยู่ในเมืองฟ้าก็จะมีสถานะสูงกว่าขวัญของสามัญชนโดยทั่วไป “เมืองฟ้า” ในที่นี้จึงเสมือนเป็นโครงสร้างที่จำลองระเบียบสังคมในโลกมนุษย์ด้วย

ถูกคัดเลือกแล้วโดยฝีมือผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะทำหน้าที่ดังกล่าวได้ บุคคลจะทราบได้ว่าตนเองได้รับการคัดเลือกให้เป็น “มด” ได้จาก “สัญญาณ” บางอย่างที่ถูกส่งมาจากโลกแห่งวิญญาณ เช่นอยู่ ๆ ก็เกิดเจ็บไข้ไม่สบายหรือสติฟั่นเฟือนโดยไม่ทราบสาเหตุต้องปวารณาตนเองเป็น “มด” จึงจะหายจากอาการผิดปกติเหล่านั้นได้

ด้วยเหตุนี้บุคคลจึงไม่สามารถเป็น “มด” ได้เพียงเพราะอาศัยการเรียนรู้ขั้นตอนของพิธีกรรมหรือบทสวด รวมถึงการเป็น “มด” ก็ไม่จำเป็นต้องผูกพันกับสถานภาพทางชาติตระกูลดังเช่นในกรณี “หมอ” ด้วย “หมอ” และ “มด” มีความสำคัญและหน้าที่ทางพิธีกรรมแตกต่างกันไปในคนโตแต่ละกลุ่ม โดยมักปรากฏว่าในสังคมที่สลับซับซ้อนและมีความแตกต่างระหว่างสถานภาพทางชนชั้นมาก ตัวอย่างเช่นในสังคมของไตดำและผู้นั่ง เป็นต้น โดยสำหรับในกลุ่มหลังมีประวัติว่าได้เคยมีอาณาจักรเป็นของตนเองและก่อการกบฏต่อราชสำนักจีนในสมัยราชวงศ์ซ้อง “หมอ” ซึ่งมีสถานภาพทางสังคมผูกพันอยู่กับชนชั้นสูงมักมีบทบาทสำคัญขึ้นมาทำหน้าที่ทางพิธีกรรมแทน “มด” พร้อมทั้งผลักบทบาทและสถานะในทางพิธีกรรมและสังคมของพวกเขาหลังให้ไปอยู่ที่ ชายขอบ

น่าสนใจว่าทั้ง “มด” และ “หมอ” ในสังคมของกลุ่ม “ไตเย่ว” และ “ไตโล” ที่ต้นแม่น้ำแดงยังมีคงความสำคัญควบคู่กันและมีบทบาทในทางพิธีกรรมซึ่งไม่อาจทดแทนกันได้ นับเป็นร่องรอยโบราณทางวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในพวกเหล่านี้หากว่าได้หายไปในกลุ่มคนไตอีกจำนวนมากซึ่งในกลุ่มเหล่านี้ “หมอ” ได้เข้ามามีบทบาทแทน “มด” จนเกือบจะสมบูรณ์ “มด” ของกลุ่ม “ไตเย่ว” และ “ไตโล” มีแต่เพศหญิง เรียกกันว่า “แม่เถน” (ไตโล) หรือ “แม่หมอ” (ไตเย่ว) ส่วน “หมอ” ต้องเป็นเพศชายเท่านั้น เรียกกันว่า “เฒ่าผู้หมอ”

“เฒ่าผู้หมอ” ของไตเย่วและไตโลเป็นตำแหน่งทางสังคมและทางพิธีกรรมด้วยในเวลาเดียวกัน ผู้ที่จะได้รับตำแหน่งนี้ก็คือบุตรชายคนโตของตระกูลแรกซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งหมู่บ้านซึ่งก็จะสืบทอดตำแหน่งนี้ให้กับบุตรชายของตนต่อไปเรื่อย ๆ ด้วยเหตุผลนั้นในบางกรณี “เฒ่าผู้หมอ” จึงอาจเป็นผู้ที่อ่อนด้วยวัยวุฒิยังไม่ทันมีความรู้เชี่ยวชาญนักในเรื่องการประกอบพิธีกรรมสังคมจึงกำหนดให้มีผู้ช่วยของ “เฒ่าผู้หมอ” ได้อีกหนึ่งคนเรียกกันว่า “กำผี” เป็นชายที่มีวุฒิภาวะแล้วโดย “แม่เถน” จะเป็นผู้เสี่ยงทายเลือกผู้ที่จะขึ้นมาทำหน้าที่นี้ จากบรรดาหัวหน้าครอบครัวในหมู่บ้าน ดังนั้นตำแหน่ง “กำผี” จึงไม่มีการสืบทอดโดยอัตโนมัติผ่านทางสายตระกูลเหมือนกับ “เฒ่าผู้หมอ” ทั้ง “เฒ่าผู้หมอ” และ “กำผี” มีนาประจำตำแหน่งซึ่งชุมชนมอบให้เป็นสิทธิด้วย แต่โดยทั่วไป “นากำผี” มักจะมีขนาดใหญ่กว่า “นาเฒ่าผู้หมอ” ซึ่งก็อธิบายได้ในทางปฏิบัติว่าเนื่องมาจากการที่ “กำผี” มีหน้าที่รับผิดชอบต่อพิธีกรรมมากกว่า “เฒ่าผู้หมอ” ซึ่งเป็นหัวหน้าแต่ในทางสัญลักษณ์เป็นหลัก ในสังคมระดับเมือง “ตัวเมือง” ก็จะทำหน้าที่เป็น “เฒ่าผู้หมอ” โดยทฤษฎีแม้ว่าจะไม่ถูกเรียกด้วยชื่อนั้นก็ตาม

หน้าที่หลักของ “เฒ่าผู้หมอ” ก็คือเป็นผู้นำในพิธีกรรมสำคัญของชุมชนโดยเฉพาะพิธี เช่น “กอหมอ” (ไตเย่ว) หรือ “ดงกำ” (ไตโล) ในเวลาประกอบพิธี “เฒ่าผู้หมอ” จะใส่เสื้อคลุมยาวสีดำใช้เฉพาะในพิธีกรรมเรียกว่า “เสื้อฮี” เสื้อที่กลุ่มไตดำใส่เวลาประกอบพิธีกรรมก็เรียกว่า “เสื้อฮี” เหมือนกันโดย “ฮี” ในที่นี้หมายถึง “ยาว” ถ้าหากชุมชนนั้นเป็นศูนย์กลางของเมืองด้วยผู้ซึ่งจะทำหน้าที่นี้ก็คือ “ตัวเมือง”

“กอหมอ” หรือ “ดงกำ” ในที่นี้ได้แก่ต้นไม้ใหญ่ไม่ได้จำกัดแน่นอนว่าต้องเป็นต้นไม้ชนิดใด แต่โดยทั่วไปก็มักจะได้แก่ต้นไทร ถือกันว่าเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นที่สิงสถิตของเทพเจ้าที่ประจำชุมชน โดยที่ต้นไม้บ้างครั้งก็จะปักหลักหินไว้เป็นเครื่องหมายด้วย พิธีเช่น “กอหมอ” หรือ “ดงกำ” กระทำสองครั้งในรอบปีคือในเดือน ๓ และเดือน ๔ เป็นพิธีที่ใหญ่และสำคัญที่สุดในรอบปีของชุมชน มีการฆ่าควายเป็นเครื่องเซ่น โดยทุกครอบครัวต้องส่งผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวไปร่วมพิธีด้วย ส่วนผู้หญิงจะถูกห้ามไม่ให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับพิธี

“แม่แถน” มีความเป็นมาและหน้าที่ต่างจาก “เฒ่าผู้หมอ” ผู้หญิงที่เป็น “แม่แถน” จะอยู่ในตระกูลใดก็ได้ไม่มีข้อจำกัดและโดยมากมักไม่ได้เป็น “แม่แถน” ด้วยความสมัครใจ หากได้ถูกเลือกอย่างเฉพาะเจาะจงโดยผีให้มาทำหน้าที่ดังกล่าว อาการที่จะแสดงออกในเบื้องต้นให้รู้ว่าสตรีผู้นั้นถูกเลือกให้ทำหน้าที่แม่แถนก็คือ จะเริ่มป่วยกระเสาะกระแสะโดยหาสาเหตุไม่ได้ จากนั้นก็จะมีอาการ สติฟั่นเฟือนอยู่เป็นเวลานานต้องทำพิธีรับเป็น “แม่แถน” จึงหายจากอาการป่วยได้ แล้วเริ่มไปฝึกงานกับสตรีที่เป็น “แม่แถน” อยู่ก่อน “แม่แถน” มีหน้าที่หลักคือเป็นตัวกลางติดต่อสื่อสารกับโลกแห่งวิญญาณ โดยทั่วไป “แม่แถน” จะมีหิ้งบูชาผีพิเศษของตัวเองอยู่ที่บ้านสำหรับเซ่นไหว้เวลาจะต้องไปประกอบพิธีกรรมหรือกลับมาจากการประกอบพิธีกรรมแล้ว เรียกว่า “เฝินแม่แถน” ผู้ที่เป็น “แม่แถน” มีวัตรปฏิบัติเป็นข้อห้ามบางอย่างแตกต่างไปจากคนทั่วไป อย่างเช่นไม่กินเนื้อสุนัขหรือเนื้อสัตว์ที่ตายเอง เป็นต้น

พวกไตตันแม่น้ำแดง (รวมถึง “ไต” ในที่อื่น ๆ ด้วย) เชื่อกันว่า ภายในร่างกายของคนที่ยังมีชีวิตอยู่มีขวัญอยู่หลายขวัญ (อย่างเช่นในกลุ่มไตโลมีคำกล่าวถึง “สามสิบตัวมิ่ง สี่สิบตัวขวัญ” เป็นต้น) ขวัญบางตัวอาจออกจากร่างกายไปได้ชั่วคราวทำให้ผู้นั้นเจ็บไข้ไม่สบายต้องให้ “แม่แถน” จะถอดขวัญของตัวเองออกจากร่าง (คนธรรมดาหรือแม้แต่ “เฒ่าผู้หมอ” ก็ไม่สามารถกระทำเช่นนั้นได้) ติดตามหาขวัญของผู้ป่วยซึ่งอาจท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ หรือว่าถูกผีชักนำไปให้กลับมาเข้าร่าง

หน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของ “แม่แถน” คือการบอกทางให้กับขวัญของผู้ตาย ในพิธีศพผู้อาวุโสของตระกูลพิธีบอกทางเรียกว่า “ขับแถน” จะกระทำในเวลากลางคืนที่เรือนของผู้ตาย ภายหลังจากนำศพไปฝังแล้วหลักใหญ่ของพิธีนี้คือ “แม่แถน” จะถอดขวัญของตัวเองเพื่อนำทางขวัญของผู้ตายให้เดินทางไปอยู่ที่เมืองฟ้า เส้นทางที่จะไปให้ถึงเมืองฟ้านั้นซับซ้อนและมีอันตรายมาก

“แม่แถน” จึงต้องคอยกำกับและให้คำแนะนำในการเดินทางแก่ขวัญของผู้ตายอย่างใกล้ชิด โดยสำหรับ ช่วงที่เป็นรอยต่อระหว่างฟ้ากับดิน ขวัญของผู้ตายจะต้องข้ามแม่น้ำสายหนึ่งซึ่งเรียกว่า “น้ำดาวคาย” หลังจากฝั่งศพแล้วเป็นระยะเวลาหนึ่ง (๓ วัน สำหรับ “ไต่เย่ว” และ ๑ เดือนสำหรับ “ไต่โล”) ก็จะ ทำพิธีรับขวัญของผู้ตายให้มาอยู่ที่แทนบูชาบรรพบุรุษภายในเรือนกลายเป็นผีเรือนที่คอยคุ้มครองดูแล ลูกหลาน พิธีกรรมบอกทางให้กับขวัญของผู้ตายนี้ในคนไตกลุ่มอื่น ๆ ส่วนใหญ่ถูกถ่ายโอนให้เป็น หน้าที่ของ “หมอ” แทนที่จะเป็นหน้าที่ของ “มด”

อนึ่งถึงแม้โดยทฤษฎีวิญญาณของผู้ตายจะได้กลับมาอยู่ที่แทนบูชาบรรพบุรุษและ กลายเป็นผีเรือนแล้วแต่สำหรับในทางไตต้นแม่น้ำแดงปรากฏว่าเวลาที่มิงงานพิธีกรรมสำคัญของ ครอบครัวอย่างเช่นงานแต่งงานของลูกหลานครอบครัวนั้นก็ต้องประกอบพิธีเชิญ “ขวัญ” ของ บรรพบุรุษ (คนละส่วนกับผีเรือน) ให้มาร่วมงานด้วยทุกครั้งไป แบบแผนพิธีกรรมเช่นนี้เป็นเค้าเงื่อนที่ แสดงให้เห็นว่าวิญญาณบรรพบุรุษมีอยู่สองภาค ภาคหนึ่งสถิตอยู่ที่แทนบูชาภายในเรือนกลายเป็น ผีเรือน และอีกภาคหนึ่งอยู่ที่ในเมืองฟ้า วิญญาณในภาคหลังนี้เองที่จะต้องได้รับเชิญมาร่วมใน พิธีกรรมสำคัญของครอบครัว คติเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษมีสองภาคเช่นนี้เปรียบเทียบกับคติของ จีนโบราณเมื่อสองถึงสามพันปีก่อนดังที่ได้เคยกล่าวถึงมาก่อนแล้ว

คติเรื่องชีวิตหลังความตายดังกล่าวแม้แต่ชื่อของแม่น้ำที่กั้นระหว่างโลกมนุษย์กับเมือง ฟ้า (น้ำดาวคาย) ละม้ายกันอย่างยิ่งกับที่พบในกลุ่มไตดำในเวียดนาม (และลาวซึ่งซึ่งเป็นกลุ่มอพยพ ของไตดำในประเทศไทย) แสดงให้เห็นถึงการมีต้นเค้ามาจากที่เดียวกันอย่างมีต้องสงสัย ขั้นตอนการ บอกทางในกลุ่ม “ไตดำ” ใช้หมอผู้ชายที่เรียกว่า “เขยกก” เป็นผู้ดำเนินการต่างจากกลุ่ม “ไต” ต้น แม่น้ำแดงที่ยังคงใช้ “แม่แถน” เป็นผู้ประกอบพิธี แต่กระนั้นก็ดูเหมือนจะยังคงมีร่องรอย ความสัมพันธ์กันบางอย่างปรากฏในระบบการนับเครือญาติของคนไต “เขย” ถือเป็นชายซึ่งอยู่นอก ตระกูลหากได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับตระกูลผ่านการดอง (คือเป็นญาติผ่านทาง การแต่งงาน) ตามคติของ กลุ่มไตดำ “เขย” ถูกกำหนดให้มีหน้าที่เป็นผู้นำในบางขั้นตอนของพิธีศพ สำหรับ “ไต” ต้นแม่น้ำแดง ก็กำหนดให้น้องชายหรือพี่ชายของภรรยาเจ้าบ้าน (ซึ่งก็เกี่ยวข้องเป็นญาติกับตระกูลเจ้าบ้านผ่านการ “ดอง” เช่นเดียวกัน) ทำหน้าที่รับผิดชอบเรื่องการจัดการเกี่ยวกับศพในเรื่องแรก นอกไปจากนั้น “แม่ แถน” ซึ่งสามารถรับ “ขับแถน” ในพิธีศพได้ก็จำเป็นต้องมีน้ำชายหรือลูกทางฝ่ายแม่ซึ่งมีตัวตนอยู่ด้วย ถ้าหากว่ามารดาของ “แม่แถน” ไม่มีพี่น้องเป็นชายเลย “แม่แถน” ท่านนั้นก็อาจทำพิธีเรียกขวัญคน เป็นเพื่อรักษาโรคได้แต่จะไม่สามารถ “ขับแถน” ในพิธีศพได้

อนึ่งคติการให้ “แม่มด” (หรือกรณีของไตโลคือ “แม่แถน”) เป็นผู้ประกอบพิธีส่ง วิญญาณผู้ตาย โดยกำหนดให้ “แม่มด” ถอดขวัญของตนเองติดตามส่งขวัญของผู้ตายไปจนถึงเมืองฟ้า และลักษณะเส้นทางเดินของขวัญที่จะต้องข้ามแม่น้ำซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างฟ้ากับดิน จากนั้นจึงผ่าน

ด้านต่าง ๆ ที่มีอันตรายอีกมากจึงจะถึงเมืองฟ้า นั้น เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่คล้ายคลึงอย่างน่าอัศจรรย์ กับคติความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายในสังคมจีนลุ่มแม่น้ำเหลืองสมัยโบราณเมื่อสามพันปีก่อนจนยากที่จะเชื่อว่าคติและพิธีกรรมที่ซับซ้อนด้วยแบบแผนเฉพาะตัวเช่นนี้เกิดพร้อมกันขึ้นมาโดยเหตุบังเอิญ

ในสังคมจีนระยะหลังลงมาจากนั้นคติเรื่องนี้แปลเปลี่ยนไปมากจากการเข้ามาปะปนของความเชื่อในลัทธิเต๋า (คติเรื่องหยิน - หยาง) และพุทธศาสนาตลอดถึงการปรับเปลี่ยนบทบาทของ “แม่มด” และ “ผู้หอม” จนกลุ่มแรกหมดความสำคัญลงในที่สุด คติความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายและการนับถือผีบรรพบุรุษของคนไตต้นแม่น้ำแดงจึงน่าจะเป็นห่วงโซ่สำคัญที่เหลือรอดอยู่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างบรรพบุรุษของ “ไต” กับบรรพบุรุษของ “จีน” ซึ่งอาจมีมาตั้งแต่เมื่อราวพันปีก่อนคริสตกาล

ในสังคมของจีนโบราณช่วงเวลาดังกล่าวกษัตริย์จำเป็นต้องทำหน้าที่ผู้นำทางพิธีกรรมของชุมชนด้วย ซึ่งโดยหลักใหญ่ก็คือพิธีเซ่น เจ้าที่ที่ต้นไม้ใหญ่ประจำชุมชนมีการฆ่าสัตว์ใหญ่ (หรือบางครั้งแม้แต่มนุษย์) เพื่อใช้เป็นเครื่องเซ่นสังเวยโดยมีเฉพาะผู้ชายเข้าร่วมในพิธีได้แบบเดียวกับที่พบในกลุ่มไตต้นแม่น้ำแดงและไตในที่อื่น ๆ อีกหลายแห่ง กษัตริย์จึงมีสถานะเป็น “หอม” ไปด้วยด้วยปริยาย ต่อมาหน้าที่นี้ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการจึงถูกถ่ายโอนให้กับ “หอม” ซึ่งมักสืบทอดผ่านกันในสายตระกูลที่มีสถานะทางสังคมสูง “มด” ซึ่งแต่เดิมมีความสำคัญมากในพิธีกรรม (โดยเฉพาะในพิธีบอกทางให้แก่ชีวิตของผู้ตาย) แต่มีสถานะซึ่งไม่จำเป็นต้องผูกพันอยู่กับชนชั้นทางสังคมได้ถูกกดให้ลดความสำคัญลงเรื่อย ๆ โดยมี “หอม” เข้ามาทำหน้าที่ทางพิธีกรรมแทนปรากฏการณ์เปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงก่อนหน้าคริสตกาลเป็นเวลานาน พร้อม ๆ กับพัฒนาการทางสังคมและการจัดองค์กรราชการของจีนสู่ระดับที่ซับซ้อนและเน้นความแตกต่างทางชนชั้นมากขึ้น^{๒๘}

เสมอชัย พูลสุวรรณ^{๒๙} ได้ตั้งข้อสังเกตไว้เป็นระยะถึงความคล้ายคลึงกันทางวัฒนธรรมระหว่าง “ไต” กับ “จีนโบราณ” โดยมีนัยว่าความคล้ายคลึงกันดังกล่าวนี้สื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เก่าแก่ที่มีอยู่ระหว่างสองสายวัฒนธรรมนั้น

ตามโลกทัศน์ของราชสำนักจีนโบราณ ตั้งแต่ช่วง (ซึ่งเป็นเวลาที่จีนเริ่มมีการบันทึกหลักฐานประวัติศาสตร์ มีนโยบายในการขยายอาณาจักรควบคุมไปกับนโยบายรุกรานด้วยกองทัพก็คือพยายามกลืนคน “ป่าเถื่อน” เหล่านี้ให้กลายเป็น “จีน” ให้ได้มากที่สุดทั้งทางภาษาและวัฒนธรรม ปรากฏการณ์ของการกลืนทางชาติพันธุ์ทำนองเดียวกันนี้อาจได้แพร่หลายด้วยแม้แต่ในหมู่คนพื้นเมือง

^{๒๘} เสมอชัย พูลสุวรรณ, วิทยาศาสตร์กับความจริงในวัฒนธรรมไทย, ๘๗-๙๔.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, ๙๕.

“ป่าเถื่อน” ด้วยตัวเอง โดยกลุ่มซึ่งมีอำนาจในท้องถิ่นมากกว่ามีแนวโน้มจะกลืนกลุ่มที่มีอำนาจน้อยกว่า ตัวอย่างที่เกิดขึ้นจนถึงยุคที่ใกล้เคียงกับปัจจุบันก็อย่างเช่นการที่พวก “ล่า” (พูดภาษาในตระกูลมอญ-เขมร และภาษาในกลุ่มกะไต) ทางตอนเหนือของเวียดนามถูกกลืนเป็นไตดำ เป็นต้น

ราชสำนักจีนมักนิยมเลือกใช้คำและรูปศัพท์ที่มีความหมายไม่สู้ดี^{๓๐} เป็นชื่อสำหรับเรียกเผ่าพันธุ์ของพวก “ป่าเถื่อน” เหล่านั้น โดยคำและรูปศัพท์ที่เลือกใช้นอกจากจะมีนัยแสดงถึงความ “ป่าเถื่อน” แล้ว บางครั้งยังบ่งบอกเพิ่มเติมถึงลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมบางอย่างของกลุ่มดังเห็นที่มีการเรียกบางกลุ่มว่าเป็นพวก “ฟันทอง” (จีนฉือ) หรือพวก “เสื้อขาว” (ไป๋อี่) เป็นต้น หรือบางครั้งชื่อกลุ่มก็แสดงความหมายโดยอ้อมแทนหน่วยปกครองด้วย เช่น “ฉู” หรือ “เย๊ะ” ซึ่งต่างก็เคยมีรัฐปกครองเป็นอิสระของตนเอง มีข้อสังเกตว่าเมื่อกลุ่มผู้นำของ “เย๊ะ” ลี้ภัยการเมืองจากดินแดนบริเวณปากแม่น้ำแยงซีเกียงลงไปทางใต้ตามแนวชายฝั่งและได้ก่อตั้งรัฐพื้นเมืองขึ้นใหม่อีกหลายแห่ง บริเวณแถบนั้นก็ถูกเรียกต่อมาในเอกสารจีนว่าเป็นดินแดนของ “เย๊ะร้อยเผ่า” (ไป๋เย๊ะ) ตามไปด้วย ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่า ชื่อ “เย๊ะ” ที่ปรากฏในกรณีหลังอาจถูกใช้เพื่อแสดง อัตลักษณ์ของกลุ่มผู้นำ (ซึ่งอพยพมาจากอาณาจักร “ป่าเถื่อน” ของพวก “เย๊ะ”) มากกว่าจะแสดง อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพลเมืองในระดับรากหญ้า ซึ่งตามความเป็นจริงอาจประกอบด้วยหลากหลายชาติพันธุ์ บางทีคำว่า “ร้อยเผ่า” (ไป๋) ก็อาจถูกใช้เป็นคำขยายเพื่อแสดงความหมายในประเด็นหลังนี้ ซ้อนทับความหมายแรกลงไปอีกชั้นหนึ่งก็ได้

อย่างไรก็ดีในเมื่อพวก “เย๊ะ” เป็นชนชั้นปกครอง ปกครองพลเมืองของ “ไป๋เย๊ะ” ซึ่งจุดเริ่มต้นอาจประกอบด้วยหลากหลายชาติพันธุ์ก็ย่อมมีแนวโน้มว่าพลเมืองภายใต้ปกครองจะถูกกลืนด้วยวัฒนธรรมและภาษาของกลุ่มผู้ปกครองในที่สุดและเนื่องจากวัฒนธรรมของ “เย๊ะ” ก็ได้รับอิทธิพลจากจีนในลุ่มแม่น้ำเหลืองมาอย่างน้อยก็ตั้งแต่ในช่วงพันปีก่อนคริสตกาล ถ้าหากจะถือว่า “เย๊ะ” เป็นบรรพชนทางชาติพันธุ์ (ethnic ancestor) ของกลุ่มคน “ไต” ก็หมายความว่าอารยธรรมจีนโบราณจากลุ่มแม่น้ำเหลืองน่าจะเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งซึ่งเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการก่อตัวของวัฒนธรรม “ไต” ทางตอนใต้ของประเทศจีนมาแล้วตั้งแต่เริ่มแรก^{๓๑}

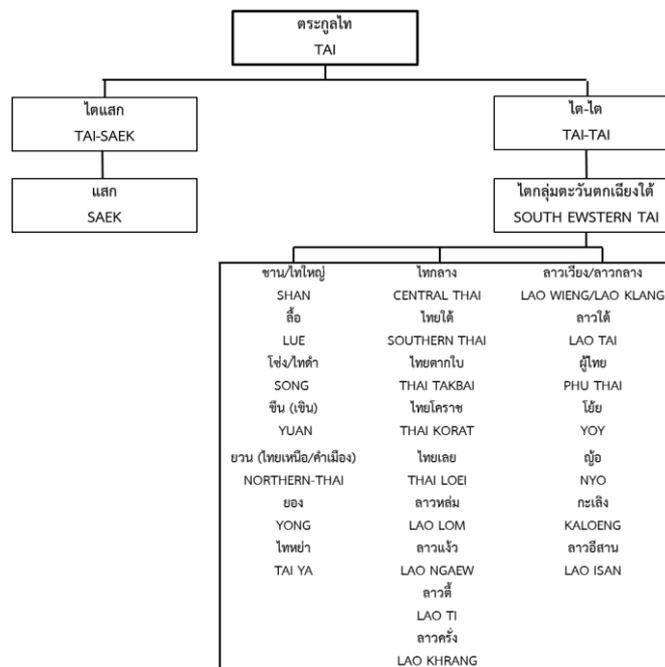
๒. การกระจายตัวของผู้ใช้ภาษาตระกูลไต (ไท) ในประเทศไทย

ภาษาตระกูลไท (Tai language family) มีจำนวน ๒๔ กลุ่มภาษา (นับรวมภาษาหลักและภาษาถิ่นย่อย เนื่องจากแต่ละกลุ่มมีผู้พูดเป็นจำนวนมากและการพิจารณาสถานะว่าเป็นภาษา

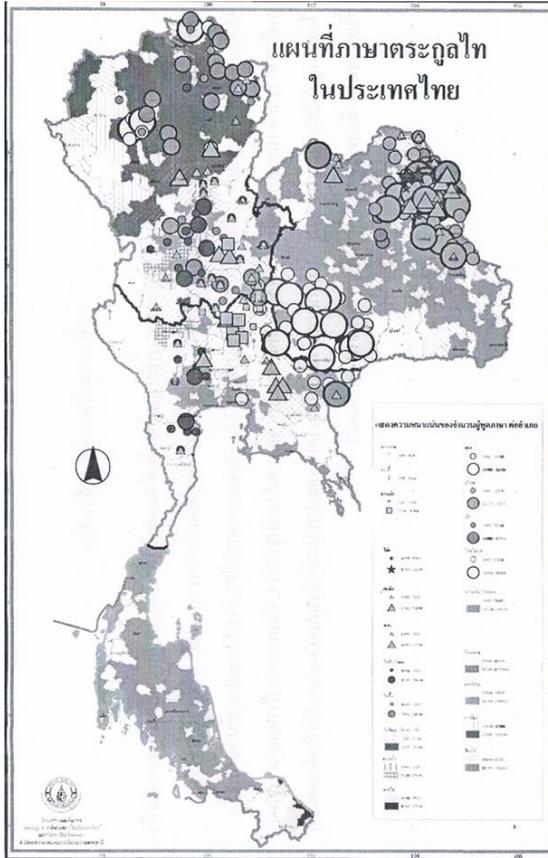
^{๓๐} ในระบบภาษาเขียนของจีน รูปอักษรนอกจากจะใช้แทนเสียงที่ประกอบเป็นคำได้แล้วยังมีความหมายในตัวเองอีกด้วย ในบางกรณีเสียงหนึ่ง ๆ อาจแทนได้ด้วยรูปอักษรมากกว่าหนึ่งรูป ซึ่งมีความหมายแตกต่างกันไปสุดแล้วแต่จะเลือกใช้

^{๓๑} เสมอชัย พูลสุวรรณ, วิทยาศาสตร์กับความจริงในวัฒนธรรมไทย, ๙๕-๑๐๐.

หลักหรือภาษาถิ่นย่อยขึ้นกับเกณฑ์ทางสังคมและการเมือง) ภาษาในตระกูลนี้เป็นภาษาพูดของคนส่วนใหญ่ของประเทศและเป็นกลุ่มภาษาที่มีการกระจายทั่วไปในส่วนต่าง ๆ ทั่วประเทศ นอกเหนือจากในประเทศไทย ยังพบผู้พูดภาษาตระกูลไทในลาว พม่า เวียดนามและจีน รวมทั้งบางหมู่บ้านในตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย สำหรับในประเทศไทยมีผู้พูดภาษาในตระกูลนี้เป็นจำนวนร้อยละ ๘๔ ของประชากรทั้งประเทศ

ภาพที่ ๒ แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของภาษาตระกูลไต, ปรับปรุงจากสุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๗), ๑๘.

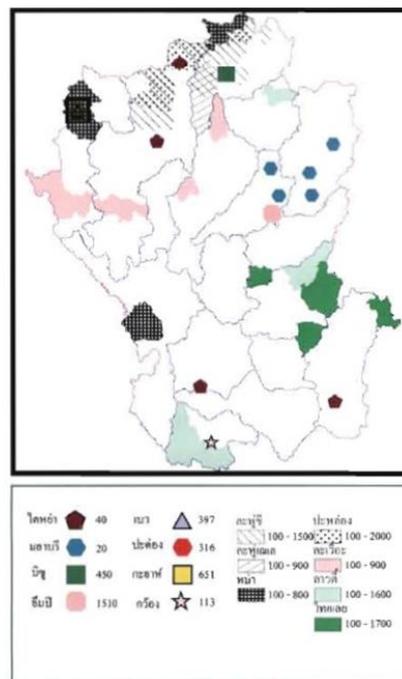
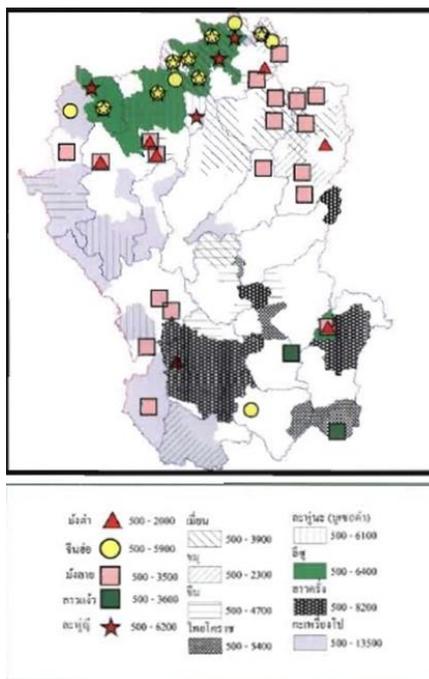
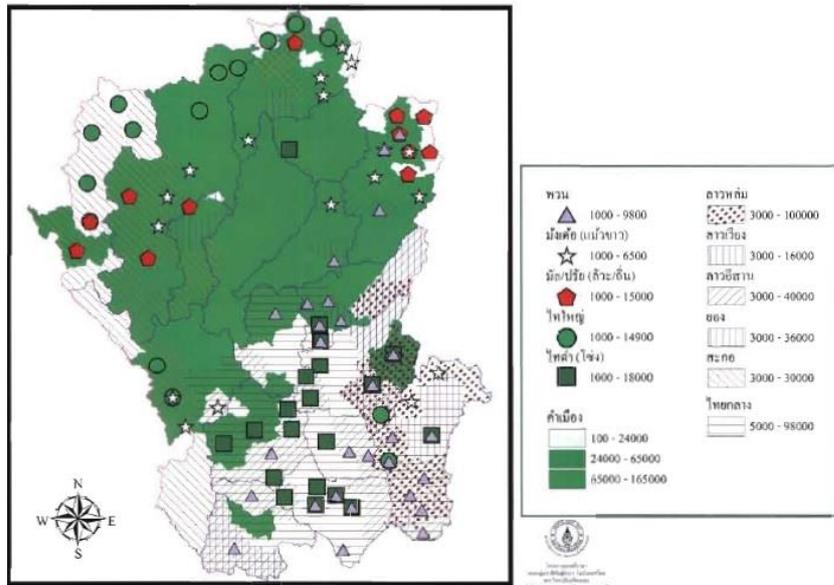

- ๔. ญ้อ Nyaw
- ๕. ไทจีน Tai Khun
- ๖. ไทยกลาง Central Thai
- ๗. ไทยโคราช Thai Korat
- ๘. ไทยตากใบ Thai Takbai
- ๙. ไทยเลย Thai Loei
- ๑๐. ไทลื้อ Tai Lu
- ๑๑. ไทหย่า Tai Ya
- ๑๒. ไทใหญ่ Tai Yai, Shan
- ๑๓. ปักษ์ใต้ (ไทยใต้) Southern Thai
- ๑๔. ผู้ไท Phu Thai
- ๑๕. พวน Phuan
- ๑๖. ยอง Yong
- ๑๗. โย้ย Yoy
- ๑๘. ลาวครั่ง Lao Khrang
- ๑๙. ลาวเงี้ยว Lao Ngaew
- ๒๐. ลาวตี้ Lao Ti
- ๒๑. ลาวเวียง/ลาวกลาง Lao Wiang/
Lao Klang
- ๒๒. ลาวหล่ม Lao Lom
- ๒๓. ลาวอีสาน Lao Isan
- ๒๔. แสก Saek

กลุ่มภาษาตระกูลไท มีจำนวน ๒๔ กลุ่ม^{๑)} ได้แก่

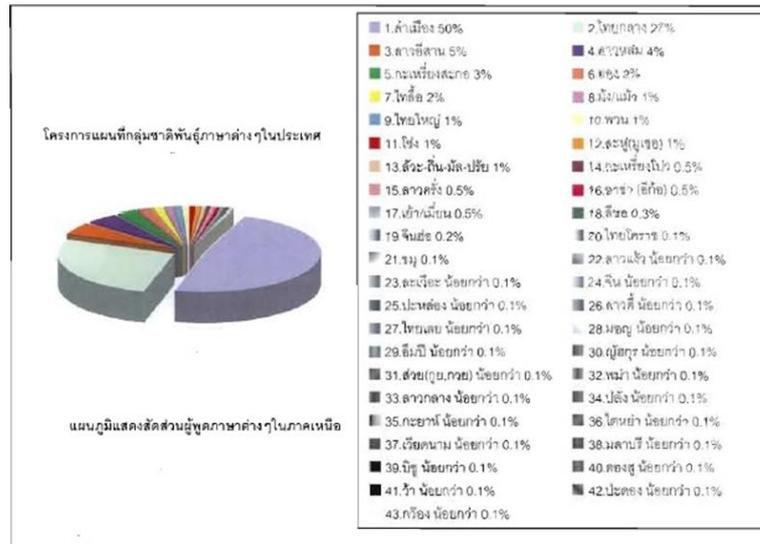
- ๑. กะเลิง Kaloeng
- ๒. คำเมือง (ยวน) Khammuang/Yuan (Northern Thai)
- ๓. ไช่ง (ไทดำ) Tai Dam

ภาพที่ ๓ แผนที่ภาษาตระกูลไทในประเทศไทย, สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, *แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๗), ๒๑.

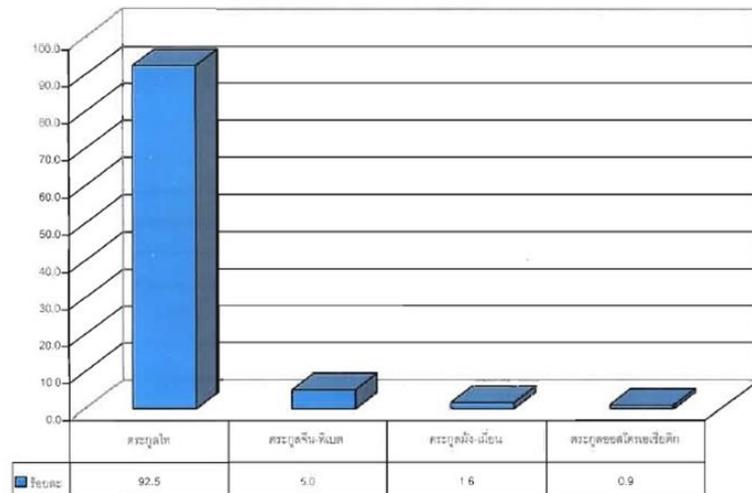
ภาพที่ ๔ แผนที่ภาษาของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในภาคเหนือ, สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๗), ๑๓๖.

จากภาพประกอบที่ ๒.๔ อธิบายถึงบริเวณหรือขอบเขตการใช้ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย

ภาพที่ ๕ แผนภูมิแสดงสัดส่วนของผู้พูดภาษาต่าง ๆ ในภาคเหนือ, วิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, *แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๗), ๑๓๗.

จากภาพประกอบที่ ๕ แสดงถึงแผนภูมิสัดส่วนของผู้ใช้ภาษาต่าง ๆ ในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่าภาคเหนือพูดคำเมืองมากที่สุด จำนวนร้อยละ ๕๐ รองลงมาคือภาษาไทยกลาง จำนวนร้อยละ ๒๗ นอกจากชาวล้านนาหรือชาวไทยยวนแล้วในเขตภาคเหนือยังมีผู้พูดภาษาไทยกลุ่มต่าง ๆ ที่มีถิ่นฐานนอกประเทศและได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตภาคเหนือ เช่น ลื้อ ยอง ไทใหญ่ ไทขิ่น ไทหย่า ไช่ พวน เป็นต้น รวมทั้งกลุ่มภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยน และตระกูลจีน-ทิเบตอีกหลายกลุ่ม เช่น ลีซู ละหู่ อาข่า กะเหรี่ยงกลุ่มต่าง ๆ อึมปี บิซู จิงพ้อ เป็นต้น และภาษาจีนฮ่อ โดยมี ผู้พูดกลุ่มละไม่เกินร้อยละ ๒ อีกทั้งยังมีกลุ่มผู้พูดภาษามอญ-เขมร เช่น ลัวะ ที่ใช้ภาษา ละเวอะ ซึ่งมีจำนวนผู้พูดน้อยกว่าร้อยละ ๑ อีกกลุ่มหนึ่งที่มีชื่อทางราชการว่า “ถิ่น” ที่ใช้ภาษามลและภาษาปรัย มีจำนวนไม่ถึงร้อยละ ๑ เช่นกัน

ภาพที่ ๖ แผนภูมิแสดงร้อยละของผู้พูดภาษาตระกูลต่าง ๆ ในภาคเหนือ, วิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ , แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓), ๑๓๗.

จากภาพประกอบที่ ๖ เป็นแผนภูมิที่แสดงถึงร้อยละของผู้พูดภาษาตระกูลต่าง ๆ ในภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งจะเห็นได้ว่า ภาษาตระกูลไทเป็นตระกูลภาษาที่ใช้พูดมากที่สุดในภาคเหนือ จำนวนร้อยละ ๙๒ รองลงมาคือตระกูลจีน-ทิเบต ร้อยละ ๕ ตระกูลม้ง-เมี่ยน ร้อยละ ๑.๕ และสุดท้ายคือตระกูลออสโตรเอเชียติก ร้อยละ ๐.๙

ก็จะเรียกว่า ไทมาว เป็นต้น ขณะที่ชาวพม่าจะเรียกชาวไทใหญ่ว่า “ชาน” หรือ “ฉาน” ซึ่งทำให้ชาวตะวันตกเรียกชาวไทใหญ่ว่า “Shan” ในเวลาต่อมาชาวฮั่นเรียกชาวไทใหญ่ผ่านการเลือกใช้คำที่แสดงลักษณะของชนชาติ เช่น “ปายยี (เสือขาว)” หรือ “จินฉือ (พันทอง)” เป็นต้น ขณะที่เสมอชัย พูลสุวรรณ เสนอว่า หากใช้แม่น้ำสาละวินเป็นเส้นแบ่งเขตถิ่นที่อยู่ของชาวไทใหญ่จะพบว่าชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน จะเรียกตัวเองว่า “ไตโหลง” และเป็นกลุ่มที่มีวัฒนธรรมใกล้เคียงกับกลุ่ม “ไตเหนือ” ขณะที่กลุ่มที่อยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน กลับไม่นิยมเรียกตัวเองว่า “ไต” แต่จะเรียกตัวเองว่า “เขิน” สำหรับคนที่อาศัยในเขตเมืองเชียงตุง หรือเรียกตัวเองว่า “ลื้อ” หรือบางครั้งก็เรียกตัวเองตามชื่อเมือง เช่น “ยอง” ที่เมืองยอง โดยมักจะสงวนคำว่า “ไต” หรือ “เงี้ยว” ไว้สำหรับเรียกชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน ซึ่งหากพิจารณารากศัพท์แล้ว ความหมายดั้งเดิม “ไต” ควรหมายถึง “พวกเรา” ก่อนที่จะถูกแปลความหมายเป็น “พวกเรา” บ้าง “พวกเขาบ้าง”

ชาวไทใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาที่ไม่แน่นอน เนื่องจากหลักฐานการอพยพย้ายถิ่นของชาวไทใหญ่นั้น มีหลายหลักฐานที่ได้กล่าวถึงการอพยพย้ายถิ่นของชาวไทใหญ่และมีข้อมูลที่แตกต่างกันไป บางส่วนกล่าวว่าชาวไทใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยกระจายอยู่เป็นอาณาบริเวณกว้างขวางในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่เขตมณฑลกวางสี ด้านตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีนปัจจุบัน ไปจนถึงทางทิศตะวันตก บริเวณส่วนเหนือของประเทศเวียดนาม ลาว รวมไปถึงทางภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มณฑลยูนนาน ในภาคใต้ของประเทศจีน ตลอดจนบริเวณรัฐฉานในเขตประเทศพม่า กลุ่มแม่น้ำพรหมบุตรในรัฐอัสสัมประเทศอินเดีย^{๓๒}

ข้อมูลในสภาพเมียนมาร์ระบุถึงรัฐฉาน ในอดีตกาลมีชื่อเรียกว่า “ไต” หรือที่เรียกกันว่า “เมิงไต” ในสำเนียงไต หรือ “เมืองไต” ในสำเนียงไทย มีประชากรหลายชนชาติและอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยมีชนชาติไทใหญ่อาศัยอยู่มากที่สุด เมืองไตเคยมีเอกราชในการปกครองตนเองมาเป็นเวลาหลายพันปี ก่อนที่อังกฤษจะขยายอิทธิพลเข้ามาถึง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเมืองไตกับพม่าในอดีตนั้นจัดเป็นอิสระต่อกัน เป็นคนละอาณาจักรกัน หากแต่ในปัจจุบันรัฐฉานเป็นส่วนหนึ่งของพม่ามีชายแดนติดกับประเทศไทยในภาคเหนือซึ่งอยู่ตรงข้ามกับภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ของรัฐฉานเอง

^{๓๒} สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์, *ประวัติศาสตร์ไทใหญ่*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, ๒๕๔๔): ๒๒๘, อ้างถึงใน ปานแพรว เชาวน์ประยูร, “บทบาทของพุทธศาสนาต่อกระบวนการผลิตซ้ำทางอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), ๔๐.

ภาพที่ ๘ บริเวณพื้นที่รัฐฉาน (สีแดง), “รัฐฉาน,” วิกีพีเดีย สารานุกรมความรู้, <https://th.wikipedia.org/wiki/รัฐฉาน> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๙).

อาณาเขตของเมืองไตแต่เดิมประกอบด้วยเมือง ๓๓ เมือง แต่ละเมืองปกครองด้วยระบบเจ้าฟ้าสืบต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีต และถึงแม้จะมีเจ้าฟ้าปกครองหลายเมือง แต่ทุกเมืองก็รวมกันเป็นแผ่นดินชนชาติไต และเนื่องมาจากที่ตั้งของเมืองไตอยู่ใกล้กับพม่า จึงมีการติดต่อค้าขายช่วยเหลือและให้ความเคารพซึ่งกันและกันมาโดยตลอด เห็นได้จากในช่วงที่เจ้าฟ้าเมืองไตปกครองพม่าประมาณเกือบ ๓๐๐ ปีไม่เคยมีการสู้รบกันเกิดขึ้น และยังมี การติดต่อค้าขายยังดำเนินไปอย่างสันติสุขเช่นกัน จนกระทั่งมาถึงสมัยบุเรงนองจึงเริ่มการสู้รบระหว่างเจ้าฟ้าเมืองไตกับกษัตริย์พม่าขึ้น โดยฝ่ายเจ้าฟ้าเมืองไตเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ จึงทำให้ราชวงศ์เจ้าฟ้าบางเมืองต้องจบสิ้นไป อาทิ ราชวงศ์เจ้าฟ้าเมืองนายซึ่งเป็นราชวงศ์ของกษัตริย์มังราย นอกจากนี้ยังมีอีกหลายราชวงศ์ที่ต้องสูญสิ้นไป เพราะการสู้รบ

ชาวไทใหญ่ได้มีตำนานเกี่ยวกับการตั้งเมืองของตนเองในหลายเรื่องและสามารถที่จะรวบรวมได้เช่น ตำนานเมืองเมมาและตำนานเมืองแสนหรีที่ล้วนสะท้อนให้เห็นว่าชาวไทใหญ่เป็นกลุ่มคนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานและมีการตั้งถิ่นฐานที่เป็นหลักแหล่งที่ได้เสนอไปก่อนหน้านี้ (ดูหัวข้อ ๒.๑)

หลักฐานประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงเรื่องราวของชาวไทใหญ่นั้นมีหลายแหล่งที่มา ทั้งจากเอกสารจีน ชาวตะวันตก พม่า หรือกระทั่งไทย ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการก่อตัวของอาณาจักรไทใหญ่นั้นยังไม่สามารถสรุปได้ว่าอาณาจักรไทใหญ่เกิดขึ้นเมื่อใด เนื่องจากหลักฐานพงศาวดารประวัติศาสตร์ไทใหญ่นั้นมีหลายฉบับ เช่นพื้นเมืองหมอกขาวมาวหลวง พื้นราชวงศ์พื้นแสนหรี

พื้นเมืองไทลื้อบ้านแจ้ล้าน พื้นไทตอนกลาง พื้นเครือไท พื้นเมืองไท เครือเมืองภูเมือง ปุกป้อมเครือเมืองไท เป็นต้น เสมอชัย พูลสุวรรณ^{๓๓} ยังเสนอว่า พงศาวดารไทใหญ่ที่หลงเหลือตกทอดมาถึงปัจจุบันนั้น ได้ถูกประกอบโครงเรื่องขึ้นมาจากหลายองค์ประกอบ ทั้งจากตำนานปรัมปราของชาว ไทใหญ่ จากเค้าเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ จากเรื่องเล่าตามจารีตการเขียนพงศาวดารบ้านเมืองในคติพุทธเถรวาทแบบท้องถิ่น รวมถึงจากพงศาวดารพม่า ซึ่งมีวิธีการเล่าเรื่องทั้งในแบบที่เป็นการยกเรื่องราวจากในพงศาวดารพม่ามาเติมช่องว่างของเวลาก่อนยุคประวัติศาสตร์ของชาวไทใหญ่อย่างตรงไปตรงมา และแบบที่เข้าไปสืบค้นประวัติศาสตร์ของชาวไทใหญ่จากพงศาวดารพม่าแล้วนำมาปรับปรุงเป็นเรื่องเล่าในพงศาวดารของตน และบางตำนานที่เกี่ยวกับการสร้างเมืองก็ได้นำเอาชื่อเมืองในนิทานชาดกมาสวมกับชื่อเมืองท้องถิ่นที่มีมาก่อนแล้ว และมีการสร้างเมืองใหม่เกิดขึ้น เช่น เมืองโกสัมพี เป็นต้น

แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ตำนานไทใหญ่หลายฉบับได้กล่าวอ้างถึงการเป็นหมู่บ้านก่อนที่จะเป็นเมืองไม่ว่าจะเป็นเมืองมว เมืองตี่งและเมืองอื่น ๆ อันเป็นภาพสะท้อนของสังคมระดับหมู่บ้านก่อนที่จะสร้างเป็นเมืองที่มีผู้ปกครองต่อไป รวมทั้งมีการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวไทใหญ่และคนท้องถิ่นเดิมที่เป็นคนละกลุ่มชาติพันธุ์ สอดคล้องกับที่มีคำกล่าวในภาษาไทใหญ่ว่า “สาเง็ดพะละเอ็ดเม็ง (สาเง็ดฟ้า ล้าเอ็ดเม็ง)” สาเง หมายถึงพระพรหมเป็นผู้สร้างฟ้าสร้างสวรรค์ และล้า (ชาวเขาพวกหนึ่ง) เป็นผู้สร้างบ้านสร้างเมือง^{๓๔} ซึ่งตำนานยังได้แสดงนัยยะอย่างชัดเจนว่า ก่อนที่จะมี “เครือเจ้าเครือขุน” เข้ามาปกครองนั้น ได้มีการตั้งบ้านตั้งเมืองมีการปกครองอาจจะเป็นปกครองโดย “เผ่าบ้านเผ่าเมือง หรือ พ่อบ้านพ่อเมือง” ก่อนและต่อมาจึงได้มีการรับเอา “เครือเจ้าเครือขุน” เข้ามาเป็นเจ้าฟ้า โดยอาจจะเกิดขึ้นจากการอัญเชิญหรือไม่ก็ตามไปยังเมืองที่มีอยู่ก่อนแล้ว

อย่างไรก็ตามเมื่อกล่าวถึงประวัติศาสตร์ไทใหญ่นั้นพบว่ามักจะอ้างอิงกับตำนานประวัติศาสตร์การก่อตัวและพัฒนาการ และการล่มสลายของการตั้งถิ่นฐานของชาวไทใหญ่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำมว หรือที่รู้จักกันในชื่อเรียกว่า “อาณาจักรเมืองมวหลวง” และในเอกสารจีนคืออาณาจักร “ลู่ชวน” ซึ่งเป็นเสมือนศูนย์กลางการปกครองของชาวไทใหญ่ แต่ด้วยเหตุที่อาณาจักรไทใหญ่นั้นเป็นดินแดนที่อยู่ระหว่างอิทธิพลอำนาจของสองอาณาจักรใหญ่ คือ อาณาจักรพม่าและจีน จึงพบว่าบางช่วงเวลาอาณาจักรไทใหญ่ตกอยู่ภายใต้อำนาจอิทธิพลของอาณาจักรเหล่านั้น ด้วยการยินยอมส่ง

^{๓๓} ออมสิน บุญเลิศ, “การต่อรองและปรับตัวของคนพลัดถิ่น: กรณีศึกษาชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในเมืองเชียงใหม่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑); ๔๕, อ้างถึงในเสมอชัย พูลสุวรรณ, “รัฐฉาน” (เมืองไต): พลวัตของ “ชาติพันธุ์” ในบริบทประวัติศาสตร์และสังคมการเมืองร่วมสมัย, (กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖).

^{๓๔} ออมสิน บุญเลิศ, เรื่องเดียวกัน; ๔๕, อ้างถึงในบรรจบ พันธุมธธา, *กาเลหม่านไตในรัฐฉาน*, (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี, ๒๕๒๖).

เครื่องบรรณาการ ซึ่งบางครั้งต้องส่งบรรณาการถึงสามทาง นอกจากอาณาจักรจีนและพม่าแล้ว ยังต้องส่งบรรณาการให้แก่อาณาจักรล้านนาด้วย^{๓๕}

กลุ่มเมืองไทใหญ่ที่อยู่ทางตอนใต้ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณที่ราบร่วมกับพม่าและมอญก็เผชิญกับภาวะสงครามแย่งชิงอำนาจอยู่ไม่ได้ขาด โดยเฉพาะพม่านั้นเตรียมตัวที่จะรบบมอญและไทใหญ่อยู่เสมอเมื่อได้โอกาส ด้วยเพราะผู้นำพม่านั้นต่างก็มองว่าไทใหญ่เป็นพวกป่าเถื่อน เป็นศัตรูสำคัญที่มีอำนาจอยู่ไม่น้อยและเป็นอันตรายต่ออำนาจของอาณาจักรพม่า ดังนั้นนับตั้งแต่ราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ พม่าได้รุกเข้าโจมตีกลุ่มเมืองไทใหญ่ทางตอนใต้ โดยการนำของพระเจ้าบุเรงนอง และเมื่อพระเจ้าบุเรงนองสามารถยึดหัวเมืองไทใหญ่ทางตอนใต้ได้แล้วก็ได้เดินทัพไปรบเมืองไทใหญ่ทั้งเก้าในเขตจีนบางส่วน ทำให้อาณาจักรไทใหญ่ต้องถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนภายใต้การปกครองของจีนและพม่า นับตั้งแต่อาณาจักรไทใหญ่กลายเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองการปกครองของอาณาจักรพม่าและจีน อาณาจักรไทใหญ่ทางตอนเหนือและตอนใต้จึงถูกแบ่งแยกออกจากกันอย่างชัดเจน ประกอบกับนโยบายการจัดการของอาณาจักรจีนและพม่าที่แตกต่างกันยิ่งสร้างระยะห่างระหว่างความสัมพันธ์ของชาวไทใหญ่ทั้งสองกลุ่มออกจากกันมากขึ้น คงมีเพียงประวัติศาสตร์ร่วมในฐานะที่เคยอยู่ภายใต้อาณาจักรเมืองมาหลวงด้วยกันเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองของประเทศจีนทำให้ระบอบเจ้าฟ้าขึ้นถูกประกาศยกเลิกอย่างเป็นทางการ หอเจ้าฟ้าถูกรัฐบาลจีนยึดเป็นสมบัติของแผ่นดินการปฏิวัติวัฒนธรรมนำไปสู่การจับกุมและฆาตกรรมเจ้าฟ้าและครอบครัว รื่อเจตีย์ เผาวัตและพระไตรปิฎก จับพระภิกษุสี่จากวัด ทำให้อำนาจของเมืองไทใหญ่ในฐานะนครรัฐนั้นถูกกลืนกลายผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งภายใต้การปกครองของจีน ส่วนอีกฝั่งของอาณาจักรไทใหญ่ก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของอาณาจักรพม่ามาจนกระทั่งถึงสมัยกษัตริย์สีป้อแห่งราชวงศ์อะลองพญา ก่อนที่จะกลายมาเป็นรัฐในบังคับของอังกฤษ หลังจากที่ยกทัพยึดพม่าตอนบน ได้ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

พงศาวดารไทใหญ่ฉบับต่าง ๆ มักกล่าวอ้างถึงประวัติความเป็นมาของอาณาจักรเมืองมา ย้อนกลับขึ้นไปถึงก่อนหน้าสมัยเจ้าเสือข่านฟ้าเป็นเวลานานมาก ตำนานในช่วงนี้เป็นเรื่องราวที่เต็มไปด้วยอภินิหารที่ได้ถูกแต่งเติมขึ้นในชั้นหลังนี้เอง พงศาวดารไทใหญ่เกือบทุกฉบับกล่าวถึงตำนานต้นโคตรวงศ์ของเจ้าฟ้าผู้ปกครองดินแดนของชาวไทใหญ่ไว้คล้ายคลึงกัน เริ่มจากที่แลงดอน (พระอินทร์) ซึ่งอยู่บนสวรรค์ส่งโอรสสององค์คือขุนลูและขุนไล ไต่สะพานทองคำลงมายังชัยภูมิบริเวณลุ่มน้ำมาว เป็นเจ้าปกครองเมืองในโลกมนุษย์ ความตอนนี้พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์เคยทรงสอบค้นได้ความว่า เรื่องขุนลูและขุนไลเป็นปฐมกษัตริย์ปกครองผู้คน

^{๓๕} ออมสิน บุญเลิศ, “การต่อรองและปรับตัวของคนพลัดถิ่น: กรณีศึกษาชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในเมืองเชียงใหม่,” ๔๖, กัญญา ธิลาชัย, *ประวัติศาสตร์ชนชาติไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สถาบันวิถึทรรศน์, ๒๕๕๐).

นั้นพ้องกับเรื่องราวซึ่งมีปรากฏอยู่ด้วยในพงศาวดารพม่า “ยาชะเวงคยี” ในการณ์นี้จึงทรงสันนิษฐานว่าพวกไตใหญ่ในครั้งใดครั้งหนึ่งได้เก็บความจากพงศาวดารพม่าฉบับดังกล่าวมาปรุงเป็นต้นเรื่องพงศาวดารของตนเอง

อีกกรณีหนึ่งคือตำนานเรื่องที่มาของชื่อเมืองมาวหลวงหรือชื่อเต็มว่า “เมืองหมอกขาวมาวหลวงโกสัมพี” ที่กล่าวถึงพระนางเกศาวดี มเหสีแห่งกษัตริย์เมืองนครโกสัมพี กำลังทรงพระครรภ์แก่ได้ออกมาบรรทมผิงแดดห่มผ้าแดงอยู่กลางแจ้ง พอดีมีนกยักษ์ที่ลี้ंगाบินผ่านมาได้โฉบเอาพระนางไปไว้รังด้วยเข้าใจว่าเป็นชิ้นเนื้อหวังจะกินเป็นภักษา พระนางตกใจส่งเสียงร้องดังจนนกยักษ์ตกใจบินหนีไป หลังจากนั้นจึงประสูติพระโอรสบนคาบไม้ไผ่เอง พระฤาษีได้นำทารกนั้นไปชุบเลี้ยงและให้ชื่อว่า “ขุนแสงอูตัง” (เนื่องจากพระอินทร์นำพิณทิพย์มามอบให้ พิณนั้นดีดเสียงดังตึง ๆ สามารถดีดเรียกช้างในป่ามาชุมนุมกันได้ จึงเป็นที่มาของชื่อ “อูตัง” ผลที่สุดขุนแสงอูตังได้กลับไปครองเมืองโกสัมพีของพระบิดา สาเหตุที่โกสัมพีได้ชื่อว่าเมืองมาวด้วยก็เนื่องมาจากการที่พระนางเกศาวดีทรงถูกนกโฉบแล้วเกิดอาการ “เมาหัว” คือเวียนศีรษะนั่นเอง เมืองนั้นจึงชื่อว่าเมือง “เมา” หรือเมือง “มาว” ตำนานเรื่องนี้นักวิชาการลงความเห็นตรงกันว่าได้เลียนมาจากเรื่องพระเจ้า อุเทน ซึ่งเป็นชาตกรรณหนึ่งในพุทธศาสนาเถรวาทได้เข้ามาแพร่หลายในดินแดนของกลุ่มไทใหญ่แล้ว

การเก็บเรื่องราวจากพงศาวดารพม่าแปลงให้เป็นตำนานไทใหญ่อาจยังมีตัวอย่างที่น่าสนใจอีกกรณีหนึ่ง คือเรื่องราวเกี่ยวกับเจ้านางมอนละซึ่งมีปรากฏทั้งในเอกสารพม่า ได้แก่พงศาวดารพม่าฉบับหอแก้วและในพงศาวดารไตใหญ่อีกหลายฉบับ ทั้งนี้ตามเนื้อเรื่องในพงศาวดารไตใหญ่เจ้านางมอนละเป็นพระธิดาองค์หนึ่งของเจ้าห่มเมือง^{๓๖} กษัตริย์แห่งเมืองมาว พระบิดาได้ยกให้เป็นสนมของพระเจ้าอโนรธา กษัตริย์แห่งพุกาม^{๓๗} เมื่อคราวที่พระเจ้าอโนรธายกทัพไปเมืองจีนเพื่อตามหาพระทันตธาตุและขากลับได้แวะพักไพร่พลที่เมืองมาว พงศาวดารพม่าฉบับหอแก้วให้ความละเอียดออกไปอีกว่า เจ้ามอนละเป็นธิดาของ “เจ้าแห่งเมืองไตใหญ่ทั้งเก้า”^{๓๘} (เจ้าเก้าเมือง) เมื่อเจ้าเก้าเมืองถวายนางให้แก่พระเจ้าอโนรธาแล้ว พระเจ้าอโนรธาได้นำนางกลับไปอยู่กับพระองค์ที่ในราชสำนักพุกามด้วย จนต่อมานางได้เป็นพระสนมที่ทรงโปรดปรานคนหนึ่ง เจ้ามอนละเป็นผู้ที่เคร่งครัดในพุทธศาสนา ได้รักษาศีลและบำเพ็ญภาวนาอยู่เสมอพระบรมสารีริกธาตุจึงเสด็จมาประทับอยู่ในต่างหูของนางและได้แสดงปาฏิหาริย์เปล่งรัศมีออกมา พระมเหสีและบรรดานางสนมอื่น ๆ ได้เห็น

^{๓๖} ตามตำนานไตใหญ่ (พงศาวดารแสนหวี) เจ้าห่มเมืองพระบิดาของนางมอนละเป็นราชบุตรของท้าววาลม โดยที่ท้าววาลมเป็นโอรสที่เกิดแต่นางสนมของเจ้าไทขานและเจ้าไทขานเป็นเชื้อสายสืบต่อมาจากขุนลูขุนโล ซึ่งเป็นบุคคลในตำนานที่กล่าวถึงข้างต้น

^{๓๗} อ้างตามประวัติศาสตร์พุกาม พระเจ้าอโนรธาทรงครองราชย์สมบัติระหว่างปี ค.ศ. ๑๐๔๔-๑๐๗๗.

^{๓๘} เป็นชื่อสามายนามที่พม่าใช้เรียกเจ้าผู้ปกครองหัวเมืองไตใหญ่ แต่หัวเมืองไตใหญ่ทั้งเก้านี้ในเอกสารพม่ามิได้ระบุไว้ครบถ้วนว่าประกอบด้วยเมืองอะไรบ้าง ชื่อนี้มีความหมายเช่นเดียวกับ “โกเมียวเซ็ด” ซึ่งเป็นนิต ๑ ใน ๓๗ ตอนที่ชาวพม่านับถือและมีประวัติว่าเป็นเจ้าไตใหญ่เหมือนกัน

ปรากฏการณ์นี้จึงไปกราบทูลพระเจ้าอโนรธาให้ทรงทราบพร้อมทั้งใส่ความว่าเจ้ามอนละคงจะเป็นนางแม่ต พระเจ้าอโนรธาเสด็จมาทอดพระเนตรด้วยพระองค์เองเห็นแสงสว่างเปล่งออกมาจากต่างหูของนางก็เข้าพระทัยว่านางเป็นแม่ตจริงตามข้อกล่าวหาจึงให้เนรเทศนางกลับคืนไปเมืองไตใหญ่ระหว่างเดินทางกลับไปยังเมืองของบิดา ถึงบริเวณใกล้กับเมืองสีป้อ ตุ่มหูของนางซึ่งมีพระบรมธาตุสถิตอยู่ได้หล่นตกลงไปในแม่น้ำ เห็นเป็นแสงสว่างเรือง ๆ อยู่ใต้น้ำ นางใช้ให้คนดำน้ำลงไปหาเท่าใดก็ไม่สามารถหาพบและเก็บขึ้นมาได้ จากนั้นพระบรมธาตุได้แสดงปาฏิหาริย์ด้วยการกลับขึ้นไปลอยอยู่บนอากาศ นางได้กระทำสักการะและอธิษฐานพระบรมธาตุจึงเสด็จกลับคืนมาอยู่ที่ตุ่มหูข้างซ้ายของนางดังเดิม ภายหลังจากที่พระบรมธาตุแสดงปาฏิหาริย์ครั้งนั้น เจ้ามอนละเกิดจิตศรัทธาแรงกล้าได้สร้างพระสถูปที่มีซุ้มคูหาขึ้นเพื่อประดิษฐานพระบรมธาตุองค์ดังกล่าวไว้ ณ สถานที่นั้น คือพระสถูป “ชเวชายน” ซึ่งรู้จักกันในบัดนี้ (อยู่ไม่ไกลจากเมืองมณฑลทะเลย์เท่าใดนัก) พระเจ้าอโนรธา ทรงทราบข่าวจึงส่งราชบุรุษให้ไปสืบความพร้อมกับรับสั่งว่า ถ้าหากสถูปที่เจ้ามอนละสร้างขึ้นหันหน้าไปทางทิศตะวันออกสู่เมืองมวกก็ให้ฆ่านางเสีย แต่ถ้าหากสถูปหันหน้ามาทางทิศตะวันตกสู่เมืองพุกามก็ให้ไว้ชีวิตนาง ราชบุรุษเดินทางไปถึงในยามเย็น นางมอนละได้ต้อนรับด้วยอาหารและที่พักอย่างดีพยายามตะล่อมถามจนได้ความตามที่พระเจ้าอโนรธาทรงสั่งไปทั้งหมด เมื่อราชบุรุษตื่นขึ้นมาในตอนเช้าจึงได้พบว่าพระสถูปที่นางมอนละสร้างขึ้นให้หันหน้าสู่ทิศตะวันตกนั้นมิใช่ช่องทางเข้าปรากฏอยู่ทางด้านทิศตะวันตก เมื่อราชบุรุษกลับไปทูลความต่อพระเจ้าอโนรธา พระองค์ทรงอนุโมทนาและถวายที่ดินจำนวนหนึ่งเป็นกัลปนาต่อพระเจดีย์^{๓๙}

สำหรับเรื่องราวความเป็นมาของเจ้าเสื่อข่านฟ้ามีความกล่าวไว้คล้าย ๆ กันในตำนานไทใหญ่^{๔๐} เนื้อเรื่องเริ่มจากที่เจ้าแม่ว่ง (ซึ่งเป็นคนรุ่นหลังเจ้ามอนละลงมาหลายร้อยปี) ได้รับตราแต่งตั้งจากราชสำนักจีนให้เป็นกษัตริย์ในกลุ่มน้ำมว เจ้าแม่ว่งเกิดคิดระแวงว่านางสนมคนหนึ่งจะไม่ซื่อสัตย์ต่อพระองค์ได้ลอบเกี่ยวข้องกับชายอื่น จึงขับไล่ออกไปนอกเมือง นางสนมนั้นไม่ซำก็ได้คลอดบุตรแฝดเป็นชายถึง ๓ คน คนโตชื่อจำเมืองตายเสียแต่ยังเด็ก เหลือแต่น้องรองลงมาอีกสองคน ชื่อขุนยี่ขางคำและขุนสามหลวง ทั้งสองพี่น้องได้ช่วยมารดาทำไร่ไถนามาจนถึงอายุได้ ๑๕ ปี คืนหนึ่งเทพารักษ์ได้มาเข้าฝันขุนยี่ขางคำแจ้งให้ทราบว่า มี “จุ่ม” หรือ “ตราแผ่นดิน” ฝังอยู่ที่ก้อนหินในไร่ ถ้าอยากเป็นใหญ่ต่อไปข้างหน้าก็ให้ไปขุดเอาขึ้นมาเก็บรักษาไว้ เมื่อตื่นขึ้นในตอนเช้าขุนยี่ขางคำจึงชวนขุนสามหลวงไปทำตามที่เทพารักษ์บอกในฝัน ก็ได้พบตราแผ่นดินจริงจึงได้นำกลับมาบ้านมอบให้มารดาเก็บรักษาไว้ วันหนึ่งขุนยี่ขางคำได้ไปนอนเล่นอยู่ริมไร่ ถูกเสือกระโดดมาตะบับข้างหลังได้ร้อง

^{๓๙} เสมอชัย พูลสุวรรณ, วิทยาศาสตร์กับความจริงในวัฒนธรรมไทย, ๑๒๑-๑๒๕.

^{๔๐} บรรจบ พันธุมธา, *ไปสอบคำไทย*, (โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยฯ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๒): ๑๓๖-๑๔๐, อ้างถึงใน เสมอชัย พูลสุวรรณ, เรื่องเดียวกัน, ๑๒๗.

อะอะขึ้นจนเสือนั้นตกใจระโดดหนีไป ต่อมาเจ้าแม่ว่งซึ่งเป็นเจ้าครองเมืองและเป็นบิดาของเด็กทั้งสองได้สิ้นชีวิตลง พวกขุนนางได้ยึดกิตติศัพท์ของขุนยี่ข้างคำและทราบความเป็นมาแต่หนหลังจึงพากันไปเชิญกลับมาเป็นเจ้าเมือง อาศัยจากที่เคยถูกเสื่อชวนหลังจึงได้ชื่อว่า “เจ้าเสื่อชวนผ้า” ซึ่งได้เพี้ยนมาเป็น “เจ้าเสื่อชวนฟ้า”

เมื่อแรกที่เสื่อชวนฟ้าขึ้นครองราชย์นั้น ได้ตั้งเมืองหลวงอยู่ที่เจ้ไฮ่ก่อน หลังจากนั้นอีกสองปีจึงย้ายมาอยู่ที่เจ้ถ่าน ภารกิจแรกของเสื่อชวนฟ้าหลังจากขึ้นเป็นกษัตริย์คือได้ส่งสารไปยังเจ้าฟ้าใน หัวเมืองโตใหญ่ต่าง ๆ เรียกให้เข้ามาเฝ้าเพื่อยอมอ่อนน้อมต่อพระองค์ พระเจ้าเหล่านั้นต่างขัดขืนไม่ยอม เจ้าเสื่อชวนฟ้าจึงส่งกองทัพไปรบตีเอาเมืองได้ทั้งหมด หลังจากศึกใกล้เคียงเริ่มสงบลง เจ้าเสื่อชวนฟ้าก็ได้เปิดศึกใหม่ โดยรุกรานต่อเข้าไปในแดนจินจนถึงเมืองแสหลวง จินยกทัพมาปราบก็เอาชนะไม่ได้จนผลที่สุดต้องยอมเจรจาสงบศึกด้วยการยกหัวเมืองบางเมืองให้กับเสื่อชวนฟ้า ตำนานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเป็นนักรบของเจ้าเสื่อชวนฟ้าจนแม้แต่มหาอำนาจจากจินก็ยังคงยอมประนีประนอมนี้ค่อนข้างสอดคล้องกับหลักฐานจากเอกสารจีนดังกล่าวแล้วข้างต้น

อนึ่งมีเรื่องเล่าด้วยว่าเมืองเจ้ถ่านนั้นเป็นชัยภูมิที่ตั้งอยู่บนเนินมีค่ายคูแข็งแรงสำหรับป้องกันการรุกรานของข้าศึก ต่อมาจินแสผู้หนึ่งเป็นสายลับให้กับทางฝ่ายจินได้เข้ามาที่เจ้ถ่านและคิดอุบายที่จะให้เจ้าเสื่อชวนฟ้าย้ายเมืองหลวงไปอยู่ในทำเลทางยุทธศาสตร์ที่จะเสียเปรียบต่อจิน จินแสผู้นี้เข้าเฝ้าเจ้าเสื่อชวนฟ้าแล้วกราบทูลว่าคนละฝั่งน้ำมาพบกับเจ้ถ่านมีทำเลชัยภูมิพอเหมาะเป็นแผ่นดินเงินแผ่นดินคำหากย้ายเมืองหลวงไปอยู่ที่ ณ ที่นั้นจะเจริญรุ่งเรืองต่อไปภายหน้า เจ้าเสื่อชวนฟ้าเชื่อคำจินแสจึงให้สร้างเมืองหลวงขึ้นใหม่ในทำเลดังกล่าว ซึ่งก็คือตำแหน่งของเมืองมาวในปัจจุบันนี้ ระหว่างสร้างเมืองได้ขุดดินพบหม้อเงินหม้อคำซึ่งจินแสจินลอบนำไปฝังไว้ก่อนต่างพากันเข้าใจว่าเป็นนิมิตหมายอันดี

ศึกที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอีกครั้งในรัชสมัยของเสื่อชวนฟ้าคือการมอบหมายให้เจ้าสามหลวงอนุชาคุมพลจำนวนถึงเก้าแสนขึ้นไปตีเวสาลีหรือแคว้นอัสสัมในปัจจุบัน หลังจากตีได้เวสาลีแล้วกองทัพก็ยกกลับเมืองมา ระหว่างนั้นมีอำมาตย์ซึ่งได้คุมทัพขึ้นไปด้วยกัน เกิดคิดคดต่อเจ้าสามหลวงลอบให้คนนำสารเดินทางล่องหน้าไปแจ้งข่าวแก่เสื่อชวนฟ้าว่าเจ้าสามหลวงคิดจะเป็นกบฏ โดยร่วมมือกับทางเวสาลีจะกลับมาจับเจ้าเสื่อชวนฟ้าฆ่าเสีย เจ้าเสื่อชวนฟ้าเป็นคนหูเบาเชื่อคำเสนาอำมาตย์ผู้คิดคด จึงคิดอุบายให้คนจัดแต่งเครื่องกระยาหารใส่ยาพิษขึ้นไปต้อนรับอนุชาถึงที่เมืองกอง เจ้าสามหลวงอนุชารู้ความนัยแต่ก็ยอมเสวยอาหารใส่ยาพิษนั้นจนสิ้นพระชนม์ที่เมืองกองนั่นเอง ชาวเมืองกองจึงนับถือเจ้าสามหลวงมากกว่าเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์สุจริตได้ยกย่องให้เป็น “เสื่อบ้านเสื่อเมือง” (ซึ่งก็คือผีเมือง) ต่อมานอกจากนั้นคติการนับถือเจ้าสามหลวงนี้ยังปรากฏว่าได้แพร่ขึ้นไปไกลจนถึงดินแดนของพวกไตคำตีในรัฐกะฉิ่นด้วย

ตำนานของพวกไตอาหม คืออาหมบุรานจี^{๔๑} ก็ได้กล่าวความถึงวงศ์กษัตริย์ที่สืบเชื้อสายมาจากทางเมืองมวเช่นเดียวกัน แต่มีรายละเอียดของเนื้อความผิดแผกไปเสียอีกทางหนึ่งในอาหมบุรานจิกกล่าวถึง เจ้าแม่ป๋งขึ้นครองราชย์ที่เมืองมวเช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ในพงศาวดารไตใหญ่ เจ้าแม่ป๋งไม่มีราชบุตรสำหรับจะสืบสันตติวงศ์จึงไปขอราชบุตรจากเจ้าจ่างเยอผู้เป็นพี่น้องกันชื่อเจ้าเสื่อคาฟ้าให้มาเป็นรัชทายาท หลังจากนั้นสนมคนหนึ่งของเจ้าแม่ป๋งเกิดตั้งครรภ์ซึ่งเจ้าแม่ป๋งระแวงว่านางคบชู้ ลูกที่คลอดออกมาเป็นชายชื่อ เจ้าเสื่อคานฟ้า (เจ้าเสื่อขานฟ้า?) ต่อมาเจ้าแม่ป๋งเป็นบ้าแทงคอตัวเองตาย เสนาอำมาตย์จึงสนับสนุนให้เจ้าเสื่อคานฟ้า^{๔๒} ขึ้นเป็นกษัตริย์แทน ส่วนเจ้าเสื่อคาฟ้า (เจ้าสามหลวง?) ได้ยอมละบ้านเมืองไป โดยได้ควบคุมไพร่พลจำนวนมากเดินทางขึ้นเหนือไปตั้งหลักฐานที่เมืองนุ่นสวนคำคือดินแดนอัสสัมในบัดนี้ ถึงแม้ว่าตำนานทั้งสองชุดจะไม่ลงรอยกันสนิทดังกล่าว แต่ก็คงปฏิเสธไม่ได้จากความคล้ายคลึงกันของทั้งชื่อบุคคลและเหตุการณ์ที่น่าจะมาจากต้นเค้าเดียวกันอย่างมีต้องสงสัย จุดสำคัญก็คือพวกไตอาหมก็มีสำนึกทางตำนานว่าพวกตนมีรากเหง้าจากเมืองมวเช่นเดียวกับไตใหญ่กลุ่มอื่น ๆ และไตคำตี^{๔๓}

ภาพที่ ๙ ภาพวาดเจ้าเสื่อคาฟ้ากษัตริย์ไตอาหม, เสมอชัย พูลสุวรรณ, วิทยาศาสตร์กับความจริงในวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, ๒๕๔๔), ๑๓๐.

^{๔๑} บรรจบ พันธุมธา, *ไปสอบคำไทย*, (โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยฯ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๒): ๑๔๑-๑๔๓, อ้างถึงใน เสมอชัย พูลสุวรรณ, *วิทยาศาสตร์กับความจริงในวัฒนธรรมไทย*, ๑๒๙.

^{๔๒} เจ้าเสื่อคาฟ้า ณ ที่นี้อาจหมายถึง เจ้าเสื่อขานฟ้า

^{๔๓} เสมอชัย พูลสุวรรณ, *วิทยาศาสตร์กับความจริงในวัฒนธรรมไทย*, ๑๒๗-๑๒๙.

กล่าวโดยสรุปถึงประวัติศาสตร์ตำนานไทใหญ่หลายฉบับได้กล่าวว่า บริเวณลุ่มน้ำ มาวได้เคยเป็นที่ตั้งอาณาจักรเมืองมาวหลวง ซึ่งเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ของคนไต มีอำนาจแผ่กว้างไพศาลออกไปในทุกทิศภายใต้การนำของวีรกษัตริย์ผู้กล้าคือ เจ้าเสื่อชานฟ้า ถึงแม้ว่าอาณาจักรดังกล่าวจะได้ล่มสลายไปนานแล้ว แต่ก็ยังคงมีร่องรอยหลักฐานของสถานที่ต่าง ๆ ที่กล่าวถึงในตำนานก็เชื่อกันเป็นส่วนใหญ่ว่าอยู่ที่เมือง “มาว” ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตแดนจีน คนละฟากน้ำกับเมืองน้ำคำ ส่วน “เจ้ล่าน” สถานที่สำคัญในตำนานอีกแห่งหนึ่งซึ่งกล่าวกันว่าเป็นที่ตั้งเมืองหลวงของอาณาจักรก่อนหน้าเมืองมาวก็มีสถานที่จริงชื่อเดียวกันอยู่ในลุ่มน้ำมาวซึ่งยังมีร่องรอยเมืองโบราณปรากฏอยู่ ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านของชาวไต ตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากน้ำคำมากนัก

อาณาจักรไทใหญ่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำมาวทางฟากตะวันตกของแม่น้ำ สาละวิน ได้ขยายอำนาจลงทางใต้จนกระทั่งมีอำนาจเหนืออาณาจักรพม่าในราวศตวรรษที่ ๑๓^{๔๔} เป็นการตั้งอาณาจักรแห่งใหม่ของไทใหญ่ขึ้นเหนือการล่มสลายของอาณาจักรพุกาม ทำให้กษัตริย์พม่าจำต้องถอยร่นไปทางใต้และสร้างอาณาจักรขึ้นใหม่คือ อาณาจักรอังวะ^{๔๕} ต่อมาในราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ เป็นช่วงที่อาณาจักรมาวหลวงได้เจริญเติบโต รุ่งเรือง แผ่ขยายอำนาจมากขึ้น ภายใต้การปกครองของเจ้าเสื่อชานฟ้า เจ้าฟ้าผู้ปกครองที่มีกำเนิดและชีวิตเหมือนเทพนิยาย^{๔๖} อย่างไรก็ดี เจ้าเสื่อชานฟ้าร่วมกับพระอนุชาคือเจ้าสามหลวงฟ้าได้ร่วมกันสร้างความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรเมืองมาวหลวงด้วยการขยายดินแดนไปโดยรอบ ซึ่งเริ่มจาก “หลังดินหน้าฟ้าเมืองไท” คือเริ่มจากเมืองสำคัญก่อนจนสามารถขยายรุกเข้าไปถึงเขตแดนของอาณาจักรจีนและอาณาจักรพม่าได้ ทำให้ในเวลาต่อมาเจ้าเสื่อชานฟ้าเป็นที่รู้จักและยกย่องในฐานะวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของชาวไทใหญ่

เรื่องราวของอาณาจักรเมืองมาวหลวงและเจ้าเสื่อชานฟ้า นอกจากจะมีอยู่ในตำนานโบราณดังกล่าวแล้วยังถูกจับเป็นประเด็นสำคัญเรื่องหนึ่งในการสร้างประวัติศาสตร์ “ชาติ” ของชาวไทใหญ่ในระยะหลังลงมาด้วย^{๔๗}

---

^{๔๔} ออมสิน บุญเลิศ, “การต่อรองและปรับตัวของคนพลัดถิ่น: กรณีศึกษาชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในเมืองเชียงใหม่,”; ๔๖, อ้างถึงในบุญช่วย ศรีสวัสดิ์, *คนไทยในพม่า*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สามัญ, ๒๕๐๓).

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน; ๔๖, อ้างถึงในเสมอชัย พูลสุวรรณ, “รัฐฉาน” (เมืองไต): พลวัตรของ “ชาติพันธุ์” ในบริบทประวัติศาสตร์และสังคมการเมืองร่วมสมัย.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน; ๔๖, อ้างถึงใน สมพงษ์ วิทยศักดิ์พันธุ์, *ถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไท TAI*, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๔๑).

^{๔๗} ขอบเขตของความเป็น “ชาติ” ในที่นี้กำหนดขึ้นจากความพยายามปลูกฝังสำนึกความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มคนไตในรัฐฉาน ซึ่งแท้จริงประกอบด้วยหลากหลายกลุ่มวัฒนธรรมย่อยผ่านระบบสัญลักษณ์บางอย่าง กรณีตัวอย่างที่ชัดเจนคือสร้างความสัมพันธ์และผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างไตทางฝั่งตะวันออก (ไตจีนและไตลื้อ) กับไตทางฝั่งตะวันตก (ไตใหญ่) ของแม่น้ำสาละวิน ซึ่งมีวัฒนธรรมต่างกันค่อนข้างมาก

หากแต่การเติบโตอย่างรวดเร็วของอาณาจักรเมืองมาหลวงภายใต้การนำของเจ้าเสื่อข่านฟ้าถูกมองว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงของราชสำนักจิ้นภายใต้การปกครองของราชวงศ์ มงโกล ต่อการปกครองหัวเมืองประเทศราชในบริเวณนี้ ทำให้ราชวงศ์หยวนส่งกองทัพมาปราบเมืองมาหลวงหลายครั้งแต่ก็ไม่อาจเอาชนะได้ ราชสำนักจิ้นเริ่มหันมาใช้ยุทธวิธีทางการทูตเพื่อเกลี้ยกล่อมให้เจ้าฟ้าเมืองมายอมรับอำนาจจิ้น ซึ่งเจ้าเสื่อข่านฟ้ายินยอมพร้อมตามในที่สุด โดยให้บุตรชายนำเครื่องบรรณาการไปถวายเพื่อแสดงความเคารพต่อฮ่องเต้จิ้น ราชวงศ์หยวนจึงได้สถาปนาเจ้าเสื่อข่านฟ้าเป็น “เจ้าแสนหวีฟ้าแห่งอาณาจักรลุซวน” เพื่อเป็นการยกย่องและแสดงการยอมรับในอำนาจของเมืองมาเหนือเมืองต่าง ๆ ด้วย

อย่างไรก็ดีภายหลังจากรัชสมัยของเจ้าเสื่อข่านฟ้า แม้อาณาจักรเมืองมาจะยังคงมีอิสระในการปกครองตนเองก็ตาม แต่ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรเมืองมาและราชสำนักจิ้นนั้นกลับเต็มไปด้วยความตึงเครียด เนื่องจากอำนาจและอิทธิพลของราชสำนักจิ้นได้เริ่มแผ่ขยายและมีบทบาทในการควบคุม “หัวเมืองท้องถิ่น” เพิ่มมากขึ้น นับตั้งแต่ราชวงศ์หมิงเป็นต้นมาราชสำนักจิ้นได้เข้ามาแยกหัวเมืองขึ้นจำนวนหนึ่งให้มาอยู่ภายใต้การกำกับดูแลโดยตรงของข้าหลวงจิ้นประจำมณฑลยูนนานเพื่อลดอำนาจของเจ้าผู้ปกครองอาณาจักรเมืองมาลงซึ่งสร้างความไม่พอใจทำให้เกิดการกระด้างกระเดื่องแข็งข้อต่อราชสำนักจิ้น^{๔๘} ท้ายที่สุดราชสำนักจิ้นตัดสินใจเกณฑ์กองทัพหลายแสนคนไปปราบอาณาจักรเมืองมา ซึ่งจากหลักฐานเอกสารจีนระบุว่าสงครามปราบเมืองมานั้นมีขึ้นถึงสามครั้งด้วยกัน เหตุการณ์นี้ทำให้ราชสำนักจิ้นมีความไม่พอใจราชวงศ์เสื่อเป็นอย่างมาก แม้ภายหลังสงครามจะมีเจ้าผู้ปกครองในราชวงศ์เสื่อองค์อื่น ๆ พยายามจะส่งบรรณาการและขอภัยโทษ แต่ราชสำนักจิ้นกลับไม่ยอมรับ^{๔๙} นั่นแสดงว่านับตั้งแต่ราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นมา ตำแหน่ง “เจ้าแสนหวี” แห่งอาณาจักรเมืองมาถูกยุบลง ยุคสมัยแห่งความรุ่งเรืองของอาณาจักรหมอกขาวมาหลวงก็จบสิ้นลง หัวเมืองไทใหญ่ต่าง ๆ ซึ่งเคยเป็นบริวารของอาณาจักรนี้ ถูกแบ่งแยกออกเป็นเมืองใหญ่น้อยต่าง ๆ แต่ละเมืองมีผู้นำหรือเจ้าฟ้าผู้ปกครองเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน หลายเมืองถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลยูนนาน ภายใต้การปกครองโดยตรงของผู้สำเร็จราชการจาก ราชสำนักจิ้น

๓.๒ ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม

คำว่าไทใหญ่ เป็นชื่อที่คนไทยคุ้นเคยมานานแล้วควบคู่กับคำที่คนไทยมักขนานนามตนเองว่า “ไทยน้อย” แต่นอกเหนือจากคนไทยในประเทศไทยแล้วไม่มีคนรู้จักคำว่า “ไทใหญ่”

^{๔๘} ออมสิน บุญเลิศ, “การต่อรองและปรับตัวของคนพลัดถิ่น: กรณีศึกษาชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในเมืองเชียงใหม่,”; ๔๗, อ้างถึงในเสมอชัย พูลสุวรรณ, “รัฐฉาน” (เมืองไค): พลวัตของ “ชาติพันธุ์” ในบริบทประวัติศาสตร์และสังคมการเมืองร่วมสมัย.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน; ๔๗, อ้างถึงในสมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์, *ถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้* ไท TAI.

ชาวไทใหญ่เรียกตนเองว่า “ไท” (ออกเสียงว่าไต) บุญช่วย ศรีสวัสดิ์^{๕๐} กล่าวว่าคนไตพวกที่อยู่ในรัฐฉานและมณฑลจะเลยจะเรียกตนเองว่า “ไต” ส่วนพวกที่อยู่ในรัฐคะฉิ่นและภาคจะแกงจะเรียกตนเองว่า “ลูกไต” พวก “ลูกไต” เรียก “ไต” ในรัฐฉานว่า “ไตโหลง” ซึ่งมีความหมายตรงกับคำที่คนไทยเรียกคนไตในรัฐฉาน คือ “ไทใหญ่”

เรณู วิชาศิลป์^{๕๑} กล่าวถึงตำนานของชาวไทใหญ่เท่าที่ได้มีการรวบรวมไว้นั้นเป็นลักษณะตำนานเมืองหลายเรื่องไม่ติดต่อกัน เช่น ตำนานเมืองมว เมืองแสนหวี เมืองมิด บางเรื่องก็ซ้ำกันแต่เวลาแตกต่างกัน โดยชาวไทใหญ่มีการรับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ของตนที่แตกต่างกันออกไป เช่น ตำนานเมืองมวมีเรื่องอยู่ว่ายามนั้นมีอัครมเหสีเจ้าฟ้าองค์หนึ่ง ชื่อนางเกสนี ทรงครรภ์แก่นอน ผิงแดดอยู่บนตั่งกลางชาน ห่มผ้ากำมะหยี่สีแดง มีนกถิลหลังเก่า (หัสดีลิงค์) ตัวใหญ่ตัวหนึ่งบินว่ายมาบนฟ้าเห็นนางอัครมเหสี สำคัญว่าเป็นก้อนเนื้อ จึงโฉบลงมาคาบนางบินขึ้นสู่ฟ้าไปถึงป่าหิมพานต์นำเอานางคาบไว้บนคำคอบไม้จิวใหญ่และจะกิน นางจึงฮึดฮัดร้องเสียงดังนกถิลหลังเก่าตกใจบินหนีไปขณะที่อยู่บนต้นไม้ นางให้กำเนิดทารกชายจึงเลี้ยงทารกอยู่นั้นอยู่มาวันหนึ่งอาภักปฤชาศีเดินผ่านมาได้ยินเสียงร้องจึงแหงนดูสองแม่ลูก จึงซักถามถึงความเป็นมา นางเกสนีเล่าให้ฟังจนสิ้นเจ้าฤชาศีจึงนำบันไดมากายขึ้นไปพาสองแม่ลูกลงมาพาไปยังที่อยู่แห่งตน เจ้าฤชาศีจึงได้อยู่กับนางเกสนีฉันทสามีภรรยา ส่วนทารกน้อยนั้นให้ชื่อว่าขุนแสงอูตัง เมื่อขุนแสงอูตังอายุได้ ๑๕ ปี พระอินทร์นำพิน (ตัง) มามอบให้ ๑ อันเมื่อติดพินแล้วข้างในปาจะพากันมาหามาเป็นสหาย ต่อมาขุนแสงอูตังก็นำฝูงช้างเข้ามาในเมืองเพื่อมาตามหาพระบิดาและได้ครองราชย์สมบัติสืบต่อมา หลังจากพระบิดาเข้าสวนหมากกรากคำ(สิ้นพระชนม์) ไปแล้ว ด้วยเหตุที่นางอัครมเหสีถูกนกถิลหลังเก่าคาบบินมากลางท้องฟ้า นางรู้สึก “เป็นไข้หัวเมา” เหนื่อยแดดเหนื่อยลม ดินแดนแห่งนี้จึงถูกเรียกว่า “เมืองเมา”

อีกตำนานหนึ่งที่ได้กล่าวถึงการกำเนิดของอาณาจักรไทใหญ่ คือ พงศาวดารไทใหญ่ กล่าวว่าเมื่อขุนลู ขุนไล ได้บันไดลงมาจากฟ้ามาครองเมืองฮี เมืองฮา เมืองลา ริมฝั่งโขง ทั้ง ๒ แบ่งเขตกันปกครอง ขุนลูหลวงหว่านเครือขุนเครือข้าวอยู่เมืองฮีและเมืองฮา ขุนไล ข้ามโขงไปฝากหน้า ขุนลูครองเมืองมาสามชั่วคนจนมีลูกถึง ๑๐๐ คน หลาน ๑,๐๐๐คน เหลน ๓๐,๐๐๐ คน ยามนั้นเมืองลุ่มเมืองกลาง คือ เมืองแถบตะวันตกของแม่น้ำสาละวินไม่มีเจ้าปกครอง ท้าวเล็ก ท้าวขาง ท้าวขางหอบ ท้าวขางฮอง เรียกลูกทั้งหลายในหน้าฟ้าเมืองไทมาประชุมกัน แล้วพากันไปขอเอาผู้เป็นเชื้อสายของขุนลูขุนไลที่เมืองฮี เมืองฮา ฝั่งโขงเมืองลามามาเป็นเจ้าแบ่งกันปกครอง มาถึงปี พ.ศ. ๑๖๕๐ เป็นสมัยเจ้าเสื่อข่านฟ้า (เสื่อขวัญฟ้า) มีอำนาจและขยายอาณาเขตถึงยูนนานเจ้าสามฟ้าหลวงเมืองกองได้รับแต่งตั้งให้เป็นแม่ทัพใหญ่ไปสู้รบศึกทุกครั้ง เมืองที่ได้ไว้ในอำนาจคือคะฉิ่น คำตี้ เมืองกลาง

^{๕๐} บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, *คนไทยในพม่า*, (พระนครฯ: โรงพิมพ์รามินทร์, ๒๕๐๓).

^{๕๑} เรณู วิชาศิลป์, *ไท=TAI*, (เชียงใหม่ : ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑), ๒๕๕-๒๕๖.

เจ้าเครือ แสนหวี เมืองนาย กิ่งม้า กัมพูชา ล้านช้าง เชียงใหม่ เชียงแสน อโยธยาและไปจนถึงอัสสัมในอินเดีย เมื่อเจ้าสามหลวงไปรบอัสสัมนั้น เจ้าเสื่อข่านฟ้าได้มอบให้อำมาตย์ ๒ คนตามไปด้วยเมื่อกลับคืนมาอำมาตย์ทั้งสองได้เล่าให้เจ้าเสื่อข่านฟ้าฟังว่า เจ้าสามหลวง เมืองกองมีแผนการคิดกบฏเพื่อตนเองจะได้เป็นขุนหอคำเมืองมาวหลวงแทน เจ้าเสื่อข่านฟ้าจึงให้คนจับเจ้าสามหลวงฆ่าเสีย^{๕๒} กล่าวว่ บางตำนานเล่าว่า การลอบวางยาไม่สำเร็จ เจ้าสามหลวงฟ้าหนีไปเขตจีน หรือตำนานไตอาหมเล่าว่าไปเป็นกษัตริย์อาหม เจ้าเสื่อข่านฟ้าเป็นเจ้าอยู่ถึง ๔๕ ปี จึงสิ้นพระชนม์ที่เมืองสีป้อ ผู้สืบเครือเจ้าเสื่อข่านฟ้าต่อมาไม่เข้มแข็งเท่าเมืองอื่น ๆ จึงต่างแยกตัวจากเมืองเมมาหลวงเป็นอิสระและแข่งขันกันไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเหมือนเดิม

ปี พ.ศ. ๑๙๕๕ นั้น แสนหวีเป็นเหง้าเมืองไททิศตะวันตกของแม่น้ำคง (สาละวิน) มังรายกะยอชวา (มินเยจ่อจวา) มาตีเมืองแสนหวีได้ ปี พ.ศ. ๒๐๖๒ เจ้าเสื่อห่มฟ้ารบเอาอังวะ เมืองแปรไว้ในอำนาจหมดชั่วเจ้าเสื่อห่มฟ้าก็มีเจ้าเมืองปายสืบแทน ปี พ.ศ. ๒๑๙๘ ปยินนอง (บุเรงนอง) รบเอาอังวะได้ในปีนั้นก็มาตีชาวไททางทิศเหนือแคว้นอิระวดีตีได้ถึงเมืองเมมา เมืองนาย เมืองสีป้อ จนเมืองเหล่านี้ตกอยู่ภายใต้ในมือพม่าและในที่สุดอาณาจักรหมอกขาวมาวหลวงล่มสลายลง แผ่นดินไทใหญ่ถูกแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของจีนและพม่า มีการระจัดกระจายของชาวไทใหญ่ ในการอพยพตั้งถิ่นฐานอยู่ตามประเทศต่าง ๆ ในอาณาบริเวณใกล้เคียง

จากตำนานพงศาวดารต่าง ๆ ข้างต้นเป็นเครื่องยืนยันถึงความเจริญ รุ่งเรืองของอาณาจักร เช่น อาณาจักรมาวหลวง อาณาจักรแสนหวี อาณาจักรอังวะ และเกิดเหตุการณ์ล่มสลายของอาณาจักรสำคัญ ๆ ดังกล่าว สมพงษ์ วิหยศักดิ์พันธุ์^{๕๓} กล่าวมาเกิดมาจากสาเหตุหลายปัจจัยคือ

๑) อาณาจักรไทใหญ่ มีการดำรงอยู่เป็นเวลานาน มีการผลัดเปลี่ยนศูนย์กลางอำนาจในกลุ่มเจ้าฟ้าด้วยกันเองบ้างแต่ก็สามารถคงความเป็นอาณาจักรไทใหญ่ไว้ได้ ความรุ่งเรืองขยายตัวของอาณาจักรไทใหญ่ มักขึ้นกับผู้นำกษัตริย์หรือเจ้าฟ้าองค์ต่อมาขาดความเข้มแข็งไม่สามารถควบคุมอำนาจในเมืองและหัวเมืองได้จึงเกิดการแย่งชิงราชสมบัติเกิดขึ้น

๒) ศูนย์กลางขาดความเป็นผู้นำและขาดบารมีและกองกำลังที่จะไปปราบปราม อาณาจักรเกิดความแตกแยกไม่เป็นหนึ่งเดียว เช่นสมัยที่มีผู้นำที่มีอำนาจและบารมีพร้อมทั้งขาดการจัดการด้านการปกครองอย่างมีประสิทธิภาพ

๓) ผลจากการทำสงครามภายในราชสำนัก อำนาจของประเทศจีนทำให้อาณาจักรมาวหลวงอยู่ในช่วงอ่อนแอตกอยู่ภายใต้การปกครองของจีนอย่างถาวร ขณะเดียวกันก็อยู่

^{๕๒} บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, คนไทยในพม่า, ๕๓๐.

^{๕๓} สมพงษ์ วิหยศักดิ์พันธุ์, ประวัติศาสตร์ไทใหญ่, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, ๒๕๔๔), ๒๓๒-๒๓๕.

ในยุคของพระเจ้าบุเรงนองที่มีศักยภาพทางอำนาจไพศาลทำให้สามารถรวบรวมอาณาจักรมอญและรวบรวมกองกำลังเข้ายึดอาณาจักรไทใหญ่ได้

๔) สถาปนาประวัติศาสตร์ที่เคยเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมแนวเทือกเขาที่เคยเป็นปราการธรรมชาติช่วยป้องกันกองทัพต่างชาติมาคุกหลังกลับกลายเป็นปราการที่ปิดกั้นการรับรู้เทคนิคและวิวัฒนาการสมัยใหม่ ทำให้อาณาจักรไม่สามารถก้าวทันวิทยาการ อาวุธ ตลอดจนวิธีการปกครองที่มีประสิทธิภาพ ภูมิศาสตร์ดังกล่าวจึงกลายเป็นสิ่งปิดกั้นความเจริญที่มาจากทะเลจนกลายเป็นอาณาจักรที่ล้าหลัง ทำให้เสียเปรียบประเทศที่ได้รับการพัฒนาแล้วในยุคปัจจุบันชาวไทใหญ่มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศต่าง ๆ กระจายตัวกันออกไปหลายประเทศ (ดูรายละเอียดในส่วนถัดไป)

“กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่” สำหรับการรับรู้ของคนไทย หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่มีถิ่นฐานอยู่ในรัฐฉาน สหภาพเมียนมา ปัจจุบันพบมากที่เมืองตองยี เมืองสีป้อ เมืองหนองเมืองนาย เมืองปั่น เมืองมิด เป็นต้น ในขณะที่ชาวไทใหญ่ จะเรียกตนเองว่า “ไต หรือ ไตโหลง” และถูกเรียกโดยคนพม่าว่า “ชาน” คนสยามตั้งแต่ยุคต้นรัตนโกสินทร์และชาวล้านนาเรียก “เงี้ยว”

ทัศนะเกี่ยวกับคำว่า “ไตใหญ่” เสมอชัย พูลสุวรรณตั้งใจใช้ในความหมายอย่างกว้างให้ครอบคลุมกลุ่มคนไต ซึ่งอาศัยอยู่ทางปากตะวันตกของแม่น้ำสาละวินในเขตรัฐฉานของประเทศพม่าปัจจุบัน และเขตใต้คางของมณฑลยูนนานในประเทศจีน รวมถึงไตคำตี้ในรัฐ กะฉิน ตอนเหนือของพม่า และรัฐอัสสัมของอินเดีย กับไตอาหมซึ่งเป็นคนไตหลักอีกกลุ่มหนึ่งในรัฐอัสสัมด้วยความหมายอย่างกว้างในนี้กำหนดจากการที่คนไตกลุ่มเหล่านั้นมีสำเนียงบางอย่างทางด้านานร่วมกันเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพวกตนและบรรพบุรุษผู้สร้างบ้านแปงเมือง ด้วยเกณฑ์ดังกล่าวทำให้จำเป็นต้องแยกคนไตซึ่งอาศัยอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินในรัฐไตใหญ่ ซึ่งถือเป็นอีก เขตวัฒนธรรมหนึ่งโดยเฉพาะก็คือ ไตเขินและไตลื้อ ออกเป็นกลุ่มต่างหากจากพวก “ไตใหญ่” ด้วย

ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดนอกจากภาษาแล้ว ยังมีวัฒนธรรมหลายอย่างที่ได้อิทธิพลจากจีนคือเครื่องแต่งกายของผู้หญิงที่มีลักษณะแตกต่างในแง่ของสีสันทัน รูปทรง และความหนาบางของเนื้อผ้า ชาวไทใหญ่ได้ไม่นิยมโพกผ้า ในขณะที่ชาวไทใหญ่เหนือจะโพกผ้าด้วยสีขาว หรือสีดำ หรือใช้หมวกทรงกระบอกสีดำสูงราว ๔-๖ นิ้ว หากเป็นหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงาน ชาวไทใหญ่เหนือมักนุ่งกางเกงสีดำและถักผมหาคาครอบศีรษะ ประดับด้วยดอกไม้แต่สาวชาวไทใหญ่มาวหรือไทใหญ่ใต้สูงชันและไม่คาดผม นอกจากนี้ยังมีวิธีเรียกชื่อออกเป็นกลุ่มตามชื่อเมือง เช่น ชาวไทใหญ่เมืองมาวจะถูกเรียกว่าเป็นชาวไทใหญ่มาว หากเป็นเมืองอื่น ๆ จะเรียกว่าเป็น ไทใหญ่เมืองวัน ไทใหญ่เมืองซอน ไทใหญ่เมืองหล้า เป็นต้น แต่บางเมืองที่ไม่มีชาวไทใหญ่ แต่ก็ได้รับเรียกว่าเป็นชาวไทใหญ่ด้วยเช่นเดียวกัน เพราะได้ติดต่อกับชาวไทใหญ่มานานจนพูดภาษาไทใหญ่ได้และรับอิทธิพลพุทธศาสนาเช่นเดียวกับชาวไทใหญ่ เช่น ไทใหญ่เมืองสา ซึ่งเป็นชาวอาซางชาวไทใหญ่จะเรียกว่าไทใหญ่สา หรือ

ไทใหญ่ค้อย หมายถึงชาวตะอางหรือเต้อ่าง เป็นต้น ชาวจีนฮั่นมักเรียกชาวไทใหญ่เหนือว่าเป็นไทใหญ่ณา หรือไทใหญ่บกซึ่งจะตรงข้ามกับไทใหญ่น้ำ (สยไต) ซึ่งหมายถึงชาวไทใหญ่ในพม่า (บางครั้งก็หมายถึงชาวไทใหญ่ลือ) และเรียกชาวไทใหญ่เขตหลินซาง กิ่งมา เมืองต้ง ว่าเป็นพวกไทใหญ่ป่อง ในภาคเหนือของพม่ายังมีชาวไทใหญ่คำตี้ที่ยังคงใช้ช้างไถนา ส่วนในรัฐอัสสัมมีชาวไทใหญ่อาหม ไทใหญ่ฟาเก ไทใหญ่คำยั้ง ไทใหญ่โนรา ไทใหญ่อายตอน ไทใหญ่ตุรง เป็นต้น

ชาวไทใหญ่เหล่านี้สามารถจัดอยู่ในกลุ่มชาวไทใหญ่ด้วยภาษาและวัฒนธรรมใกล้เคียงกันมาก ชาวไทใหญ่ส่วนมากทั้งในประเทศพม่า อินเดีย จีนนับถือพุทธศาสนา มีอักษรเพื่อบันทึกเรื่องราวทางพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นคัมภีร์ พุทธศาสนา ซาดก นิทาน ฯลฯ เรามักเรียกอักษรเหล่านี้ว่าอักษร ไทใหญ่ แต่ชาวไทใหญ่มีชื่อเรียกอักษรของตัวเองแตกต่างออกไป คือ หากเป็นอักษรไทใหญ่ที่ใช้ในเขตจังหวัดไตคองเปาซาง หลินซางและชื่อเหมา จะเรียกว่า “ตัวถั่วอก” หรือ “ถั่วถั่วอก” ด้วยรูปร่างของตัวอักษรที่เขียนด้วยก้านผักกูดหรือพูกันจีนมีลักษณะยาว สูง ในขณะที่หากเป็นอักษรไทใหญ่ที่ใช้ในพม่าเรียกว่า “ตัวมน” หรือ “ตัวไทใหญ่ป่อง” ด้วยมีรูปร่างกลมเช่นเดียวกับอักษรพม่า อักษรไทใหญ่ใหญ่จะมีรูปร่างต่างกันไปอีก กลายเป็นอักษรอาหม อักษรไทใหญ่ฟาเกและอักษรไทใหญ่คำตี้ เป็นต้น แต่ลักษณะพื้นฐานส่วนใหญ่จะเหมือนกัน คือจำนวนพยัญชนะและสระใกล้เคียงกัน และไม่มีเครื่องหมายวรรณยุกต์มาแต่เดิม หากมีแต่การเพิ่มเติมรูปพยัญชนะและวรรณยุกต์ภายหลัง พยัญชนะส่วนใหญ่มีเพียง ๑๖-๑๙ รูป และรูปวรรณยุกต์ ๔-๕ รูป^{๕๔}

จากการที่อังกฤษนั้นเข้าพม่าถึง ๓ ครั้งด้วยกัน คือ ครั้งที่หนึ่งในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ ครั้งที่สองในปี พ.ศ. ๒๓๙๕ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๒๙ อังกฤษเข้าปกครองพม่าอย่างเต็มที่ เพราะสามารถยึดพม่าตอนบน และได้รวมส่วนต่าง ๆ ของพม่าเข้าเป็นมณฑลเดียวของอินเดียนับแต่นั้นมา และนำระบบการปกครองที่ใช้ในอินเดียมาใช้ในพม่าด้วย คือนโยบายแบ่งแยกและปกครอง (divide and rule) เป็นการแยกพม่าออกเป็นสองส่วน ได้แก่ พม่าแท้ (Proper Burma) ที่มีการปกครองในรูปแบบของสภานิติบัญญัติ (Legislative Council) และส่วนบริเวณภูเขา (Hill Areas) หรือเขตชายแดน (Frontier Areas) นั้นได้ปล่อยให้แคว้นต่าง ๆ บริเวณชายแดนยังคงการปกครองระบบดั้งเดิมของตนไว้^{๕๕} การปกครองในพม่าทั้งหมดนั้นต้องอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของข้าหลวงใหญ่ชาวอังกฤษซึ่งแต่งตั้งจากอินเดีย

^{๕๔} โยจิน บุญเฉลย, “โครงการนำร่องการพัฒนาฐานข้อมูลสำหรับการสร้างเมืองมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน,” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๑), ๒๗-๒๘.

^{๕๕} ออมสิน บุญเลิศ, “การต่อรองและปรับตัวของคนพลัดถิ่น: กรณีศึกษาชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในเมืองเชียงใหม่,”; ๕๔, อ้างถึงในพรพิมล ตรีโชติ, *ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า: The Burmese Government and the Ethnic Minority Groups*, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๒).

แม้จะอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ แต่ความแตกต่างทางชนชั้นในสังคมไทใหญ่ก็ยังคงมีอยู่ กล่าวคือชาวบ้านไทใหญ่ยังคงเคารพเจ้าฟ้ามากทั้งในฐานะเจ้าผู้ปกครองและยกย่องนับถือเจ้าฟ้าเหมือนพ่อแม่ มีการพึ่งพาและมีความใกล้ชิดภายใต้จารีตประเพณีต่าง ๆ ซึ่งอีกด้านหนึ่งก็แสดงถึงความจงรักภักดีและการยอมรับในอำนาจและสถานภาพของเจ้าฟ้าในฐานะผู้ที่มีตำแหน่งสูงกว่า ในช่วงเวลานี้มีกลุ่มนักศึกษา นักปราชญ์ที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันชั้นสูงของพม่ากลายเป็นชนชั้นใหม่ในสังคมที่ได้รับการยกย่องนับถือ และกลุ่มชาวบ้านทั่วไปซึ่งประกอบด้วยพ่อค้า ช่างฝีมือ ช่างนา ซึ่งมีหน้าที่เสียภาษีให้แก่เจ้าฟ้า นอกจากนี้ความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทใหญ่นั้นยังผูกโยงอยู่ภายใต้ระบบเครือญาติและระบบอาวุโส ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมที่เรียกว่า “การกั้นตอ” หรือพิธีดำหัวขอขมา ซึ่งพบว่านอกจากการที่ราษฎร เจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้านายระดับรอง จะไปแสดงความเคารพต่อเจ้าฟ้าแล้วนั้น ชาวไทใหญ่ที่มีอายุน้อยกว่าจะเดินทางไปกราบไหว้และขอขมาญาติผู้ใหญ่หรือผู้ที่มีอาวุโสสูงกว่าที่ตนเคารพ อย่างไรก็ตาม ช่องว่างความแตกต่างระหว่างเจ้าฟ้า ข้าราชการและชาวบ้านทั่วไปก็ยังมีให้เห็น โดยเฉพาะเรื่องการศึกษาและเศรษฐกิจ ด้วยเพราะนอกจากรายได้จากภาษีและบรรณาการแล้ว เจ้าฟ้ายังมีรายได้จากการอนุญาตให้เล่นการพนันและเรียกเก็บค่าแผงลอยในงานปอยหรืองานรื่นเริงของชาวไทใหญ่ ซึ่งมักจะถูกจัดขึ้นเป็นประจำในหมู่บ้าน ขณะเดียวกันงานปอยยังเป็นโอกาสให้เจ้าฟ้าได้เยี่ยมเยียนพบปะกับราษฎรอย่างใกล้ชิด ปรึกษาปัญหาเรื่องต่าง ๆ เช่น ปัญหาชุมชน การยกเว้นค่านา เป็นต้น^{๕๖}

ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับชาวไทใหญ่นั้นไม่ได้ราบรื่นเสมอไป โดยเฉพาะความพยายามเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของกลุ่มมิชชันนารี ซึ่งพบว่ามักจะถูกต่อต้านจากชาวไทใหญ่ ทั้งกลุ่มชนชั้นปกครองและชาวบ้านทั่วไป แม้ว่ามิชชันนารีจะพยายามใช้ทั้งการบังคับให้เข้าโบสถ์และเรียนเรื่องราวของศาสนาคริสต์ในโรงเรียนประจำของชนชั้นปกครองและการนำเสื้อผ้า ผ้าห่ม ยา ให้แก่ชาวบ้านที่ยากจน ตลอดจนรักษาพยาบาลให้โดยไม่คิดเงิน แต่กลับพบว่ามิชชันนารีมีเพียงจำนวนน้อยที่หันมานับถือศาสนาคริสต์ เนื่องจากชาวไทใหญ่นั้นเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด^{๕๗}

สำหรับสังคมวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ตั้งแต่พม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษนั้น นับว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โดยเฉพาะการดำเนินนโยบายในการกลืนกลายวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์และสถาปนาวัฒนธรรมพม่าเข้าครอบงำ อีกนัยหนึ่งคือการ “ทำให้เป็นพม่า (Burmanization)” ซึ่งได้สร้างแรงกดดันให้กับชาวไทใหญ่มาก เพราะแม้ว่าคนรุ่นใหม่จะมีโอกาสทางการศึกษา แต่กลับไม่มีโอกาสได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่ชาวไทใหญ่ภาคภูมิใจว่าได้มีการสืบสานกันมา

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน; ๕๙, อ้างถึงในเนล อาดัมส์, *โลกสลาย: เรื่องจริงของเจ้าหญิงผาน*, แปลโดย ศรวณีย์ สุขุมวาท, สมพร วาร์นาโด, และวีไลลักษณ์ อุณจักร์ (เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๙).

^{๕๗} ออมสิน บุญเลิศ, “การต่อรองและปรับตัวของคนพลัดถิ่น: กรณีศึกษาชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในเมืองเชียงใหม่”, ๕๙.

หลายชั่วอายุคน และผลที่ตามมาคือการล่มสลายของสถาบันครอบครัว จากช่องว่างระหว่างคนสองรุ่น ขณะที่คนรุ่นพ่อแม่ยังคงใช้ชีวิตตามวิถีแบบ ชาวไทใหญ่ แต่รุ่นลูกหลานหันไปสนใจภาษาพม่าและรับวัฒนธรรมพม่ามากขึ้น ทำให้ขาดการสืบทอดวัฒนธรรมไทใหญ่โดยเฉพาะภาษาไทใหญ่ที่เห็นได้อย่างชัดเจน ตลอดจนพบว่าชาวไทใหญ่บางคนหันมาตั้งชื่อลูกหลานเป็นภาษาพม่า ด้วยเหตุผลว่าเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล^{๕๘}

๓.๓ การกระจายตัว

ปัจจุบันชาวไทใหญ่มีถิ่นที่อยู่อาศัยกระจาย เป็นอาณาบริเวณกว้างขวางตั้งแต่บริเวณรัฐอัสสัมของอินเดีย ทางตอนเหนือของสหภาพเมียนมา ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ทางเหนือของไทยและลาวที่ถือได้ว่าเป็นเขตตะเข็บชายแดนของอำนาจรัฐหรืออาณาจักรใหญ่มากแต่เดิม ไม่ว่าจะเป็อาณาจักรพยู อาณาจักรจีน อาณาจักรเวียดนาม อาณาจักรมอญ และแม้ในปัจจุบันก็ยังถือได้ว่าเป็นเมืองชายขอบชายแดนของอินเดีย พม่า จีนและลาว ด้วยเหตุที่ว่าเขตนี้เป็นพื้นที่เขตป่าใหญ่ เขาสูง ทุ่งราบแคบและไม่มีทางออกทะเล

๓.๓.๑ กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในประเทศจีน

ชาวไทใหญ่จำนวนมากที่อาศัยอยู่ในเขตภาคตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลยูนนาน อันมีเมืองม่าว เมืองวัน เมืองหล้า เมืองตี เมืองซอน เมืองเจฝาง เมืองแลง เมืองฮิม เมืองยาง เมืองกึ่งม้า เมืองตั้ง เมืองแข็งหรือเมืองแสง เมืองบ่อหรือเมืองเชียงกู่ เมืองเมือง เป็นต้น

๓.๓.๒ กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในประเทศอินเดีย

กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ที่อาศัยในประเทศอินเดียจะกระจายอยู่ในรัฐอัสสัม ซึ่งเป็นชาวไทใหญ่ที่อพยพมาจากสหภาพเมียนมา เข้าไปตั้งรกรากทำมาหากินเป็นระยะเวลามากกว่า ๖๐๐ ปีมาแล้ว

๓.๓.๓ กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมักอาศัยในเขตภาคเหนือที่เรียกตนเองว่าไทเหนือ

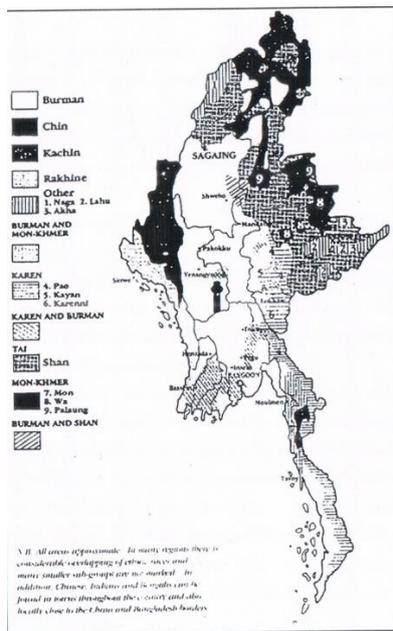
๓.๓.๔ กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในสหภาพเมียนมา

ชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในสหภาพเมียนมาจะกระจายตัวอยู่ในเขตรัฐไทใหญ่ (รัฐฉานหรือรัฐชาน) ในภาคเหนือของประเทศพม่า มีเมืองต่าง ๆ ที่เป็นเมืองของชาวไทใหญ่มากแต่โบราณอันได้แก่ เมืองแสนหวี เมืองสีป้อ น้ำคำ หมู่เจ เมืองนาย เมืองบั่น เมืองยองห้วย เมืองตองจี เมืองกาเล เมืองยาง เมืองมิด และเมืองอื่น ๆ

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, ๖๕.

ภาพที่ ๑๐ แผนที่รัฐฉานในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐, Chao Tzang Yawng hwe, The Shan of Burma: Memoirs of a Shan Exile, (Singapore: Institute of Southeast Asia Studies, ๑๙๘๗), ๖๘.

ภาพที่ ๑๑ แผนที่แสดงถิ่นที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ, พรพิมล ตรีโชติ, ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), ๘.

๔. สำนักทางชาติพันธุ์ไทใหญ่ในสหภาพเมียนมา^{๕๙}

บริเวณตอนเหนือของประเทศพม่า มีภูมิภาคที่เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐานของ ผู้คนมาช้านาน จึงส่งผลให้บริเวณนี้ประกอบด้วยหลากหลายชาติพันธุ์ มีประวัติความเป็นมาต่าง ๆ กัน รวมถึงได้ผ่านการประสมกลมกลืนและปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกันมาแล้วอย่างสลับซับซ้อน

เมื่อสมัยที่จักรวรรดินิยมตะวันตกแผ่อิทธิพลคุกคามทางการเมืองเข้ามาในเอเชียอาคเนย์และพม่าต้องตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ บริเวณภาคเหนือของประเทศพม่าก็เป็นดินแดนหนึ่งที่เจ้าลัทธิจักรวรรดินิยมได้ให้ความสนใจอย่างมาก เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ อันพวกตนจะเข้าไปตัดทวงผลประโยชน์ได้นั่นเอง ผลพวกที่ติดตามมาประการหนึ่งก็คือ ได้ทำให้มีการสำรวจภูมิภาคนี้ตามหลักวิชาแบบตะวันตก ทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยา ประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์วิทยาอย่างกว้างขวาง

ดังปรากฏในหนังสือชุด “Gazetteer of Upper Burma & Shan State” ของ Sir J. Scott ที่กลายเป็นคัมภีร์สำคัญสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์วิทยาของพม่าทางตอนเหนือหรืองานนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ชื่อ “พงศาวดารไทใหญ่” และงานศึกษาเชิงทฤษฎีที่น่าสนใจของ E. Leach เรื่อง “Political Systems of Highland Burma” ซึ่งข้อค้นพบจากงานชิ้นนี้ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับความหมายของ “ชาติพันธุ์” ของผู้คนในเอเชียอาคเนย์ทีเดียว^{๖๐} รวมไปถึงงานศึกษากลุ่มคนไทในพม่า อย่างเช่น “กาเลหม่านไต” ของคุณบรรจบ พันธุเมธา ซึ่งเน้นหนักในเรื่องการศึกษาภายในของไทใหญ่และไทคำตี้และ “คนไทยในพม่า” ของนายบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ที่ล้วนแต่เป็นงานเขียนที่ดีมาก หากแต่น่าเสียดายที่ปัญหาทางการเมืองภายในของพม่าเป็นต้นเหตุสำคัญที่จำกัดให้งานในกลุ่มนี้มีจำนวนไม่มากนัก

รวมไปถึงภาพทางการเมืองในช่วงที่ผู้นำรัฐบาลเผด็จการทหารปกครองประเทศพม่า ภายหลังได้รับเอกราชโดยเฉพาะในยุคสมัยอันยาวนานของนายพลเนวิน ก็ปรากฏว่าได้สร้างแรงกดดันให้กับชาติพันธุ์กลุ่มน้อยที่พยายามต่อสู้เพื่อเอกราชของตนเองเป็นอย่างมาก พวกไทใหญ่เป็นตัวอย่างหนึ่งของกลุ่มที่ได้รับความกดดันมาก ระบบปกครองแบบเจ้าฟ้า ซึ่งยังคงดำรงอยู่ได้ แม้ในสมัยที่อังกฤษเข้าครอบครองพม่าต้องล่มสลายลงอย่างสิ้นเชิง และพลเมืองไทใหญ่อันไม่น้อยก็ถูกบังคับทั้งทางตรงและทางอ้อมให้ต้องเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเพื่อมิให้รวมตัวกันทางการเมืองตั้งแต่ช่วงเวลานั้น

^{๕๙} สุมิตร ปิติพัฒน์และเสมอชัย พูลสุวรรณ, *ชุมชนและการสืบทอดวัฒนธรรมของไทใหญ่ในประเทศสหภาพพม่า*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒), ๔.

^{๖๐} E.R. Leach, *Political System of Highland Burma: A Study of Kachin Social Structure* (London: The London School of Economics and Political Science, ๑๙๖๔), อ้างถึงใน สุมิตร ปิติพัฒน์และเสมอชัย พูลสุวรรณ, *ชุมชนและการสืบทอดวัฒนธรรมของไทใหญ่ในประเทศสหภาพพม่า*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒).

จนถึงปัจจุบันจึงเป็นอีกหน้าหนึ่งที่น่าสนใจของประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของชนกลุ่มน้อยในพม่า ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นที่มาของแนวทางการปรับตัว การปรับปรน เพื่อรักษาสำนึกชาติพันธุ์ และความเป็นชุมชนของพวกเขาตนไว้ได้อย่างไร ภายใต้พลังกดดันทางการเมืองดังกล่าว

ข้อมูลจากงานศึกษาต่าง ๆ พบว่าในประเทศพม่าปัจจุบันมีกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูล ไทอาศัยอยู่มากทางตอนเหนือของประเทศ โดยเฉพาะในรัฐฉาน (หรือรัฐไทใหญ่) และรัฐกะฉิ่น รวมถึงในเขตมณฑลเย่และเขตสะไก บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ เป็นนักวิชาการชาวไทยรุ่นบุกเบิกที่ผลิตงานเขียนเกี่ยวกับคนไทในพม่า กล่าวถึงชื่อเรียกกลุ่มของคนไทในพม่าไว้อย่างน่าสนใจว่าเฉพาะพวกที่อยู่ ในรัฐฉาน (และมณฑลเย่) เรียกตัวเองว่า “ไต” ส่วนพวกที่อยู่ในรัฐกะฉิ่นและเขตสะไก เรียกตัวเอง ว่า “ลูกไต” พวก “ลูกไต” เรียก “ไต” ในรัฐฉาน (และมณฑลเย่) ว่า “ไตหลวง”^{๖๑} ส่วน “ไตหลวง” เรียกพวก “ลูกไต” ว่า “ไตคำที่” หรือ “ไตคำตี้”^{๖๒} พวก “ลูกไต” หรือ “ไตคำตี้” ในเขตสะไก (Sagaing) อาศัยอยู่ตามที่ราบริมแม่น้ำชินตะวินและสาขา ซึ่งเป็นบริเวณที่อุดมด้วยแร่ทองคำ อัน สันนิษฐานกันว่าเป็นที่มาของชื่อเฉพาะสำหรับไทยกลุ่มนี้

บรรดากลุ่ม “คนไต” ทั้งหลายในภาคเหนือของประเทศพม่า โดยเฉพาะที่อาศัยอยู่ทาง ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน ไม่ว่าจะเป็ “ไตใหญ่” หรือ “ลูกไต” ดูเหมือนจะมีลักษณะร่วมกัน บางอย่างทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบกันเข้าแล้วแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่ม ลักษณะร่วมเหล่านั้น ที่สำคัญก็อย่างเช่นภาษาพูดซึ่งใกล้เคียงกันมาก ระบบการปกครองแบบรัฐ เล็ก ๆ ที่มีเจ้าฟ้าเป็นผู้นำ โดยที่รัฐเหล่านั้นค่อนข้างเป็นอิสระต่อกันในทางการปกครอง หากโยง ความสัมพันธ์ระหว่างกันได้ด้วยตำนานบรรพบุรุษ เครือญาติและการแต่งงาน การ ตั้งหลักแหล่งในที่ กลุ่มใกล้ลำน้ำ ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการทำเกษตรกรรมปลูกข้าวแบบนาดำและการ นับถือพุทธศาสนา แบบเถรวาท

ลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมเหล่านั้นหากจะพิจารณาแยกจากกันเป็นลักษณะ ๆ ไปก็ จะ พบว่ามันมีการเปลี่ยนแปลงและผสมผสานสูงมาก จึงสามารถพบได้ในกลุ่มชาติพันธุ์หลาย ๆ กลุ่มไม่เฉพาะ แต่กับ “คนไต” เท่านั้น อย่างเช่นระบบการปกครองแบบเจ้าฟ้า ซึ่งก็พบได้ในพวกกะฉิ่นด้วย ภาษา พูดก็สามารถหยิบยืมระหว่างกลุ่มได้หรือพุทธศาสนาแบบพม่าและแบบ “ไตใหญ่” ในรัฐฉานทางฝั่ง ตะวันตกของแม่น้ำสาละวินก็คล้ายคลึงกันมากจนเห็นได้ว่ามีที่มาจากแหล่งเดียวกันคือพม่า^{๖๓} โดย ความแตกต่างที่มีอยู่บ้างอาจพัฒนาขึ้นมาในชั้นหลัง

^{๖๑} “หลวง” คือ “ใหญ่” “ไตหลวง” จึงหมายถึง “ไทใหญ่” ซึ่งเป็นคำที่คนไทยในประเทศไทยใช้เรียกกลุ่มคนพวกนี้ด้วย

^{๖๒} หมายถึง “ไต” ซึ่งอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีทองคำมาก

^{๖๓} กล่าวกันว่าพุทธศาสนาแบบพม่า เริ่มแพร่เข้าไปในรัฐฉานในสมัยพระเจ้าบุเรงนองราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒

อย่างไรก็ดีในรัฐฉานทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินซึ่งมีเชียงตุงเป็นเมืองหลักแม้จะมีคนไทยอยู่อาศัยเช่นเดียวกัน โดยพวกนี้เรียกตัวเองว่า “ไตจีน” แต่ก็ดูเหมือนว่าบริเวณนี้จะเป็นอีกเขตวัฒนธรรมหนึ่งต่างหาก พวกไตจีนมีภาษา วัฒนธรรมและพุทธศาสนาใกล้เคียงกับไทลื้อในสิบสองปันนาและลาววนในล้านนา มากกว่าที่จะใกล้เคียงกับพวกไทใหญ่ ซึ่งก็จะเข้าใจได้ในแง่ของภูมิศาสตร์ เนื่องจากในรัฐฉานบริเวณที่ลำน้ำสาละวินไหลผ่านจากเหนือลงใต้นั้นประกอบด้วยภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน เป็นที่ทุรกันดารยากลำบากต่อการติดต่อคมนาคม

ระดับการผสมผสานและหยาบคายลักษณะทางวัฒนธรรมระหว่างคนไทยและกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อนบ้านดังกล่าวข้างต้นนี้ บางครั้งสูงถึงระดับที่ทำให้เกิดการเปลี่ยน “ชาติพันธุ์” ขึ้นมาได้ ดังข้อค้นพบอันมีชื่อเสียงของ E. Leach สำหรับกรณีกลุ่ม “กะฉิ่น” ที่ปรับเปลี่ยนตัวเองเป็น “ไต” ด้วยการรับระบบการปกครองแบบเจ้าฟ้าของพวกเขา “ไต” ไปใช้^{๖๔} เป็นต้น การเปลี่ยนสำนึกชาติพันธุ์ดังกล่าวเกิดจากความจงใจ มีทิศทางแน่นอนเพื่อที่จะยกสถานะทางสังคมของกลุ่มตนให้สูงขึ้น โดยที่กลุ่มซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกันนั้นมีสถานะทางสังคมไม่เท่าเทียมกันมาก่อน *ความเป็น “ชาติพันธุ์” ของไทใหญ่ จึงพิจารณาได้ในแง่มุมนี้ ว่ามิใช่เป็นสิ่งที่ผูกติดแน่นกับกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างเฉพาะเจาะจงเสมอไป หากเป็นสำนึกที่สามารถถูกสร้างขึ้นใหม่ได้ เพื่อรองรับวัตถุประสงค์ทางการเมืองและสังคมบางอย่าง*^{๖๕}

แม้เมื่อมองย้อนกลับไปในอดีตเราก็มีหลักฐานให้พอจะพูดได้ว่า ความเป็น “ฉาน” หรือ “ไต” สามารถถูกสร้างและขยายขอบเขตออกไปได้ จากการยอมรับตำนานบางอย่างร่วมกันคนในพม่าโดยทั่วไป ทั้งไทใหญ่และไทค้ำตี้ (ยกเว้นไทจีน) มีความรับรู้ร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งว่าบรรพบุรุษของพวกเขาอพยพมาจากเมืองมาว ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีอยู่จริงเป็นเมืองของพวกเขาไทใหญ่แถบแต่ของปัจจุบันในเขตแดนประเทศจีนทางด้านทิศเหนือของรัฐฉาน

กษัตริย์ของเมืองมาวพระองค์หนึ่งคือ เจ้าขุนเสื่อขันฟ้า^{๖๖} ได้ร่วมกันกับพระอนุชาของพระองค์คือ เจ้าขุนสามหลวงฟ้า รบพุ่งขยายดินแดนลงมาทางตอใต้และขยายออกไปฝั่งตะวันตกของลำน้ำสาละวินอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมบริเวณซึ่งปัจจุบันเป็นรัฐฉานและรัฐกะฉิ่นของพม่า จนถึงเมืองฉินปุระ ในรัฐสัมสัมของอินเดีย ตำนานระบุดักราชรัชสมัยของเจ้าขุนเสื่อขันฟ้าตรงกับราวในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ บรรดาพงศาวดารเมืองต่าง ๆ ของกลุ่มคนไท ทั้งในเขตรัฐฉาน คำตี้หลวงในรัฐกะฉิ่นและในอัสม บันทีกลาดับวงศ์เจ้าฟ้าผู้ปกครองเมือง กล่าวถึงเจ้าขุนเสื่อขันฟ้าหรือ

^{๖๔} E.R Leach, *Political System of Highland Burma: A Study of Kachin Social Structure* (London: The London School of Economics and Political Science, ๑๙๖๔).

^{๖๕} สุมิตร ปิติพัฒน์และเสมอชัย พูลสุวรรณ, *ชุมชนและการสืบทอดวัฒนธรรมของไทใหญ่ในประเทศสหภาพพม่า*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒), ๘.

^{๖๖} บางตำราเรียก เจ้าเสื่อขันฟ้า

สามหลวงฟ้า หลังจากนั้นก็สืบสันตวงศ์ต่อกันเรื่อยลงมาจนถึงเจ้าฟ้าที่พิสูจน์ได้ว่ามีตัวตนในประวัติศาสตร์ในสมัยที่ใกล้เคียงกับปัจจุบัน

ตำนานพงศาวดารเมืองเหล่านี้แม้จะมีรายพระนามเจ้าฟ้าพร้อมศักราชระบุชัดเจนถึงช่วงเวลาในรัชสมัยของแต่ละพระองค์อย่างน้อยก็นับตั้งแต่เสด็จขึ้นฟ้าหรือสามหลวงฟ้าลงมา แต่ก็ยังมีข้อขัดข้องอยู่พอควรที่จะทำให้ยอมรับมันได้ในฐานะบันทึกทางประวัติศาสตร์ พงศาวดารเมืองนา^{๖๗} ระบุรายการหัวเมืองขึ้นที่เจ้าขุนเสด็จขึ้นฟ้าและอนุชายกทัพไปรบได้เมือง นอกเมืองจากที่กล่าวมาแล้ว ไปไกลถึงสิบสองปันนา ล้านช้างและล้านนาทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ซึ่งดูน่าจะเกินกว่าที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ทั้งยังไม่มีหลักฐานตำนานในหัวเมืองเหล่านั้นรับรองด้วย ในเขตรัฐตนเองเรื่องราวของเสด็จขึ้นฟ้าก็แพร่หลายอยู่เฉพาะทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวินเท่านั้น นอกจากนี้ ความเป็นมาของเจ้าขุนเสด็จขึ้นฟ้า ซึ่งตำนานกล่าวไว้หลายกระแสก็ยังเป็นเรื่องพิลึกพิลั่นเจืออภินิหารเสียเป็นส่วนมากจนยากที่จะเชื่อได้ว่าเกิดขึ้นจริง

ถ้าหากว่าเจ้าขุนเสด็จขึ้นฟ้ามีตัวตนในประวัติศาสตร์ ตำนานพงศาวดารที่กล่าวถึงตัวท่านอย่างพิสดารก็คงได้ผ่านการปรุแต่งเรื่องราวมาบ้างแล้ว จนไม่อาจแยกแยะได้ว่าส่วนไหนเป็นความจริงและส่วนไหนแต่งเติมขึ้นมาใหม่ ทั้งนี้บรรดาศักราชต่าง ๆ ในพงศาวดารที่เมื่อปรากฏอยู่แล้ว ทำให้เหตุการณ์ดูเหมือนเกิดขึ้นจริง ๆ ถ้าหากจะกล่าวอย่างระมัดระวังบ้างที่ก็อาจเป็นเพียงจารีตแบบหนึ่งในการเล่าตำนานของคนไทกลุ่มนี้ที่พยายามจะเชื่อมโยงเหตุการณ์ปรัมปราเข้ากับเหตุการณ์จริงในสมัยหลังลงมา ทำนองเดียวกับที่ตำนานบ้านเมืองของหัวเมืองแถบล้านนาพยายามจะโยงประวัติความเป็นมาของบ้านเรือนให้เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปเจ้าตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ทั้งนี้เพื่อยกฐานะตำนานเหล่านั้นให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์พุทธศาสนา

สิ่งที่ตำนานหรือพงศาวดารเหล่านี้ น่าจะบอกแก่เราได้เที่ยงตรงต่อการตีความมั่นคงตรง ๆ ในฐานะบันทึกทางประวัติศาสตร์คือ การที่มันมีโครงสร้างเนื้อเรื่องแบบเดียวกันไม่ว่าจะเป็นพงศาวดารเมืองของไทยใหญ่ ไทคำตี้ หรือไทในอัสสัม น่าจะแสดงให้เห็นถึงที่มาจากแหล่งเดียวกัน แต่ทว่าพงศาวดารเหล่านั้นจะเก่าแก่สักเพียงไหน (หรืออีกนัยหนึ่งหัวเมืองของคนไทเหล่านั้นเก่าแก่แค่ไหน) หรือเก่าแก่เท่ากันหรือไม่ เป็นเรื่องที่ต้องสืบค้นต่อไป การที่กลุ่มหัวเมืองของไทยใหญ่ ไทคำตี้และไทในอัสสัม ใช้ตำนานบรรพบุรุษร่วมกันแสดงให้เห็นว่ากลุ่มเมืองเหล่านั้นน่าจะมีความสัมพันธ์กันภายใต้เครือข่ายทางสังคมบางอย่าง อย่างน้อยก็ในช่วงระยะเวลาที่มีการรับรู้ตำนานเหล่านั้นร่วมกัน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในทางสายเครือญาติของผู้ปกครองและการที่ไม่พบตำนานเรื่องเดียวกันนี้ในดินแดนของไทยกลุ่มอื่น ๆ อย่างเช่น ไทลื้อ ไทเขิน ลาวยวน (ล้านนา) และลาวล้านช้าง (ซึ่งต่างก็มี

^{๖๗} บางตำราเรียก เมืองมา

ตำนานบรรพบุรุษของตัวเอง) ก็น่าจะแสดงให้เห็นถึงการอยู่ในเครือข่ายสังคมระหว่างกลุ่มเมืองต่าง
เครือข่ายกัน

สุมิตร ปิติพัฒน์และเสมอชัย พูลสุวรรณ^{๖๘} ได้ตั้งข้อสังเกตถึงตำนานบรรพบุรุษเรื่อง
ขุนบรมส่งบุตรชาย ๗ คนไปครอบครองหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งเป็นตำนานที่แพร่หลายทางแถบล้านช้าง
และสิบสองจุไท หรือตำนานเรื่องขุนเจืองทางแถบสิบสองปันนา แม้จะเป็นคนละเรื่องกันกับตำนาน
เจ้าขุนเสือชั้นฟ้าแต่ก็มีวิธีเล่าเรื่องเป็นแบบเดียวกัน คือเริ่มจากมีกษัตริย์ซึ่งเป็นวีรบุรุษสามารถตั้งมหา
อาณาจักรขึ้นมาได้ จากนั้นจึงส่งลูกหลานไปปกครองเมืองต่าง ๆ ในอาณาเขตของตนและสร้างข่าย
เครือญาติระหว่างผู้ปกครองเมืองขึ้นมา ไม่ว่าวีรบุรุษในตำนานเหล่านี้จะมีตัวตนจริงหรือไม่ก็ตามแต่
วรรณกรรมก็ได้ถูกสร้างขึ้นมารับการมีตัวตนอยู่ของบรรพบุรุษผู้กล้าเหล่านั้น ดังเช่น
มหากาพย์เรื่องท้าวสูง (หรือเจือง) พงศาวดารล้านช้าง รวมถึงบรรดาพงศาวดารเมืองของคนไทตอน
เหนือของพม่าที่ระบุพงศาวรี (Genealogy) ของเจ้าฟ้าไว้อย่างเป็นระบบ เป็นต้น

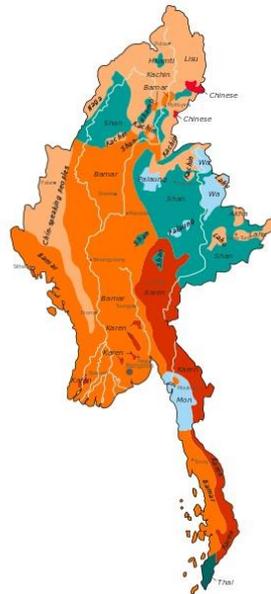
ตำนานเรื่องบรรพบุรุษผู้กล้าของกลุ่มคนไทตามที่สุมิตร ปิติพัฒน์และคณะศึกษาไว้ถึง
สำนึกความเป็นชาติพันธุ์ของกลุ่มคนไท กลุ่มคนไททางตอนเหนือของเอเชียอาคเนย์ ซึ่งปกครองใน
ระบบรัฐเล็ก ๆ ดูเหมือนค่อนข้างอิสระต่อกันนั้น ความจริงอาจเชื่อมโยงถึงกันด้วยเครือข่ายทางสังคม
ที่ใหญ่กว่านั้น ซึ่งก็มีอยู่ด้วยกันหลายเครือข่าย ประกอบด้วย ไทใหญ่ - ไทคำตี้ - ไทในฮัสสัม เป็น
เครือข่ายหนึ่ง ลาวล้านช้าง - ผู้ไทสิบสองจุไท เป็นอีกเครือข่ายหนึ่งและไทลื้อ - ไทจีน - ลาววน ก็
เป็นอีกเครือข่ายหนึ่งโดยที่ภายในแต่ละเครือข่ายดังกล่าวอาจมีความจำเป็นต้องรักษาความสัมพันธ์
ทางสังคมระหว่างกันด้วยเหตุผลบางประการ โดยอาศัยตำนานบรรพบุรุษเป็นตัวกำกับขอบเขตของ
เครือข่ายความชอบธรรมของระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว บางทีการมีความสัมพันธ์ร่วมมือระหว่าง
ผู้นำที่เป็นเครือญาติกัน ภายใต้เครือข่ายเช่นนี้อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กลุ่มคนไทเป็นกลุ่มที่มีอำนาจ
ในท้องถิ่นมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งสามารถสถาปนาเครือข่ายความสัมพันธ์เช่นนั้นขึ้นมาได้ด้วย
ตัวเอง การปรับตัวในเชิงอำนาจของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ จึงอยู่ในทิศทางที่กลืนตัวเองให้เป็นไท^{๖๙} ด้วย
การตีความเช่นนี้เราจึงอาจพิจารณาได้ว่าความเป็น “ฉาน” หรือ “ไทใหญ่” เป็นกระบวนการใน
เชิงอุดมการณ์เพื่อปลุกหรือสร้างจิตสำนึกทางชาติพันธุ์เฉพาะตัวขึ้นมาภายใต้กระแสปฏิสัมพันธ์ทาง
วัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง

ที่กล่าวมาทั้งหมดในส่วนนี้คือการพยายามนำเสนอกรอบทฤษฎีกว้าง ๆ เกี่ยวกับ
พัฒนาการของ “สำนึกทางชาติพันธุ์” ของกลุ่มคนไทในพม่า

^{๖๘} สุมิตร ปิติพัฒน์และเสมอชัย พูลสุวรรณ, “ชุมชนและการสืบทอดวัฒนธรรมของไทใหญ่ในประเทศสหภาพพม่า,”
(สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒), ๙.

^{๖๙} ดู E. Leach; G. Condominas, อ้างถึงใน สุมิตร ปิติพัฒน์และเสมอชัย พูลสุวรรณ, “ชุมชนและการสืบทอดวัฒนธรรม
ของไทใหญ่ในประเทศสหภาพพม่า,” ๑๐.

ดังจะเห็นได้ว่า “สำนักทางชาติพันธุ์” ของคนไทในพม่าล้วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์อยู่กับ “พื้นที่” ของเมืองมาว ด้วยเหตุนี้ “น้ำคำ” จึงเป็นอีกพื้นที่หนึ่งซึ่งสัมพันธ์อยู่กับสำนักทางชาติพันธุ์ ดังกล่าวข้างต้นตามไปด้วย น้ำคำ เป็นเมืองชายแดนทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของพม่า ตั้งอยู่ใน รัฐไทใหญ่ตอนเหนือ (Northern Shan State) บริเวณที่ต่อแดนกับมณฑลยูนนานของประเทศจีน พลเมืองส่วนใหญ่เป็นชาวไต เมืองนี้ตั้งอยู่บนที่ราบอุดมสมบูรณ์ บริเวณที่น้ำคำซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของ แม่น้ำมาวไหลมาบรรจบกับแม่น้ำมาว น้ำคำในปัจจุบันเป็นเมืองใหญ่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจด้าน ค้าขายชายแดนแห่งหนึ่งของพม่า บนที่ราบลุ่มแม่น้ำมาวใกล้ ๆ กับเมืองน้ำคำยังมีชุมชนอื่น ๆ ของคน ไตกระจายอยู่อีกหลายแห่ง เช่น เจ้ล่าน^{๗๐} เจ้เก่า เจ้แสง หมู่เจ้ ปางคำ และเมืองมาว เป็นต้น ชุมชน เหล่านี้บางแห่งก็อยู่ในเขตปกครองของพม่าและบางแห่งอยู่ในเขตปกครองของจีน พลเมืองที่เป็นชาว ไทใหญ่มักนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่ราบริมลำน้ำใหญ่หรือริมลำห้วยในหุบเขา ส่วนบนภูเขาและที่สูง มักเป็นที่อยู่อาศัยของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ โดยเฉพาะก็คือกะฉิ่นและปะหล่อง คนไตในลุ่มน้ำมาวพูด ภาษาถิ่นที่มีสำเนียงเฉพาะตัวแตกต่างไปจากไตกลุ่มอื่น ๆ ในรัฐไทใหญ่แถบตอนใต้ลงไป เช่นที่แสน หวีหรือล่าเสี้ยวอยู่บ้าง จึงมักถูกเรียกด้วยชื่อเฉพาะว่า “ไตมาว” หรือ “ไตน้ำคำ” และสำหรับพวกที่ อาศัยอยู่ในเขตแดนจีนบางครั้งถูกเรียกว่า “ไตเหนือ” หรือ “ไตแ่”^{๗๑}

ภาพที่ ๑๒ แผนที่แสดงกลุ่มชาติพันธุ์ในสหภาพเมียนมา, “Myanmar,” วิกิพีเดีย สารานุกรมความรู้, <https://en.wikipedia.org/wiki/Myanmar> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๕๙).

^{๗๐} สันนิษฐานกันว่า “เจ้” เป็นคำเดียวกับ “เซียง” ในภาษาไตถิ่นอื่น ๆ หมายถึงบริเวณที่เป็นหรือเคยเป็นศูนย์กลางของ การปกครอง

^{๗๑} แ่ หมายถึง จีน

ในสมัยที่รัฐไทใหญ่ยังคงปกครองด้วยระบบเจ้าฟ้า เมืองน้ำคำและเมืองอื่น ๆ ในลุ่มน้ำมาเวพาที่ที่อยู่ในเขตแดนพม่าขึ้นตรงต่ออาณาจักรแสนหวี ซึ่งมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของอาณาจักรพม่า ส่วนเมืองของคนไตลุ่มน้ำมาเวที่อยู่ในเขตจีน แม้จะใช้ระบบปกครองแบบเจ้าฟ้า เช่นเดียวกันแต่ขึ้นตรงกับสำนักงานข้าหลวงจีนประจำมณฑลยูนนาน ในสมัยอาณานิคมเมื่ออังกฤษเข้าครอบครองพม่าช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ขุนส่างตันสูงซึ่งเป็นผู้นำชาวบ้านกะฉิ่นได้นำพวกไตและกะฉิ่นก่อการจลาจล เป็นกบฏต่อเจ้าฟ้าแสนหวี จนสามารถยึดเมืองแสนหวีได้ในที่สุด อังกฤษเข้ามาใกล้เคียงในกรณีพิพาทนี้โดยแยกให้เชื้อสายเจ้าฟ้าเดิมไปปกครองเมืองไทย จัดให้มีเมืองบริวารอีกจำนวนหนึ่งแล้วตั้งขึ้นเป็นรัฐแสนหวีใต้ ส่วนรัฐแสนหวีเหนือซึ่งมีเมืองแสนหวีเป็นศูนย์กลางและมีเมืองน้ำคำรวมถึงเมืองอื่น ๆ ในลุ่มน้ำมาเวเขตพม่ารวมอยู่ในหมู่เมืองบริวารนั้น ให้ขุนส่างตันสูงขึ้นเป็นเจ้าฟ้าปกครอง ทั้งหมดนี้ขึ้นกับรัฐไทใหญ่ตอนเหนือ มีเมืองหลวงอยู่ล่าเสี้ยวซึ่งก็อยู่ในเขตแสนหวีเหนือเช่นเดียวกัน^{๗๒}

ภาพที่ ๑๓ แผนที่รัฐฉาน ๑, “Shan State,” Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Shan_State (accessed August ๑, ๒๐๑๖).

ในสมัยที่แสนหวียังปกครองด้วยระบบเจ้าฟ้า บรรดาเมืองบริวารในอาณัติ ถ้าหากเป็นเมืองขนาดใหญ่จะมีเจ้าฟ้าของตนเองปกครอง ส่วนเมืองขนาดเล็กผู้ปกครองมีฐานะเป็น “เมียวซา”^{๗๓}

^{๗๒} บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, *คนไทยในพม่า*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รามินทร์, ๒๕๐๓): ๔๓๓-๔๒, อ้างถึงในเสมอชัย พูลสุวรรณ, *วิทยาศาสตร์กับความจริงในวัฒนธรรมไทย*, ๑๐๔.

^{๗๓} เป็นภาษาพม่าหมายถึง “กินเมือง” มีฐานะรองลงมาจกเจ้าฟ้า

และชุมชนระดับหมู่บ้านมี “เหง” เป็นหัวหน้า เมืองน้ำคำแต่เดิมก็เป็นเพียงหมู่บ้านธรรมดาที่มีประวัติความเป็นมาไม่ซับซ้อนนัก เล่ากันว่าเคยมีเสือเผือกตัวหนึ่งชอบเข้ามาในหมู่บ้านแต่ไม่ทำร้ายผู้คน ชาวบ้านจึงพากันนับถือว่าเป็นผู้พิทักษ์รักษาหมู่บ้าน ต่อมาเสือนี้ได้ถูกเสืออื่นฆ่าตาย ชาวบ้านได้ฝังร่างเสือเผือกไว้ใกล้กับหมู่บ้านพร้อมกันสร้างเจดีย์ขึ้นไว้เป็นอนุสรณ์เรียกกันว่าเจดีย์ เสือเผือก ยังอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ น้ำคำยังคงเป็นเพียงหมู่บ้านขนาดเล็ก มีเหงเป็นผู้ปกครอง ครั้งหนึ่งเหงของหมู่บ้านนี้ได้ตายลงโดยไม่มีทายาทสืบทอดตำแหน่ง ชาวบ้านในหมู่บ้านจึงพากันไปเชิญเชื้อสายของเจ้าฟ้าเมืองเจ็ซุน ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งของคนไตเหนือในลุ่มน้ำมว เขตจีนให้มาดำรงตำแหน่งแทน ผู้ปกครองใหม่ที่มาจากเจ็ซุนนี้ได้เปลี่ยนชื่อเรียกหมู่บ้านจากเดิมที่เรียกว่า “บ้านน้ำคำ” มาเป็น “เวียงน้ำคำ” หากตำแหน่งหัวหน้าหมู่บ้านก็ยังเป็นเหงอยู่ตามเดิม เวียงน้ำคำคงเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ เพราะพอถึงราวในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้ามินดงกษัตริย์พม่าก็ปรากฏว่าขุนสง่ายี่ปอย ซึ่งเป็นหัวหน้าปกครองชุมชนแห่งนี้ได้รับแต่งตั้งจากราชสำนักมณฑลเลยให้ดำรงตำแหน่งเจ้าฟ้าตรงต่อแสนหวี ซึ่งก็ย่อมหมายความว่าน้ำคำในขณะนั้นได้กลายเป็นศูนย์กลางการปกครองของหมู่บ้านรอบ ๆ ในลุ่มน้ำมวเขตพม่าด้วย เมื่อขุนสง่ายี่ปอยตายลงในปี ค.ศ. ๑๘๘๕ ตำแหน่งเจ้าฟ้าได้สืบทอดต่อลงมาสู่ขุนสง่าคำเหล็กผู้เป็นบุตรชาย ซึ่งดำรงตำแหน่งอยู่ในช่วงที่พม่าถูกอังกฤษเข้าครอบครองพอดี ขุนสง่าคำเหล็กผู้นี้ได้กระทำตัวกระด้างกระเดื่องกับอังกฤษ ซึ่งขณะนั้นตั้งกองกำลังรักษาการประจำพม่าภาคเหนืออยู่ที่เมืองบาโมตอนบนของแม่น้ำอิระวดี โดยทางกองกำลังอังกฤษมีคำสั่งเรียกให้เข้าไปพบหากขุนสง่าคำเหล็กขัดขืนไม่ยอมเดินทางไปพบ อังกฤษจึงส่งกองกำลังเข้ายึดน้ำคำพร้อมทั้งจัดการปกครองเสียใหม่ด้วยการ ลดฐานะผู้ปกครองเมืองจากเจ้าฟ้าลงเป็นเมียวซา พร้อมกับแยกชุมชนซึ่งเคยอยู่ในปกครองบางส่วนออกไป โดยเฉพาะก็คือเจ็ล่าน ซึ่งเป็นชุมชนสำคัญอีกแห่งหนึ่งในลุ่มน้ำมว หลังจากนั้นน้ำคำถูกปกครองต่อมาโดยเมียวซาอีกหลายรุ่น โดยยังคงขึ้นตรงต่อเจ้าฟ้าแสนหวี ซึ่งขณะนั้นอยู่ภายใต้อาณัติของอังกฤษแล้ว หากเมียวซารุ่นหลังเหล่านี้มักอยู่ในตำแหน่งเพียงช่วงเวลาสั้น ๆ คนละไม่กี่ปี เมียวซาคนสุดท้ายคือ ลุงลอยแสง ได้ปกครองน้ำคำมาจนกระทั่งถึงใน ค.ศ. ๑๙๖๒ อันเป็นปีที่ระบบปกครองแบบเจ้าฟ้าในรัฐฉานต้องล่มสลายลงด้วยฝีมืออำนาจรัฐบาลพม่าขณะนั้น

มาถึงในปัจจุบันน้ำคำได้กลายเป็นเมืองที่ใหญ่และทันสมัยแห่งหนึ่งในรัฐไตใหญ่ ทำนองเดียวกับลำเสี้ยวซึ่งเป็นเมืองหลวงใหม่ของรัฐไตใหญ่ตอนเหนือ โดยเฉพาะถ้าหากจะเปรียบเทียบกับเมืองที่ในอดีตเคยเป็นศูนย์กลางเก่าแก่มาก่อนอย่างเช่นแสนหวี หรือสีป้อ ซึ่งในปัจจุบันยังคงรักษาสภาพความเป็นชุมชนแบบโบราณที่เรียบง่ายสงบมิได้เปลี่ยนไปจากสภาพเมื่อหลายสิบปีก่อนมากนัก ภายในเมืองน้ำคำและลำเสี้ยวในปัจจุบันมีตึกกรมบ้านช่องถนนหนทางอย่างดี พร้อมสิ่ง

อำนวยความสะดวกสมัยใหม่ครบครันทั้งที่เมื่อศตวรรษก่อนเมืองทั้งสองนี้ยังคงมีสภาพเป็นชุมชนหมู่บ้านธรรมดา ๆ ในชนบทเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงสภาพของชุมชนในรัฐไต้หวันอย่างเช่นเมืองที่เคยเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและสังคมในสมัยก่อนกลับซบเซาลง ส่วนชุมชนเล็ก ๆ ที่มีได้มีความสำคัญมากในในอดีตกลับเติบโตขึ้นจนกลายเป็นเมืองใหญ่ในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งอธิบายได้ด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการปกครองที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ลำเลี้ยวได้ถูกใช้เป็นเมืองหลวงของรัฐไต้หวันตอนเหนือเริ่มตั้งแต่ในสมัยอาณานิคม จึงทำให้เป็นที่รวมของสำนักงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองอีกทั้งยังเป็นสถานีปลายทางของรถไฟที่ขึ้นไปจากเมืองมณฑลเฉยด้วย ในสมัยที่ทางรถไฟยังคงเป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกที่สุดสำหรับการเดินทางและขนส่งสินค้าในแถบนี้ลำเลี้ยวได้ทำหน้าที่เป็นชุมทางสำหรับจะติดต่อกับชุมชนทางตอนเหนือขึ้นไปอีก ซึ่งทางรถไฟยังตัดไปไม่ถึงอย่างเช่น แสนหวีและน้ำคำ เป็นต้น ส่วนกรณีเมืองน้ำคำสาเหตุที่ทำให้มีความสำคัญมากขึ้นในระยะหลังก็เนื่องมาจากอยู่ใกล้กับเมืองมาว (หรือที่จีนเรียกว่า “ยูลี่”) ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจสำคัญในเขตชายแดนจีน จึงถูกกำหนดให้ทำหน้าที่เป็นเมืองค้าขายชายแดนสำหรับการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างพม่ากับจีน นอกจากนี้ นักธุรกิจจากจีนยังได้รับอนุญาตให้เข้ามาลงทุนเปิดกิจการโรงงานอุตสาหกรรมที่น้ำคำ อีกทั้งน้ำคำในปัจจุบันยังได้รับการส่งเสริมให้เป็นเมืองท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากฝั่งจีนอีกด้วย^{๗๔} ซึ่งก็ปรากฏว่าเป็นที่นิยมพอสมควร ทำให้เกิดธุรกิจหลายประเภทติดตามมา เช่น โรงแรม รวมถึงการพัฒนาพื้นที่บางแห่งให้เป็นจุดสนใจสำหรับการท่องเที่ยว มิติของการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองน้ำคำนี้มีความน่าสนใจในตัวเองอยู่บางอย่างด้วย

น้ำคำในปัจจุบันเป็นเมืองใหญ่ ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชาวไต ในชุมชนขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญเช่นนี้ ชาวไตใหญ่จะมีการรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรด้านวัฒนธรรมประจำเมืองคือ สมาคมวรรณคดีและวัฒนธรรมไทใหญ่ (Shan Literature and Culture Society) เพื่อคอยดูแลเรื่องการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของพวกเขา โดยสร้างเครือข่ายการทำงานสัมพันธ์กับองค์กรประเภทเดียวกันที่กระจายอยู่ทั่วไปตามเมืองใหญ่แห่งอื่น ๆ ในประเทศพม่า น้ำคำเป็นเมืองชายแดนระหว่างพม่ากับจีนโดยขึ้นสังกัดอยู่กับพม่าแต่พลเมืองของน้ำคำซึ่งเป็นชาวไตกลับรู้สึกสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพลเมืองในกลุ่มน้ำมาวฝั่งจีน เพราะต่างก็เป็นสมาชิกร่วมชาติพันธุ์เดียวกันมากกว่าจะรู้สึกผูกพันกับคนพม่าและโดยเฉพาะกับรัฐบาลพม่า เกิดเป็นความแปลกแยกทางวัฒนธรรมที่ผูกพันอยู่ด้วยการเมือง และชาวไตใหญ่ถือว่าพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำมาว

^{๗๔} แต่ไม่รวมถึงนักท่องเที่ยวต่างชาติอื่น ๆ ที่จะเดินทางจากย่างกุ้งหรือมณฑลเฉยขึ้นไป เพราะแถบใกล้ชายแดนเช่นนี้ทางการพม่าถือเป็นเขตอ่อนไหวทางการเมือง ชาวต่างชาติที่จะเดินทางจากพื้นที่ตอนในผ่านเข้าไปจำเป็นต้องได้รับอนุญาตและตรวจสอบจากทางการเสียก่อน ซึ่งเท่าที่ทราบก็เป็นขั้นตอนที่มีความซับซ้อนในทางปฏิบัติไม่น้อย

โดยรวมซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองน้ำคำและเมืองอื่น ๆ ทั้งในฝั่งจีนและฝั่งพม่าเป็นดินแดนที่มีความสำคัญในอดีต แสดงให้เห็นถึงการมีรากเหง้าทางวัฒนธรรมอันรุ่งเรืองและน่าภูมิใจของชาว“ไตใหญ่” ทั้งหมด^{๗๕}

๕. ความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ทางการเมืองของพม่าโดยอังกฤษ

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐฉานกับราชสำนักพม่าเป็นไปอย่างหลวม ๆ บางยุคสมัยอาณาจักรไทใหญ่ก็จะแยกตัวเป็นอิสระแต่ในบางยุคเมื่อพม่ามีความเข้มแข็งก็จะผนวกรัฐฉานเข้ามาอยู่ในอำนาจ แต่ราชสำนักก็จะไม่ปล่อยให้บรรดาเจ้าฟ้าปกครองแคว้นตนเองแต่จะส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มาประจำการราชสำนักรัฐฉานเพื่อทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา พร้อมกันนี้ก็ยังคงส่งนายพลซึ่งควบคุมกองทัพพม่าจำนวนหนึ่งมาประจำการที่เมืองนาย (Mongnai) เพื่อทำหน้าที่ดูแลควบคุมความเป็นระเบียบเรียบร้อยและคอยปราบปรามเจ้าฟ้าที่ยังท้าทายอำนาจรัฐจากส่วนกลาง

ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าฟ้าไทใหญ่ กับราชสำนักพม่าเป็นไปอย่าง หลวม ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในแคว้นต่าง ๆ ของฉานกลับไม่มีความสัมพันธ์หรือผูกพันใด ๆ กับราชสำนักพม่า ความรู้สึกสวามิภักดิ์กลับมีให้กับเจ้าฟ้าผู้ปกครองแคว้นของตนและมีความรู้สึก

ผูกพันกับแผ่นดินในรัฐฉานมากกว่าจะรู้สึกเป็นประชาชนของรัฐพม่า การเข้ามาของอังกฤษในรัฐพม่าแบ่งออกเป็น ๓ ช่วงด้วยกันคือ ปี ค.ศ. ๑๘๒๖, ค.ศ. ๑๘๕๒ และ ค.ศ. ๑๘๘๖ โดยในระยะแรกเป็นการเข้าแทรกแซงพม่าในนามของบริษัทอีสต์อินเดีย (East India Company) จนกระทั่งกลายมาเป็นการแผ่อิทธิพลของรัฐบาลอังกฤษในปี ค.ศ. ๑๘๕๘ ในช่วงแรกบริษัทอีสต์อินเดียได้ชัยชนะและครอบครองพื้นที่ ๒ ส่วนใหญ่ ๆ ของพม่า คือ ยะไข่ (Arakan) และเตนนาศรี (Tennasserim) ต่อมาพื้นที่ทั้งสองส่วนนี้ถูกผนวกเข้ากับพะโค (Pegu) ในปี ค.ศ. ๑๘๕๒ ในระยะแรกนี้แต่ละเขตยังถูกปกครองแยกส่วนออกจากกัน จนกระทั่ง ค.ศ. ๑๘๘๖ อังกฤษได้ชัยชนะเหนือพม่าตอนบน (Upper Burma) และได้รวมส่วนต่าง ๆ ของพม่าเป็นมณฑลเดียวของอินเดียแต่นั้นมา

เมื่ออังกฤษผนวกพม่าเข้าเป็นมณฑลหนึ่งของอินเดีย อังกฤษก็ใช้ระบบการปกครองที่ใช้ในอินเดียมาใช้กับพม่าด้วย โดยทำการยกเลิกการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยพระมหากษัตริย์และราชสำนัก ซึ่งปกครองพม่ามาเป็นเวลานาน พร้อมทั้งแต่งตั้งข้าหลวงใหญ่ จากอินเดียมาปกครองพม่าและนำข้าราชการฝ่ายปกครองจากอินเดียเข้ามาบริหารรัฐพม่าแทนข้าราชการในราชสำนักเดิม^{๗๖}

อังกฤษได้แบ่งพม่าออกเป็น ๒ ส่วน คือ พม่าแท้ (Proper Burma) และส่วนบริเวณภูเขา (Hill Areas) หรือเขตชายแดน (Frontier Areas) ในส่วนของพม่าแท้ได้รวมดินแดนบางส่วนใน

^{๗๕} เสมอชัย พูลสุวรรณ, วิทยาศาสตร์กับความจริงในวัฒนธรรมไทย, ๑๐๓-๑๑๑.

^{๗๖} พรพิมล ตรีโชติ, *ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๒), ๕๗.

อาระกันและมอญเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งในส่วนนี้อังกฤษใช้วิธีการปกครองโดยตรง (Direct Rule) และปกครองบริเวณภูเขาโดยทางอ้อม (Indirect Rule) โดยยังคงปล่อยให้ผู้ปกครองเผ่าหรือแคว้นที่เคยปกครองกันมาแต่ดั้งเดิมปกครองต่อไปแต่ให้อยู่ภายใต้การดูแลและคำแนะนำของผู้บริหารชาวอังกฤษ บริเวณนี้ได้แก่ ฉาน คะฉิ่น คะเรนี (คะยาร์) เทือกเขาฉิน (Chin Hills) และกะเหรี่ยงในบริเวณแม่น้ำสาละวินบางส่วนของอาระกันและเทือกเขานากา (Naga Hills)

นโยบายการปกครองของอังกฤษในรูปแบบนี้จึงถูกเรียกว่านโยบายการแบ่งแยกและปกครอง (Divide and Rule) ดังจะเห็นได้จากกรณีที่อังกฤษแยกส่วนของพม่าที่ออกจากส่วนที่เป็นภูเขาหรือบริเวณชายแดน ซึ่งตามสภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์แล้วสองส่วนนี้แทบจะไม่มี

ความสัมพันธ์กันอยู่แล้วอันเนื่องมาจากสภาพภูมิประเทศ แต่นโยบายการปกครองของอังกฤษทำให้โอกาสที่ทั้งสองส่วนนี้ของพม่าจะเข้ามาอยู่รวมกันภายใต้การบริหารงานของคณะผู้บริหารชุดเดียวกัน และมีวิวัฒนาการทางการเมืองไปพร้อม ๆ กันหมดสิ้นไป ดังนั้นเราจึงเห็นภาพของรัฐพม่าที่ถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนใหญ่ ๆ ที่มีการปกครองแตกต่างกัน นอกจากนั้นภายในสองส่วนใหญ่ยังถูกแบ่งแยก ให้มีความแตกต่างกันไปอีก ดังกรณีของแคว้นต่าง ๆ ภายในรัฐฉานซึ่งได้รับการยกระดับขึ้นมาอยู่เหนือส่วนอื่น ๆ ของบริเวณชายแดน พร้อมทั้งมีระบบสถาบันการเมือง เช่น สถานิติบัญญัติและคณะกรรมการสามัญประจำสภาซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากผู้ปกครองของอังกฤษและได้รับการสนับสนุนให้มีการพัฒนาการเมืองไม่ น้อยหน้าสถาบันทางการเมืองในส่วนที่เป็นพม่าแท้ ในขณะที่ส่วนอื่น ๆ ของบริเวณชายแดนยังคงอยู่ภายใต้การปกครองระบบดั้งเดิมของชนเผ่าของตน และประเด็นที่ยิ่งเพิ่มความแปลกแยกระหว่างชาวพม่ากับกลุ่มชนเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ของ รัฐพม่าก็คือการที่อังกฤษสนับสนุนให้กลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาเป็นทหารและตำรวจในกรมกองต่าง ๆ ของอังกฤษมากกว่า ยุทธวิธีการปกครองแบบนี้ในด้านความมั่นคงของประเทศในระยะยาวนับว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่งเพราะก่อให้เกิดความแตกร้างในระหว่างประชากรของรัฐเดียวกันและก่อให้เกิดสถานการณ์เป็นศัตรูระหว่างกันด้วย เพราะในสถานะที่อังกฤษใช้ทหารที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปราบชาวพม่าที่พยายามต่อสู้กับชาวอังกฤษนั้นเท่ากับเป็นการแบ่งแยกชาวพม่าออกจากกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้ชาวพม่ารังเกียจและถึงขั้นเกลียดชังกลุ่มชาติพันธุ์ในฐานะที่เป็นฝ่ายเดียวกับอังกฤษแทนที่จะมาเข้ากับชาวพม่าและช่วยชาวพม่ารบกับอังกฤษ สำนักของความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชาติจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้

ภายใต้เงื่อนไขการปกครองของอังกฤษจากนโยบายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดที่ต้องการ “สร้างความแตกแยก” ภายในระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และชาวพม่า โดยการปกครองของรัฐบาลอังกฤษที่ต้องการบั่นทอนอำนาจและความสมานฉันท์ของคนพื้นถิ่นไม่ให้ความเข้มแข็งในการต่อต้านอำนาจอาณานิคมอังกฤษ หากเกิดการรวมตัวกันต่อต้านอังกฤษเป็นที่แน่นอนอังกฤษย่อม

สูญเสียผลประโยชน์จากทรัพยากรอันล้ำค่าของเมืองเหล่านี้อย่างมหาศาล^{๗๗} บ่อทับทิมเมืองกุดนั้น อังกฤษเอาไปครองตั้งแต่เป็นจังหวัดเมืองแร่ ทับทิมหรือรูปีไมน์และมีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย เหลือเกินอย่างไม่น่าเชื่อแต่ชาวไทเองไม่มีอำนาจจะขุดได้ การขุดถลุงแร่ ที่บ่อคูวินเมืองน้ำตูสมัยที่ อังกฤษปกครองมีบริษัทพม่าชื่อ BamaGarpaYasine ร่วมกับรัฐบาลอังกฤษเป็นผู้สัมปทานได้กำไร ปีละ ๑๐ ล้านปอนด์สเตอร์ลิง สมัยอังกฤษทางรัฐไต่ได้รับภาษีจากการถลุงแร่ ปีละ ๑๙๙ ปอนด์ ส่วน ผลกำไรเหล่านี้ ปัจจุบันทางรัฐเมิงไต่ไม่มีส่วนได้เลย ขณะเดียวกันก็ทำให้ชนกลุ่มน้อยและชาวพม่าเริ่ม มีความรู้สึกไม่พึงพอใจกับความไม่ยุติธรรมของการเป็นเจ้าของทรัพยากรอันมีค่าเหล่านี้และการ สูญเสียดุลอำนาจทางการเมืองที่ตนพึงจะได้รับจากอังกฤษอันเป็นจุดชนวนสำคัญของการเริ่มมี ความคิดต่อต้านอำนาจของอังกฤษเพื่อที่จะต้องการได้รับความเป็นอิสรภาพกลับคืนมา

๖. สนธิสัญญาปางโหลง

สงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๓๙ ในเขตทวีปยุโรปพร้อมทั้งความหวังของ ชาวพม่าที่จะกอบกู้เอกราชจากอังกฤษบรรดานักศึกษาชาวพม่าและนักการเมืองได้พากันรวบรวมและ จัดกองทัพส่วนตัวในการต่อต้านอังกฤษโดยได้รับความร่วมมือจากชาวญี่ปุ่นซึ่งเป็นสมาชิกขององค์กร ตำรวจลับของญี่ปุ่นที่ปฏิบัติการในพม่าจัดตั้งกองทัพโดยได้รับการสนับสนุนจากประชาชนชาวพม่า เป็นอย่างดี เมื่อกองทัพญี่ปุ่นได้เคลื่อนเข้ามาสู่พม่า กองทัพพม่าก็ช่วยญี่ปุ่นรบจนสามารถขับไล่ ทหาร อังกฤษออกจากพม่าได้ เมื่อญี่ปุ่นยึดครองพม่าส่วนใหญ่แล้วก็แต่งตั้งให้ ดร.บา มอ (Dr.Bamaw) ขึ้น เป็นนายกรัฐมนตรีและแต่งตั้งให้อูองซานเป็นผู้บัญชาการกองทัพพม่า ต่อมาภายหลังพม่าพบว่า ญี่ปุ่นนั้นไม่ได้มีความจริงใจต่อชาวพม่าอย่างแท้จริงและยังพบว่าพยายามคุมอำนาจการปกครองของ พม่า จึงมีการก่อตั้งองค์กรลับขึ้นชื่อว่า “สันนิบาตเสรีชนต่อต้านฟาสซิสต์” (Anti-Fascist People’s Freedom League- AFPFL) เพื่อเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มการเมือง กลุ่มต่าง ๆ ทำการขับไล่ญี่ปุ่นออกไปจากพม่า จนในที่สุดญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๕^{๗๘} เมื่อขับไล่ญี่ปุ่นออกจากพม่าได้แล้วอังกฤษได้กลับมาปกครองพม่าอีกครั้ง แต่ในครั้งนี้นักการเมือง ปัญญาชนและประชาชนชาวพม่าเริ่มคำนึงถึงการปลดปล่อยประเทศให้เป็นอิสระจาก การปกครองของอังกฤษอย่างแท้จริง นายอู อองซาน จึงได้ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการต่อต้านอังกฤษโดย นำพรรคสันนิบาตเสรีชนต่อต้านฟาสซิสต์ (AFPFL) ทำการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อความเป็น เอกราชของพม่า เชิญชวนให้ชนกลุ่มน้อยที่มีการจัดตั้งองค์กรทางการเมืองของตน เช่น กะเหรี่ยงทำ การจัดตั้งสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง เจ้าฟ้าไทใหญ่จัดตั้งสภา เจ้าฟ้ารัฐฉานในวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๔๗ และกำหนดให้เป็นวันชาติไทใหญ่ทำความร่วมมือกับรัฐบาลพม่าเพื่อรวมตัวเป็นประเทศพม่า

^{๗๗} บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, คนไทยในพม่า, ๒๓๕-๒๓๖.

^{๗๘} พรพิมล ตรีโชติ, ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า, ๒๕.

ภายใต้โครงสร้างของสหพันธรัฐ รัฐบาลพม่าได้ทำการจัดการประชุมกับผู้นำชนกลุ่มน้อยในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๔๗ ที่เมืองปางโหลง (Panglong Conference) ในรัฐฉาน โดยมีเจ้าฟ้าจากรัฐฉานเข้าร่วมประชุมทั้งหมด ๓๔ คนผู้แทนจากคะฉิ่นและคะยาห์เข้าร่วมด้วย การทำสัญญาครั้งนี้คือ “ข้อตกลงปางโหลง” เป็นมติจากที่ประชุมระหว่างผู้นำฝ่ายพม่าและผู้นำกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีใจความสรุปได้ คือชาวพม่าและชนกลุ่มน้อยจะอยู่ร่วมกันในรูปแบบสหภาพ (Union) รัฐฉานมีสิทธิจะถอนตัวจากสหภาพหลังอยู่รวมภายในสหภาพครบ ๑๐ ปี รวมไปถึงรัฐคะยาห์ รัฐคะฉิ่นและชินก็จะได้รับสิทธิเช่นเดียวกัน จนในที่สุดรัฐบาลพม่าประกาศอิสรภาพเมื่อวันที่ ๔ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๘ นับเป็นการสิ้นสุดยุคอาณานิคมในพม่า

ต่อมาเหตุการณ์ในประเทศเกิดจุดเปลี่ยนแปลงที่นำมาสู่ความมีตมมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุที่นายพลเนวิน กลัวว่าจะต้องทำตามสัญญาที่นายพลอู อองซานได้ให้ไว้กับชนกลุ่มน้อยที่ให้สิทธิในการก่อตั้งประเทศเป็นเอกราชอันมีพันธะผูกพันมาตั้งแต่การทำสัญญาปางโหลงและยังระบุไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับแรกของพม่า กลุ่มของนายพลเนวินจึงวางแผนลอบยิงนายพลอู อองซานจนเสียชีวิตจึงทำให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงและสถานการณ์ทางการเมืองเกี่ยวกับสัญญาปางโหลงในครั้งนี้ แนวความคิดของอู นูและเนวินกลับไม่ยอมทำตามสัญญา มีความคิดทางนโยบายการปกครองที่แตกต่างกันออกไปจากความคิดของนายพลอู อองซาน คืออู นู ไม่เชื่อเรื่องของการแยกตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ ในทางกลับกันอู นูเชื่อเรื่องของรัฐเดี่ยว ที่ซึ่งบุคคลที่มีความสามารถเท่านั้นจึงสามารถเข้ามาเป็นผู้บริหารได้ เขาเคยกล่าวว่า “ความคิดของข้าพเจ้าคือพม่าควรมีรัฐธรรมนูญเพียงฉบับเดียวและข้าพเจ้าต้องการให้พม่ามีผู้นำที่สามารถไม่เกี่ยงว่าเขาจะเป็นคนเชื้อชาติใด ไม่ว่ากะเหรี่ยง ไทใหญ่ ฉิ่นคะฉิ่น คะยาห์ มอญหรือพม่า” และย้ำอยู่เสมอว่า “การแยกรัฐ ต่าง ๆ ออกไปเป็นอิสระเป็นเรื่องที่ไม่พึงปรารถนาและนั่นก็เป็นเหตุผลที่ข้าพเจ้าย้ำกับกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ อยู่เสมอว่าไม่ควรจะแยกรัฐเป็นอิสระ”

ส่วนนโยบายการรวมชาติของเนวินคือ ทำการรัฐประหารเพื่อระงับความวุ่นวายในเรื่องการตั้งเป็นรัฐอิสระของชนกลุ่มน้อยและมีการยกเลิกใช้รัฐธรรมนูญฉบับปีค.ศ. ๑๙๔๗ ซึ่งเท่ากับเป็นการปฏิเสธสิทธิของรัฐชนกลุ่มน้อยที่จะแยกตัวออกจากสหภาพพม่า ในการยกเลิกครั้งนี้เท่ากับเป็นการตัดสิทธิในการบริหารรัฐของตนเองโดยเด็ดขาด สถาปนาวิถีของเนวินให้ ความสำคัญทางสถาบันทหารมากเพราะเห็นว่าเป็นสถาบันเดียวที่รักษาสภาพของบ้านเมืองที่กำลังจะถูกแบ่งเป็นเสี่ยง ๆ ได้ และใช้ยุทธวิธีตัดสี่ (Four Cuts) คือการตัดเส้นเลือดสำคัญ ๔ เส้นของฝ่ายกำลังชนกลุ่มน้อย นั่นคืออาหาร คลังอาวุธ ฝ่ายการข่าวและกองกำลัง (Food, Funds, Intelligence, Recruit) ความหมายของการตัดสี่คือต้องมุ่งโจมตีและทำลายล้างแหล่งที่เป็นเสบียงกองกำลัง ทำลายแหล่งที่มาของรายได้ที่นำไปสู่อาวุธและอุปกรณ์ใช้ในสงคราม ทำลายเครือข่ายการให้ข่าวแก่กองกำลัง ตัดสายสัมพันธ์ของชาวบ้าน

และกองกำลังไม่ให้มีการติดต่อสื่อสารกันได้และทำลายโอกาสของกองกำลังในการระดมกำลังทหารไปต่อสู้กับรัฐบาล ยุทธวิธีตัดสั้นี้เป้าหมายมีได้อยู่ที่กองกำลังของฝ่ายชนกลุ่มน้อยเท่านั้น แต่หมายถึงการทำร้ายชาวบ้านตามหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ฝ่ายรัฐบาลสืบทราบมาว่าเป็นสายให้กับกองกำลังหรือเป็นหมู่บ้านที่ให้การสนับสนุนกองกำลังชนกลุ่มน้อยทางด้านอาหารเสบียงและการเงิน ดังนั้นจึงมีข่าวว่าหมู่บ้านตามเขตชายแดนไทย จีน หรืออินเดีย บังกลาเทศจะถูกทหารพม่าโจมตีเผาบ้านเรือนหรือจับชาวบ้านไปเป็นลูกหาบเสมอ ๆ การกระทำเช่นนี้เป็นผลของการปฏิบัติตามยุทธวิธีตัดสั้นี้เอง

จากเหตุการณ์ดังกล่าวสรุปได้ว่าเมื่อครบกำหนดสัญญาปางโหลงในการเข้าร่วมเป็นสหภาพพม่า ๑๐ ปี รัฐบาลพม่ากลับไม่ทำตามสัญญาและมีเจตนาารมณ์ที่ไม่ต้องการให้ชนกลุ่มน้อยทำการแยกตัวเป็นรัฐอิสระหรือแยกตัวไปปกครองโดยตนเอง ด้วยเหตุนี้จึงเป็นผลพวงของการต่อสู้หลากหลายรูปแบบทั้งอาวุธและความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเพื่อความเป็นอิสระของหลากหลายชนกลุ่มน้อยเพื่อการรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของตนไว้ดีกว่าที่จะถูกวัฒนธรรมพม่ากลืนเข้าไปทุกขณะและความกดดันทางการเมืองที่ชนกลุ่มน้อยได้รับจากรัฐบาลกลางทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เกิดการต่อสู้มาจนถึงปัจจุบันนี้และกองกำลังสำคัญในการต่อสู้รัฐบาลทหารพม่าในนั้นก็คือ กองกำลังกู้ชาติไทใหญ่

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ศึกษา

๑. รัฐฉาน สหภาพเมียนมา

รัฐฉาน (Shan State) หรือเมิงไท เป็นรัฐหนึ่งของประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา มีขนาดเนื้อที่ ๑๖๑,๙๑๐ ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๙.๒๐-๒๔.๙ องศาเหนือและเส้นแวงที่ ๙๖.๑๓-๑๐๑.๙ องศาตะวันออก

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับ รัฐคะฉิ่น (Kachin State)

ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ติดกับ แคว้นยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

ทิศตะวันออก ติดกับ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาว

ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ติดกับ ประเทศไทยจังหวัดเชียงรายและจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศใต้ ติดกับ รัฐคะยา (Kaya State)

ทิศตะวันตก ติดกับ เมืองมัณฑะเลย์และภาคสะแกง (Sagaing Division) ของพม่า

ภาพที่ ๑๔ แผนที่รัฐฉาน ๒, “Tai Man, Shan in Myanmar (Burma),” JOSHUA PROJECT, https://joshuaproject.net/people_groups/๑๘๒๐๕/BM (accessed ๔ August, ๒๐๑๖).

๑.๑ สภาพเศรษฐกิจ

ทรัพยากรธรรมชาติรัฐฉานนั้นได้รับชื่อว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความ ค้ำคั่งทางทรัพยากรทางธรรมชาติมากที่สุดในพื้นที่ สิ้นค้าเศรษฐกิจที่สำคัญมี ๒ อย่าง คือ

๑.๑.๑ ทรัพยากรป่าไม้ ประเทศนี้มีตอยสูงเกิน ๑,๒๑๙ เมตร จะมีสภาพป่าไม้เป็นป่าสนทุกชนิด บริเวณที่ต่ำกว่ายอดดอยจะอุดมไปด้วยป่าไม้สัก ไม้ติงและไม้เปา ป่าไม้ที่เป็นสินค้าส่งออกจากประเทศคือ ไม้สัก ไม้สน ไม้ติง ไม้เปา ไม้แฉะ ไม้ตีตอก ไม้จัน ไม้หมากผินพู (สนานคา) และไม้หอมทุกชนิด พื้นที่ไม้ทั้งหมดมีประมาณ ๑๐๙,๓๒๓.๔๗ ตารางกิโลเมตร ไม้สักมีมากที่สุดที่เมืองมิต เมืองต่งลาว เมืองปางเกตุ เมืองสีป้อ เมืองน้ำลั่น เมืองกั้ง เมืองหมอกใหม่ เมืองป่าแลว เมืองเชียงลาบ เป็นต้น นอกจากนี้ยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยต้นรัก ต้นสักเจ ชี้ผึ้ง ชี้จิ้งหวาก กล้วยไม้และไม้หอมนานาชนิด

ในสมัยอังกฤษปกครองรัฐฉานได้เงินภาษีจากการทำไม้ปีละมากกว่าล้านรูปี ซึ่งต่อมาพม่าเป็นผู้จัดทำป่าไม้ในรัฐฉานปี พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๐๓ เงินที่ได้จากการทำ ป่าไม้ในรัฐฉานได้ถึง ๓,๒๙๓,๕๙๓ จ๊าดหรือประมาณ ๑๓๑,๗๔๓.๗๒ บาท (๒๕ จ๊าดเท่ากับ ๑ บาท)

๑.๑.๒ สินแร่ พื้นที่ดินส่วนมากเป็นดินร่วนปนทราย ในชั้นดินลึก ๆ เป็นหินแข็ง มีแร่รัตนชาติที่มีค่าสูงดังนี้ ทับทิม พลอย หยก โกเมน นิล มีอยู่มากมายที่เมืองมิต เมืองกุด (โมก๊ก) แร่ทองคำ มีอยู่ตามแม่น้ำสายต่าง ๆ เช่น แม่น้ำคำ แม่น้ำตี ซึ่งไหลผ่านแม่น้ำคำ หมู่แจ้ ริมภูเขาซ่า (หลอยซ่า) ในแคว้นบ้านกาบเขียว บ้านหก เมืองมิต แม่น้ำม้า เมืองต่งยาน เมืองเกสีหม่านจ้าม เมืองเชียงตุง แร่เงินและตะกั่วมีมากที่สุดที่เมืองตู่ ปางไฮ จ๊อกเม ในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ อังกฤษขุดได้มากที่สุดถึง ๗,๑๘๓,๑๐๗ ตัน ได้เงิน ๒๐ ออนซ์ /ตัน ส่วนแร่อื่น ๆ ที่มีมารองลงไปได้แก่ สังกะสี ทองแดง ถ่าน

หิน ดีบุก เหล็ก แมงกานีส วุลแฟรม ทังสเตน นิเกิล พลวง ไมก้า หินขาวหินลายและอลูมิเนียม อังกฤษเป็นชาติแรกที่เก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากสินแร่เหล่านี้ สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นก็มา กอบโกยผลประโยชน์ต่อจากอังกฤษอีกทีและหลังจากนั้นก็เป็นผู้รัฐบาลทหารมาทำการผูกขาดในการควบคุมทรัพยากรแร่ในรัฐฉานเป็นต้นมา

๑.๒ การประกอบอาชีพ

เนื่องด้วยพื้นที่เพาะปลูกในเขตรัฐฉานมีประมาณ ๒,๕๒๙,๒๘๕ ไร่ ดังนั้น ประชากรร้อยละ ๘๐ จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรมสามารถทำการแยกประเภทดังต่อไปนี้

๑.๒.๑ ทำนา ส่วนใหญ่จะนิยมทำนาตามฤดูกาล โดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลักแต่มี บางพื้นที่ที่มีระบบชลประทานแบบเหมืองฝายจึง สามารถทำนาได้สองฤดูกาล แหล่งปลูกข้าวที่สำคัญ คือ แสนหวี สีป้อ อินเล ลายคำ หมอกใหม่ เมืองนาย เมืองมิด เชียงตุง เชียงคำ น้ำคำ

๑.๒.๒ ทำไร่ ส่วนใหญ่จะทำไร่บริเวณเนินเขาหรือที่ราบ เป็นไร่ระบบหมุนเวียน เมื่อครบ ๓ ปีจึงจะหมุนเวียนไปทำไร่ชนิดอื่นและกลับมาทำใหม่หลังจากได้รับการฟื้นฟูเนื้อดิน ส่วน ใหญ่ เป็นไร่ข้าวโพด ถั่วเหลือง (นำไปใช้ทำถั่วเน่า ซึ่งเป็นอาหารหลักของชาวไทใหญ่) งามุ่น ผืน เป็นต้น

๑.๒.๓ ทำสวน การทำสวนแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือการทำสวนพืชระยะสั้น อัน ได้แก่ มันฝรั่ง ยาเส้น หอม กระเทียม ถั่วทุกชนิดรวมถึงพืชผักสวนครัวและการทำสวนพืชระยะยาว ซึ่งประกอบไปด้วย ชา ใบตองห่อยาสูบ ส้มเขียวหวาน มะม่วง ขนุน สับปะรด ลูกท้อ กาแฟ เป็นต้น

นอกจากอาชีพเกษตรกรรมแล้วยังมีอาชีพค้าขาย ที่ทำการค้าขายระหว่าง สหภาพเมียนมา ประเทศจีนและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๑.๓ การคมนาคม

ในรัฐฉานสามารถมีการเดินทางได้ ๓ ทาง คือ

๑.๓.๑ ทางอากาศ มีสนามบินอยู่ที่ไฮโฮ (HeHo) ของเมืองตองกี เมืองน้ำจาง (มี สถานีเรดาร์ของกองทัพอากาศ) เมืองเชียงตุง เมืองสาต เมืองมิด เมืองล่าเสี้ยว ทั้งหมดนี้เป็นสนามบิน ขนาดกลางที่สร้างไว้ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒

๑.๓.๒ ทางรถไฟ ทางเหนือมีทางรถไฟที่ทอดยาวจากเมืองมัณฑะเลย์ (เมือง หลวงเก่าของพม่า) สู่มืองเหม่เมียว เมืองจ๊อกเม เมืองสีป้อ ทางภาคใต้เริ่มต้นจากเมืองย่างกุ้งถึงเมือง มัณฑะเลย์และมีทางแยกที่ตาซี (Thazi) มุ่งไปยังภาคใต้ของรัฐฉาน เส้นทางนี้ตัดผ่านกาลอองปาน ไปสุดทางที่สถานีฉ่วยหย่องใกล้เมืองตองกี

๑.๓.๓ ทางรถยนต์ เส้นทางสู่ภาคเหนือเริ่มต้นที่เมืองมัณฑะเลย์ เฉียงไปทางขวา จะมุ่งสู่ชายแดนสาธารณรัฐประชาชนจีนที่เมืองหวังติง (Wang Ting) และเมืองเกียวกก (KyoKok) ระหว่างทางจะทอดทางผ่านเมืองล่าเสี้ยวและน้ำคำ ส่วนเส้นทางที่เชื่อมจากภาคเหนือและภาคใต้เข้า

ด้วยกัน ได้แก่ ถนนสายสีป้อข้ามไปยังดอยแหลมในภาคใต้ส่วนภาคตะวันออกนั้นมีถนนจากเมือง
ตองก็ผ่านเมืองเชียงตุงไปยังท่าขี้เหล็ก ซึ่งเป็นเมืองติดชายแดนประเทศไทยระยะทางทั้งสิ้น ๓๘๓ ไมล์
ถนนหลวงทุกสายส่วนมากจะสร้างขึ้นในสมัยยุคอังกฤษเข้าปกครองมีการซ่อมบำรุงทางคมนาคมไม่
มากเท่าไรนักในหน้าแล้งสามารถสัญจรได้สะดวก แต่หากในช่วงหน้าฝนอาจเสี่ยงต่ออันตรายได้

๑.๔ ธงชาติไต

ธงประจำชาติรัฐฉานมีลักษณะคล้ายกับธงชาติลาว (สปป.ลาว) แตกต่างกันที่การใช้สีโดยธงชาติรัฐฉานมีทั้งหมด ๔ สี ประกอบด้วย สีเขียว สีเหลือง สีแดงและวงกลางตรงกลางเป็นสีขาว ซึ่งแต่ละสีมีความหมายคือ สีเหลือง หมายถึง ความเป็นชนชาติที่มีกายสีผิวเหลืองและส่วนใหญ่
นับถือพระพุทธศาสนา สีเขียว หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติสีแดง หมายถึง
ความดีแต่เดี้ยวกล้ำหาญ ส่วนสีขาว หมายถึง ความมีสัจจะและความสงบสุข

ภาพที่ ๑๕ ธงประจำชาติรัฐฉาน, “รักเมืองไตย Shanstate,”
<https://sites.google.com/site/rakmeuxngtiyshanstate/thngchati-thiy-hiy-phelng-chati> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๕๙).

๑.๕ ประชากร

ประชากรรัฐฉานมีอยู่ราว ๑๐ ล้านคน ในจำนวนประชากรมีความหลากหลายทาง
ชาติพันธุ์อยู่ ๑๖ กลุ่มได้แก่^{๗๙}

๑.๕.๑ ฉานหรือชาวไต (ไทใหญ่) ไทใหญ่มีจำนวนประมาณ ๖๘ เปอร์เซ็น นับเป็น
พลเมืองหลักในรัฐฉานไม่เพียงแต่ตั้งรกรากอยู่ในแถบรัฐฉานเพียงเท่านั้นยังกระจายเชื้อชาติในเขต
มณฑลยูนนานของประเทศจีน ในรัฐอัสสัมของอินเดีย ประเทศลาวและประเทศไทย จากการกระจาย
กระจายกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ต่างก็จะมีชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สอดคล้องกับพื้นที่นั้น ๆ ได้แก่ ไตมาว

^{๗๙} “ข้อมูลด้านประชากร,” <http://www.khonkhurtai.org> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๕๙).

ไตหลอยไตแลม ไตอาหม ไตคำตี้ ไตโหลง ทว่ากลุ่มคนเหล่านี้ล้วนนำหน้าตัวเองว่าไต เพื่อ บ่งบอกถึงการสืบทอดสายบรรพบุรุษร่วมกัน

๑.๕.๒ ปะหล่องหรือตะอาง ปะหล่องมีจำนวน ๗ เพอร์เซ็น อาศัยอยู่หนาแน่นในพื้นที่ภูเขาทางเหนือของน้ำสัน (Nam Hsan) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ชาเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญ

๑.๕.๓ ปะโอหรือตองสู (Pa-o or Taungsu) ประชาชาติปะโอมีจำนวนใกล้เคียงกับชาวปะหล่อง ปกติอาศัยอยู่ทางภาคใต้ของรัฐฉาน พืชเศรษฐกิจสำคัญของชาวปะโอคือ มันฝรั่ง กะหล่ำปลี กระเทียม ใบยาสูบ

๑.๕.๔ ว้า (Wa) มีประชากรประมาณ ๕ เพอร์เซ็นของประชากรรัฐฉานอาศัยตามพื้นที่บริเวณภูเขาฝั่งตะวันออกตามลำน้ำสาละวินและตามชายแดนประเทศจีน นิยมตั้งบ้านเรือนบนหุบเขาและไหล่เขา

๑.๕.๕ คะฉิน (Kachin) อาศัยอยู่ตอนภาคเหนือของรัฐฉานใกล้ชายแดนระหว่างรัฐฉานและรัฐคะฉิน นิยมประกอบอาชีพเลี้ยงปศุสัตว์และการเกษตร

๑.๕.๖ ทนุ (Dhanu) คือผู้ตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่ราบบนไหล่ทางตะวันตกของที่ราบสูงเขตติดชายแดนพม่ามักประกอบอาชีพทำนาและทำสวน

๑.๕.๗ อินตา (Intha) อาศัยอยู่ในบ้านเรือนแพและในแปลงสวนบริเวณทะเลสาบอินเล นิยมประกอบอาชีพการทอผ้าและงานหัตถกรรม

๑.๕.๘ ลาหู่หรือมุเซอ (Lahu or Muser) อาศัยอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำสาละวินและบริเวณพื้นที่ป่าเขาใกล้พรมแดนระหว่างรัฐฉานและประเทศไทย

๑.๕.๙ อาฮาหรืออีก่อ (Akha or Ekaw) ส่วนใหญ่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนระหว่างรัฐฉานและประเทศลาว

๑.๕.๑๐ โกก้าง (Kokangnese) อาศัยอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐฉานใกล้มณฑลยูนนานของสาธารณรัฐประชาชนจีน มักประกอบอาชีพพืชไร่และการปศุสัตว์

๑.๕.๑๑ ปะต่องหรือคะยาน (Padaung or Kayan) ตั้งรกรากอยู่ในรัฐฉานภาคใต้รอบ ๆ เมืองปาย สตรีพื้นเมืองมักเป็นที่รู้จักนาม “กะเหรียงคอยาว” (Giraffe Neck) เนื่องจากมีห่วงโลหะมาสวมที่คอเพื่อเป็นเครื่องประดับให้สวยงามตามฐานะ

๑.๕.๑๒ ลีซูหรือลีซอ (Lisu or Lisaw) อาศัยอยู่กระจัดกระจายอยู่ในเขตภาคเหนือและภาคใต้ของรัฐฉานในพื้นที่ป่าเขา นิยมทำการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย

๑.๕.๑๓ ยางคำ (Yang-Kam) ตั้งรกรากอยู่บริเวณเมืองสู้และเมืองม่านจัม ในเขตรัฐฉานตอนกลาง ประกอบอาชีพการเกษตร

๑.๕.๑๔ ลีจู (Liju) อาศัยรอนนอกเมืองโกก้างเขตทางภาคเหนือ ประกอบอาชีพการ
ปศุสัตว์และการเกษตรเป็นหลัก

๑.๕.๑๕ คนจีนและคนอินเดียอพยพ มักพบได้ในรัฐฉานจะนิยมประกอบอาชีพค้าขาย
เจ้าของกิจการหรือเจ้าของเงินกู้และบางส่วนก็ประกอบอาชีพทางการเกษตร

๑.๕.๑๖ คนพม่า (Burmese or Burman) อาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจาย ส่วนมากมัก
เป็นเจ้าของที่ของสำนักงานของรัฐเป็นครูหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายการบริหารและมีบางส่วนที่รับประกอบอาชีพ
แรงงานในเขตชนบท

๑.๖ การย้ายถิ่นเข้ามาประเทศไทยของชาวไทใหญ่

ปณิธิ อมาตยกุล^{๕๐} จากเรื่องราวประวัติศาสตร์ทางการเมืองของชาว ไทใหญ่ที่
ประสบมาข้างต้น ผลกระทบจากภัยสงครามทำให้เกิดความไม่มั่นคงของชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไท
ใหญ่เป็นอย่างมาก ด้วยสาเหตุดังกล่าวทำให้เกิดสภาวะบีบบังคับให้ชาวไทใหญ่บางส่วนจำยอมหรือ
ตัดสินใจในการหาพื้นที่ที่มีความปลอดภัยหรือพื้นที่ทำกินเพื่อความอยู่รอดของตนและครอบครัว จึงมี
การเดินทางเข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ สามารถทำการจำแนกสาเหตุของแรงผลักดันให้เกิด
การย้ายถิ่นจากถิ่นฐานเดิม (Push Factors) และสาเหตุที่เป็นแรงจูงใจให้ชาว ไทใหญ่ตัดสินใจย้าย
ถิ่นฐานมายังเมืองเชียงใหม่ (Pull Factors) ได้ดังนี้

๑.๖.๑ เหตุผลทางการเมือง

ชาวไทใหญ่แต่ละคนมีการตัดสินใจย้ายออกจากรัฐฉานที่แตกต่างจากกัน
ไปตามภูมิหลังของแต่ละคน คือ ชาวไทใหญ่ที่มีระดับการศึกษาสูงซึ่งมักประกอบอาชีพครูตาม
โรงเรียนประถม มัธยมในพื้นที่รัฐฉาน อาจารย์ในมหาวิทยาลัยรวมไปถึงผู้มีฐานันดรศักดิ์เชื้อพระวงศ์
ตัดสินใจย้ายออกจากสหภาพพม่าเนื่องจากสาเหตุความบีบคั้นทางการเมืองการปกครองเป็นสำคัญ
เพราะหลังจากรัฐบาลทหารพม่าทำการปฏิวัติรัฐประหารในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ แล้วได้มีการประกาศใช้
นโยบายผู้ต่อต้านรัฐบาลด้วยวิธีที่รุนแรงและชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่น ๆ ที่ถูกสงสัยว่าเป็นผู้ที่เป็นภัยต่อ
รัฐบาลได้ในอนาคต ดังนั้นเพื่อความปลอดภัยและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นชาวไทใหญ่กลุ่มนี้จึง
ตัดสินใจย้ายออกจากถิ่นฐานเดิมเข้าสู่ประเทศไทยโดยเฉพาะการอพยพเข้ามาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่
เป็นพื้นที่เริ่มต้นสำหรับชาวไทใหญ่ ที่ทำอาชีพการค้าขายหรือการเกษตรกรรม ตัดสินใจย้ายออกจาก
ถิ่นฐานเดิมเพราะความบีบคั้นทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ คือ หลังจากรัฐบาลประกาศนโยบายบังคับย้าย
ถิ่นในปี พ.ศ. ๒๕๓๙-๒๕๔๑

^{๕๐} ปณิธิ อมาตยกุล, “การย้ายถิ่นของชาวไทใหญ่เข้ามาในจังหวัดเชียงใหม่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), ๖๔.

ชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป้าหมายซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรถูกส่งออกจากที่ทำกินเดิมไปยังค่ายอพยพที่ทางรัฐบาลจัดเตรียมให้ ทำให้เกษตรกรต้องสูญเสียที่ทำกินและทรัพย์สินที่เคยครอบครอง ประกอบกับพื้นที่ทำกินใหม่ เป็นพื้นที่ที่ไม่ค่อยมีความอุดมสมบูรณ์ ไม่สามารถทำการเกษตรได้ตามเดิม

๑.๖.๒ แรงจูงใจจากเพื่อนหรือญาติพี่น้อง

สาเหตุที่ทำให้ชาวไทใหญ่ ตัดสินใจย้ายเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเนื่องด้วยมีญาติพี่น้องหรือมิตรสหายของตนเองเคยเข้ามาอาศัยในประเทศก่อนหน้านี้ทำให้การย้ายเข้ามาประเทศไทยในระยะแรกสามารถมาพักอาศัยกับกลุ่มคนเหล่านี้ได้ประกอบกับเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่มีชายแดนติดกับพม่าหรือจีนและลาว ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวที่มีระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เมื่อเข้ามาอยู่แล้วจะมีอิสระและความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม

นอกจากนี้ความใกล้เคียงทางวัฒนธรรมหรือภาษาก็มีส่วน เพราะชาวเชียงใหม่และชาวไทใหญ่ ต่างนับถือศาสนาพุทธ มีวิถีทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประเพณีที่คล้ายกัน เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทำบุญเข้าพรรษา รวมไปถึงภาษาที่มีรากศัพท์ที่คล้ายกัน เช่น คำว่า “ใหญ่” ภาษาไทใหญ่ เรียก “โหลง” ภาษาเหนือเรียก “หลวง” เป็นต้น เหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ชาวไทใหญ่ มีความคิดว่าสามารถทำการปรับตัวกับสังคมใหม่ได้ง่ายกว่าถิ่นฐานอื่น ๆ

การย้ายถิ่นของชาวไทใหญ่ ในปัจจุบันมีจำนวนที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่ยุคปฏิวัติทางการเมืองเป็นต้นมา ลักษณะการลักลอบเข้าประเทศไทยส่วนใหญ่จะเลือกการเดินทางป่าเข้ามา เนื่องจากเป็นเส้นทางที่มีความปลอดภัย หลังจากที่สามารถเข้ามาประเทศไทยได้แล้วมักจะอาศัยรวมกันเป็นกลุ่มหรือบางส่วนก็ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตตามตะเข็บชายแดนไทย

จะเห็นว่า “กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่” เป็นส่วนหนึ่งของประชากรในชายแดนของสองแผ่นดินมาช้านาน “ไทใหญ่” เรียกตัวเองว่า “ไต” และถูกคนเมืองเรียกว่า “เงี้ยว” ส่วนพม่าเรียกว่า “ฉาน” ในภาษาพม่าแปลว่า “คนภูเขา” รัฐฉานซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของสหภาพเมียนมาเป็น ถิ่นฐานดั้งเดิมของไทใหญ่ ภายหลังจากการเคลื่อนย้ายมาจากยูนนาน ถิ่นที่อยู่ปัจจุบันของชาวไทใหญ่ ได้แก่ (๑) เขต รัฐไทใหญ่ (รัฐฉานหรือรัฐชาน) สหภาพเมียนมา (๒) เขตภาคตะวันออกเฉียงใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศจีน (๓) ประเทศลาว ในภาคเหนือ (๔) ประเทศอินเดีย ในรัฐอัสสัมและ (๕) จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงรายและเชียงใหม่ของประเทศไทย ภายหลังจากข้ามพรมแดนมายังประเทศไทยแล้ว ชาวไทใหญ่ได้รับความดูแลที่แตกต่างจากทั่วไป (discriminative treatment) เนื่องจากผู้อพยพส่วนมากไม่มีหนังสือเดินทางและเดินทางข้ามพรมแดนอย่างผิดกฎหมาย สามารถแบ่งกลุ่มชาวไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาได้ ๒ ประเภท คือกลุ่มไท/ไตใน (Tai Nai) เป็น

กลุ่มผู้ที่อพยพมาก่อนนานแล้ว (old migrant) จะอาศัยอยู่ภายในเมือง มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า อีกประเภทคือไท/ไตนอก (Tai Nok) ซึ่งเป็นผู้ที่อพยพเข้ามาภายหลัง (new migrant) ส่วนใหญ่เป็น แรงงานต่างด้าวที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนหรือเป็นผู้พลัดถิ่นสถานภาพจะต่ำกว่า ค่าจ้างแรงงานที่ได้ก็ต่ำกว่า หากแต่เป็นที่ต้องการในตลาดแรงงานมากกว่า

แขวงท่าขี้เหล็ก สหภาพเมียนมา

ท่าขี้เหล็ก เป็นเมืองชายแดนตั้งอยู่ในรัฐฉาน ทางตะวันออกของสหภาพ เมียนมา เป็นที่ตั้งศูนย์ราชการของเมืองท่าขี้เหล็ก และแขวงท่าขี้เหล็ก เป็นเมืองที่มีประชากรมาก ที่สุดในรัฐฉาน จากสำรวจสำมะโนประชากรเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๗ จำนวน ๕๑,๕๕๓ คน นำหน้าเมือง เชียงตุง ซึ่งมีประชากรมากเป็นอันดับ ๔ ของรัฐท่าขี้เหล็ก^{๔๑}

ท่าขี้เหล็ก หรือบางคนเรียกว่า ท่าล้อ เป็นชื่อจากภาษาไต สาเหตุที่ตั้งชื่อ ว่าท่าขี้เหล็กเพราะมีต้นขี้เหล็กขึ้นอยูริมน้ำตามชายฝั่งของน้ำสายและตรงบริเวณนี้เกือบจะแยกกันไม่ ออกระหว่างท่าขี้เหล็กและท่าล้อ เมื่อก่อนพ่อค้าวัวต่าง (วัวชนสิ่งของ) ที่นำสินค้าต่าง ๆ มาค้าขาย แลกเปลี่ยนกันจะพาวัวมาพักบริเวณนี้ ผู้คนจึงพากันเรียกบริเวณนี้ว่า ท่าล้อ ท่าขี้เหล็ก ปัจจุบันเป็น จังหวัดหนึ่งของสหภาพเมียนมาที่มีพรมแดนอยู่ติดกับประเทศไทย มีภูมิประเทศที่ประกอบไปด้วย เทือกเขาน้อยใหญ่สลับกันเรียงราย แต่ผู้คนส่วนใหญ่ของจังหวัดท่าขี้เหล็กเป็นคนไต เช่น ไตใหญ่ ไตลื้อ ไตจีน ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ อาข่า ลาหู่และพม่า ซึ่งเป็นคนส่วนน้อยที่สุด ผู้คนส่วนใหญ่นับถือ ศาสนาพุทธ ฝั่งท่าขี้เหล็กจึงไม่ต่างไปจากบริเวณตามแนวชายแดนอื่น ๆ ที่เป็นที่ยล่งไหลของผู้คนใน รัฐฉาน รัฐคะฉิ่น รัฐคะยาและชาวพม่าที่ต้องการเข้ามาเพื่อหางานทำมีรายได้หรือเลี้ยงชีวิตตัวเองและ ครอบครัว ชาวพม่าเองทุกคนไม่ว่าผู้ที่มีอำนาจหน้าที่เป็นข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ส่วนอื่น ๆ ต่าง ต้องการอยากมาทำงานที่ท่าขี้เหล็กเพราะนั่นหมายถึงรายได้ที่จะได้รับคุ้มค่ากว่าการทำงานอยู่ใน ประเทศเมียนมา หรือแม้แต่คนอย่างกึ่งที่อยู่ในเมืองหลวงของพม่าก็ต้องการอยากจะมาทำงานหรือ อาศัยอยู่ที่ท่าขี้เหล็กและก็มีชาวพม่าบางคนละทิ้งบ้านเรือนถิ่นฐานบ้านช่องเพื่อมาเสี่ยงโชคชะตา ท่า ขี้เหล็กจึงเป็นเสมือนดินแดนที่เป็นความใฝ่ฝันของชาวหนุ่ม หญิงสาวจำนวนมากไม่ต่างอะไรกับเราที่ อยากจะเข้ามากรุงเทพฯ เพียงแค่ฟังคำจากคำบอกเล่าปากต่อปาก ผู้คนก็อยากที่จะมาเห็นราวกับสิ่ง ที่ได้พบเห็นนั่นคือแดนสวรรค์วิมาน สำหรับพม่าที่มาอาศัยและทำมาหากินในท่าขี้เหล็กนั้น เริ่มมาเมื่อ ประมาณ ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ พร้อมกับพวกจีนฮ่อ โดยตอนแรกจะเข้ามาเฉพาะพวกข้าราชการ ต่อมาก็ เริ่มมีคนในสาขาอาชีพอื่น ๆ เข้ามาทำมาหากินและขยายตัวไปยังพื้นที่ใกล้เคียง เช่น บ้านปางถุน พวก

^{๔๑} “ท่าขี้เหล็ก,” วิกีพีเดีย สารานุกรมความรู้, <https://th.wikipedia.org/wiki/ท่าขี้เหล็ก> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๙).

ที่เป็นข้าราชการ พนักงานเริ่มอพยพลูกเมียเข้ามา โดยมีบ้านพักให้อยู่ร่วมกันแต่ถ้าเป็นชาวพม่า โดยทั่วไปจะอยู่กันเป็นกลุ่มอย่างค่อนข้างลำบากต้องทำมาหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัว^{๔๒}

๒. อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ถือเป็นที่ตั้งสัมพันธทางภูมิศาสตร์ ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเกิดจากการเดินทางเข้าออกและอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดของผู้คน อำเภอแม่สายตั้งอยู่เหนือสุดของจังหวัดเชียงรายและประเทศไทย โดยอยู่ห่างจากตัวจังหวัดเชียงรายประมาณ ๖๓ กิโลเมตร ประกอบด้วยเขตการปกครอง ๘ ตำบล คือแม่สาย เวียงพางคำ เกาะช้าง ศรีเมืองชุม โปงผา โปงงาม บ้านด้ายและห้วยไคร้ มีพรมแดนติดต่อกับแขวงท่าขี้เหล็ก รัฐฉาน สหภาพเมียนมา โดยมีน้ำแม่สายกั้นทางทิศเหนือ ส่วนทิศตะวันตกมีเทือกเขาแดนลาวหรือคอยนางนอนเป็นแนวพรมแดน ทิศใต้ติดอำเภอแม่ฟ้าหลวงและอำเภอแม่จันและทิศตะวันออกติดอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

จากบันทึกในตำนานสิงหนวัติแล้ว เชื่อได้ว่าเมืองแม่สายในปัจจุบันนี้ แต่เดิมคือ “เวียงศรีทวง” หรือ “เวียงสีตวง” ซึ่งต่อมาได้ชื่อว่า “เวียงพางคำ” ตามชื่อของช้างที่พระพรหมกุมารใช้เป็นพาหนะในการออกสู้รบกับพระยาขอมจนได้รับชัยชนะ และในปัจจุบันตัวเมืองแม่สาย รวมทั้งอาคารที่ว่าการอำเภอแม่สายนั้นตั้งอยู่ที่ตำบลเวียงพางคำ ซึ่งคาดว่าเพี้ยนมาจาก “เวียงพางคำ” อนึ่ง ตัวคูเมืองเดิมนั้นมิให้พบเห็นอยู่ทั่วไปในเขตชุมชนเมืองแม่สายและยังคงมีประโยชน์ในการรับน้ำที่ไหลบ่ามาจากเทือกเขาด้านตะวันตกมิให้ไหลเข้ามาท่วมบริเวณตัวเมืองอีกด้วย ประกอบกับในตำนานยังได้กล่าวถึงสถานที่ตั้งของเมือง “เวียงสีตวง” ว่าอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเวียงโยนกนครฯ (อำเภอเชียงแสนในปัจจุบัน) ริมแม่น้ำใส ซึ่งก็คือแม่น้ำสายในปัจจุบัน

แม่สายเมื่อ ๖๐ ปีที่แล้วเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ติดชายแดนไทยพม่าตั้งอยู่ตรงข้ามกับเมืองท่าขี้เหล็ก แต่เดิมบริเวณแม่สายเป็นหมู่บ้านเวียงพางอยู่ในเขตปกครองของตำบลแม่สาย อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ได้รับการยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอแม่สายขึ้นกับอำเภอแม่จันในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ต่อมาเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ได้ยกฐานะเป็นอำเภอแม่สายโดยได้ทำการเปิดอาคารที่ว่าการอำเภอหลังแรกเมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๔

^{๔๒} งามจิตร สิทธิมงคล, “พัฒนาการทางเศรษฐกิจของตลาดการค้าชายแดนแม่สาย ท่าขี้เหล็ก จากอดีตจนถึงปัจจุบัน,” (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖), ๒๐.

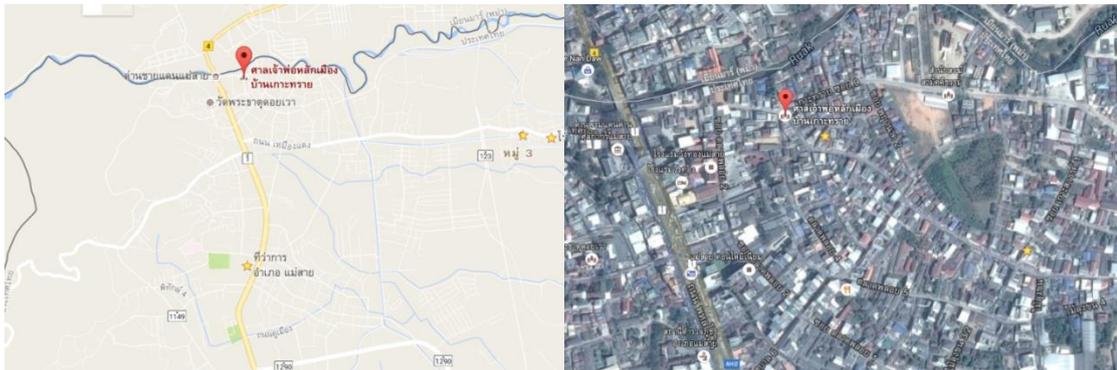

ภาพที่ ๑๗ แผนที่ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย, Google Map

คณะวิจัยได้เลือกลงพื้นที่ศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในตำบลแม่สายจำนวน ๒ หมู่บ้าน ดังนี้

๒.๑.๑ บ้านเกาะทราย หมู่ ๗

ภาพที่ ๑๘ บ้านเกาะทรายจากภาพถ่ายทางอากาศ, Google Map

บริเวณพื้นที่บ้านเกาะทรายติดอยู่กับชายฝั่งริมแม่น้ำสายเมื่อเกิดฤดูน้ำหลากจึงเกิดการทับถมของทรายจนเกิดเป็นเกาะขึ้น ดังนั้นที่มาของชื่อหมู่บ้านเกาะทรายจึงมาจากแม่น้ำสายที่เกิดท่วมในทุก ๆ ปีและจะแห้งไปในหน้าแล้ง

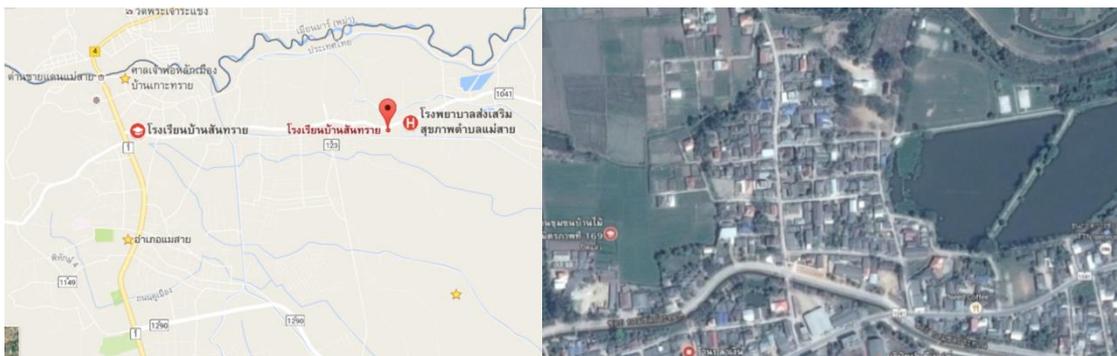
เดิมบ้านเกาะทรายอยู่ในเขตพื้นที่หมู่ ๑๗ ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นหมู่บ้านที่มีแม่น้ำสายเป็นแนวพรมแดนระหว่างชายแดนประเทศไทยและประเทศพม่าและเนื่องจากเป็นพื้นที่เขตชายแดนจึงทำให้หมู่บ้านนี้มีประชากรที่หลากหลายกลุ่มหลากหลายเชื้อชาติประกอบด้วยกลุ่มไทใหญ่ ไทลื้อและจีนยูนนาน ที่ได้อพยพมาจากทั้งทางชายแดน

ประเทศพม่าและชายแดนประเทศลาว ภายหลังเริ่มมีการหลังไหลเข้ามาของกลุ่มคนดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น ประชากรเริ่มหนาแน่นบวกกับการขยายของตัวเมืองจึงทำให้มีการแบ่งหมู่ ๑๗ ออกเป็น ๒ หมู่บ้าน ได้แก่หมู่ ๗ บ้านเกาะทราย และหมู่ ๑๐ บ้านไม้ลุงชน

ภาพที่ ๑๙ แผนที่เดินดินบ้านเกาะทราย

๒.๑.๒ บ้านสันทรายใหม่

ภาพที่ ๒๐ บ้านสันทรายใหม่จากภาพถ่ายทางอากาศ, Google Map

พื้นที่บ้านสันทรายในอดีตที่ตั้งอยู่บ้านมีสภาพเป็นป่าทึบและมีเนินทรายเป็นแนวยาว ชาวบ้านได้ทำการถากถางที่ดินแล้วปลูกบ้านเรือนที่พักอาศัยซึ่งเดิมชาวบ้านได้ปลูก

บ้านเรือนอยู่กันแบบกระจุกกระจาย ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เริ่มมีผู้คนอพยพมาจากจังหวัดลำพูน เชียงใหม่ ได้เข้ามาบุกเบิกแผ้วถางสร้างที่อยู่อาศัยมากขึ้นจึงเกิดหมู่บ้านขึ้นมาและได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านสันทราย” บ้านสันทรายใหม่ หมู่ ๑๑ เป็นหมู่บ้านที่แยกมาจากหมู่ ๙

ภาพที่ ๒๑ แผนที่แสดงดินแดนบ้านสันทรายใหม่

๒.๒ ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ ๒๒ ป้ายโบราณสถานเวียงพางคำ

ตำบลเวียงพางคำ ได้รับการจัดตั้งตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ โดยแยกจากตำบลแม่สาย และได้รับการยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วน

ตำบล ตามประกาศ กระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๓๙ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับทั่วไป เล่ม ๑๑๓ ตอนที่ ๙ ลงวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๓๙ มีผลบังคับใช้วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๓๙

ปัจจุบันตำบลเวียงพางคำครอบคลุมชุมชน ๑๐ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ ๑ บ้านแม่สาย , หมู่ ๒ บ้านดอยงาม, หมู่ ๓ บ้านเวียงพาน, หมู่ ๔ บ้านป่าย่างใหม่, หมู่ ๕ บ้านป่าเหมือดรุ่งเจริญ, หมู่ ๖ บ้านผาหมี, หมู่ ๗ บ้านห้วยน้ำริน, หมู่ ๘ บ้านป่าเหมือดสันติสุข, หมู่ ๙ บ้านป่าเหมือดสุขสำราญและหมู่ ๑๐ บ้านป่าย่างผาแตก

อาณาเขตตำบลเวียงพางคำ

ทิศเหนือ ติดกับ สาธารณรัฐสหภาพพม่า

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลโป่งผาและตำบลโป่งงาม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลแม่สายและตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ทิศตะวันตก ติดกับ สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า

๒.๒.๑ บ้านป่าย่างใหม่

ภาพที่ ๒๓ บ้านป่าย่างใหม่จากภาพถ่ายทางอากาศ, Google Map

พื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของชุมชนป่าย่าง ในอดีตเต็มไปด้วยป่า มีต้นไม้สักทอง ต้นจิว ต้นไผ่และต้นไม้ที่มีมากที่สุดคือ ต้นยางนาหรือยางใหญ่ ซึ่งมีขนาดลำต้นใหญ่มาก จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านป่าย่าง ครอบครัวที่เข้ามายุคแรกซึ่งเริ่มขึ้นก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยมีคนไทยที่อพยพจากจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา อำเภอพาน อำเภอแม่จัน มาตั้งรกรากอยู่ก่อน โดยเริ่มมาจับจองพื้นที่ทำนาบริเวณท้ายหมู่บ้าน การทำนาในอดีตนั้นทำเพื่อได้ข้าวมาบริโภคในครัวเรือนของตนเอง ต่อมามีการทำนามากขึ้นจึงมีข้าวเหลือจากการบริโภคมากขึ้น จึงเริ่มมีการค้าขายและมีผู้คนต่างถิ่นเดินทางมาค้าขายทำกินและได้มาอยู่ในพื้นที่นี้มากขึ้น

เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นทั้งคนไทย ไทใหญ่ จีนฮ่อ เข้ามาอยู่จึงมีการจัดตั้งหมู่บ้านราวปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ใช้ชื่อชุมชนว่า “ป่ายาง” ซึ่งในขณะนั้นเหลือต้นยางเพียงแค่ ๓-๔ ต้น เนื่องจากผู้คนตัดต้นยางมาทำบ้านเรือนและต้องการน้ำมันจากต้นยางเพราะในอดีตไม่มีไฟฟ้าใช้ จึงต้องใช้น้ำมันจากต้นยางเพื่อจุดให้เกิดความสว่างในเวลาค่ำคืน นี่ก็เป็นสาเหตุหลัก ๆ ที่ทำให้ต้นยางนั้นหมดไป

ต่อมาทางราชการตั้งตลาดขึ้นมาใหม่ก่อนนั้นอำเภอแม่สายมีตลาดนายบุญยืนอยู่ก่อนแล้ว แต่ถูกไฟไหม้จึงจัดตั้งตลาดขึ้นมา เรียกกันว่า “ตลาดใหม่” ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ การค้าขายเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ผู้คนจึงเข้ามาจับจองปลูกสร้างบ้านเรือนหันมาค้าขายกันเพิ่มมากขึ้น ประชากรที่เพิ่มมากขึ้นทำให้การปกครองนั้นเป็นไปด้วยความลำบาก เพราะผู้ใหญ่บ้านคนเดียวไม่สามารถดูแลลูกบ้านได้ทั่วถึง จึงมีการแยกหมู่บ้านออกเป็น ๒ ส่วน ทางทิศใต้ตั้งเป็นบ้านป่ายางใหม่ หมู่ ๔ และแยกทางทิศตะวันออกเป็นบ้านป่ายางชุม หมู่ ๖ และบ้านป่ายางผาแตก หมู่ ๑๐

เดิมบ้านป่ายางใหม่เป็นป่าพงป่าเถา เริ่มแรกมีราษฎรได้ย้ายจากหมู่บ้านหนองหมด อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย จำนวน ๕ ครอบครัว เข้ามาอาศัยอยู่ที่บ้านป่ายาง หมู่ ๑๓ ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายอยู่ได้หลายปี ความเจริญรุ่งเรืองของหมู่บ้านมีมากขึ้น หัวหน้าครอบครัวทั้ง ๕ คนจึงได้ปรึกษากันว่าทั้งหมดจะขอแยกออกมาอยู่ที่แห่งใหม่ และได้ตั้งชื่อว่า “บ้านป่าเถา” ซึ่งอยู่ในเขตบ้านป่ายาง หมู่ ๑๓ ตำบลแม่สาย และต่อมาทางอำเภอแม่สายได้แยกตำบลขึ้นมาใหม่อีกหลายตำบล ดังนั้นบ้านป่าเถาจึงได้อยู่ในเขตการปกครองตำบล เวียงพางคำ และได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า บ้านป่ายางใหม่ หมู่ ๔ ตำบลเวียงพางคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงรายจนถึงปัจจุบัน

บ้านป่ายางใหม่มีพื้นที่ทั้งหมด ๑,๕๐๐ ไร่ มีพื้นที่ทำนา ๒๙๘ ไร่ พื้นที่อยู่อาศัย ๑,๒๐๐ ไร่ มีคลองชลประทานไหลผ่านบริเวณหลังวัด สภาพพื้นที่โดยรวมเป็นที่ราบอยู่ห่างจากตัวอำเภอแม่สายประมาณ ๒ กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดเชียงรายประมาณ ๖๐ กิโลเมตร

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดกับเทศบาลตำบลแม่สาย

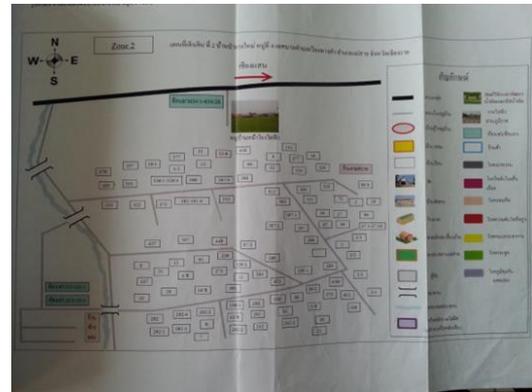
ทิศใต้ ติดกับบ้านป่าเหมือดสันติสุข หมู่ ๘

ทิศตะวันออก ติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลศรีเมืองชุม

ทิศตะวันตก ติดกับสหภาพเมียนมา

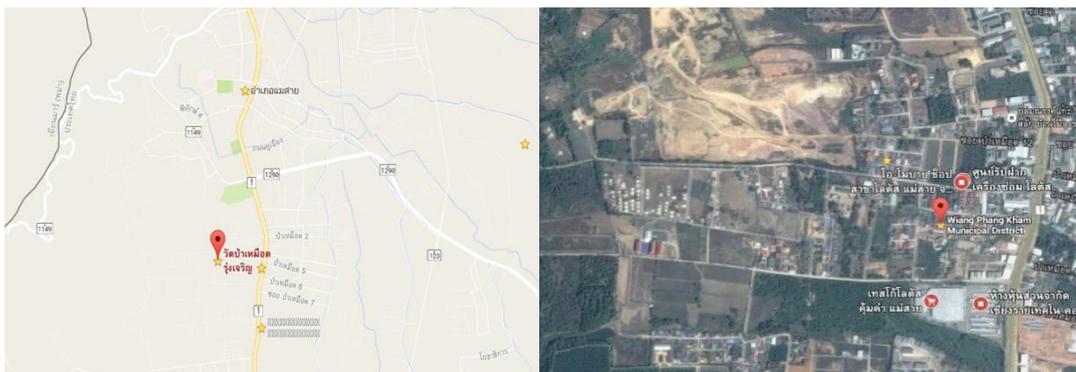
ประชากรที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านป่ายางใหม่ มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม แต่สามารถอาศัยอยู่ร่วมกันได้เพราะความรัก ความสามัคคี ความเข้าใจเห็น

ออกเห็นใจซึ่งกันและกัน ปัจจุบันมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๑,๑๐๘ คน เพศชาย ๕๔๐ คน เพศหญิง ๕๖๘ คน^{๘๓}

ภาพ ๔.๑๘ แผนที่เดินดินบ้านป่ายางใหม่ โซน ๑ และ ๒, ปาริชาติ ร้องหาญแก้ว, สุรรัตน์ ยะปะนันท์, และอัจฉราภรณ์ ชัดคำ, รายงานการฝึกประสบการณ์วิชาชีพสาธาณสุขศาสตร์ แหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพเทศบาลตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย (เชียงราย: สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ สำนักวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๕), ๗-๘.

๒.๒.๒ บ้านป่าเหมือดรุ่งเจริญ

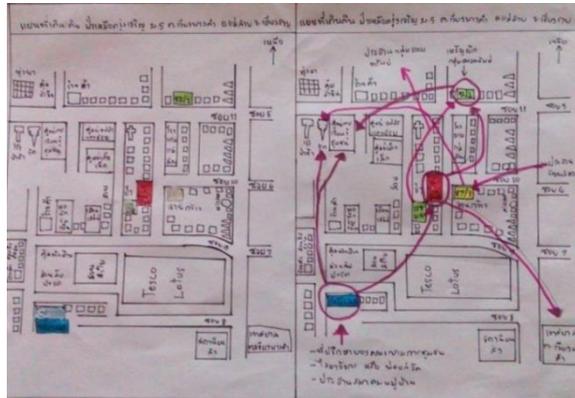

ภาพที่ ๒๔ บ้านป่าเหมือดรุ่งเจริญจากภาพถ่ายทางอากาศ, Google Map

^{๘๓} ปาริชาติ ร้องหาญแก้ว, สุรรัตน์ ยะปะนันท์, และอัจฉราภรณ์ ชัดคำ, รายงานการฝึกประสบการณ์วิชาชีพสาธาณสุขศาสตร์ แหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพเทศบาลตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย (เชียงราย: สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ สำนักวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๕), ๑-๒.

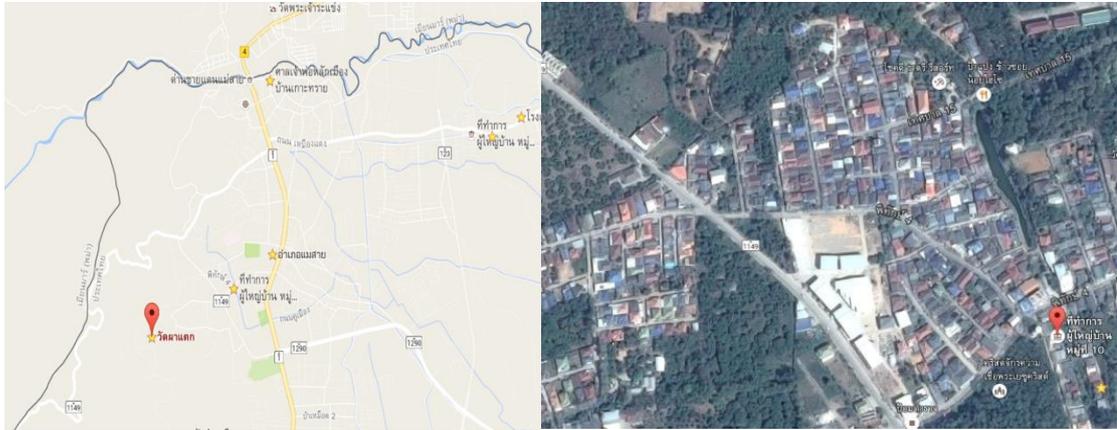
บ้านป่าเหมือดรุ่งเจริญเดิมคือ บ้านป่าเหมือดหมู่ที่ ๘ อยู่ในตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย โดยรวมเอา ๓ หมู่บ้านในปัจจุบันเข้าด้วยกันคือ หมู่ ๕ ๘ และ ๙ จึงมีจำนวนประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากทำให้การปกครองดูแลได้ไม่ทั่วถึง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ นายเหรียญ กวางทอง ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านได้ยื่นเรื่องขอแยกออกจากตำบลแม่สาย เป็นตำบลเวียงพางคำและขอแยกหมู่บ้านป่าเหมือดออกเป็น ๓ หมู่บ้านในเวลาเดียวกันจนมาถึงในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ จึงได้รับการอนุมัติจากกระทรวงมหาดไทยให้แยกตำบลและหมู่บ้านตามลำดับแยกเป็นตำบลเวียงพางคำ เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้แก่ ๑) ป่าเหมือดรุ่งเจริญ หมู่ที่ ๕ ๒) ป่าเหมือดสันติสุข หมู่ที่ ๘ และ ๓) ป่าเหมือดสุขสำราญ หมู่ที่ ๙

บ้านป่าเหมือดรุ่งเจริญ หมู่ที่ ๕ ตั้งอยู่ในเขตปกครองของนายเหรียญ กวางทอง ซึ่งมีตำแหน่งเป็นกำนันในขณะนั้น คำว่ารุ่งเจริญเกิดขึ้นมาจาก “รุ่งเจริญ” คือคำเรียกชื่อภูเขาหรือดอย ซึ่งทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านในสมัยก่อนเรียกภูเขาหรือดอยลูกนี้ว่า “ดอยหมด” ความหมายคือดอยที่ไม่มีต้นไม้ขึ้นเลยดูโล่ง ๆ คือภูเขาหัวโล้นนั่นเอง ชาวบ้านพูดเป็นภาษาพื้นเมืองก็เลยเป็น “ดอยหมด” คำว่า “หมด” เป็นคำไม่ดีหลาย ๆ ด้าน กำนันเหรียญพร้อมคณะกรรมการในขณะนั้นจึงเปลี่ยนชื่อเป็นดอยรุ่งเจริญมาจนถึงปัจจุบันนี้จึงเกิดเป็นชื่อของหมู่บ้านป่าเหมือดรุ่งเจริญ

ภาพที่ ๒๕ แผนที่เดินดินบ้านป่าเหมือดรุ่งเจริญ, ณัฐกฤษณ์ ธีรยา, เก็บข้อมูลภาคสนามระหว่างเดือนมกราคม - พฤษภาคม ๒๕๕๙.

๒.๒.๓ ป้ายางผาแตก

ภาพที่ ๒๖ บ้านป้ายางผาแตกจากภาพถ่ายทางอากาศ, Google Map

“บ้านผาแตก” เดิมเป็นป่าและเขา ตอนสงครามโลกครั้งที่ ๒ (ปีพ.ศ. ๒๔๘๒) บ้านเมืองได้เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวในช่วงนั้นหากมีเครื่องบินมาทิ้งระเบิดชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ละแวกแม่สายก็จะพากันหลบหนีไปอยู่ตามป่าเขาและถ้ำต่าง ๆ ที่มีอยู่ ขณะนั้นสงครามยังไม่สงบคนที่ไปอยู่ตามถ้ำตามเขาก็กินถ้ำปลุกผักกินจนสงครามสงบ บางคนก็กลับลงที่ราบ บางคนก็กลับทำไร่นาสวนต่อ จนมาถึงปัจจุบัน (จากคำบันทึกบอกเล่าของพ่อแสงชัย มณีวรรณ)^{๘๔}

หลังจากนั้นทางราชการได้ขยายหมู่บ้านขึ้น บ้านผาแตกเดิมที่เป็นหมู่บ้านลำดับที่ ๒๑ ของตำบลแม่สาย ส่วนหนึ่งอยู่กับบ้านเวียงพาน หมู่ที่ ๖ ตำบลแม่สาย (บริเวณวัดผาแตกและหน้าวัดผาแตกตอนนี้) อีกส่วนหนึ่งขึ้นกับบ้านป้ายาง หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่สาย (บริเวณวัดพรหมวิหารและโรงบ่มตอนนี้)

ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๖ กรมการปกครองได้มีคำสั่งขยายหมู่บ้านและตำบลขึ้น “บ้านผาแตก” จึงเป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นตามคำสั่งกรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย โดยแยกจากตำบลแม่สายเป็น “ตำบลเวียงพางคำ” บ้านผาแตกเป็นหมู่บ้านลำดับที่ ๑๐ ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายจนถึงปัจจุบัน

ชุมชนบ้านผาแตกมีลักษณะของถนนที่ลาดยาวมาจากทิศตะวันตกของชุมชนซึ่งจะมีวัดผาแตก (ผาค่า) อยู่ในส่วนด้านบนสุดของหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านจะตั้งบ้านเรือน เปิดร้าน

^{๘๔} หนังสือแผนพัฒนาหมู่บ้าน ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ - ๒๕๖๐ ของบ้านผาแตก หมู่ ๑๐ ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย.

ขายของชำ ร้านอาหาร ติดกับวัดเรียงรายล้อมรอบตามถนน การเดินทางคมนาคมในชุมชนมักจะสะดวกสบายเพราะทางทิศตะวันออกติดต่อกับถนนพหลโยธิน

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต้นไม้ที่เป็นทรัพยากรในชุมชนมักจะถูกทำลายเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรในชุมชนจึงมักจะมีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำเป็นที่อยู่อาศัย แหล่งน้ำตามธรรมชาติไม่มีมากเนื่องจากพื้นที่ในหมู่บ้านมีลักษณะทางกายภาพเป็นเชิงเขา

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านเวียงพาน บ้านห้วยน้ำริน บ้านดอยงาม

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านป่ายาง และบ้านผาหมี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ถนนพหลโยธิน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ สหภาพเมียนมา

ภาพที่ ๒๗ แผนที่เดินดินบ้านป่ายางผาแตก

๒.๓ ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ตำบลโป่งผาสันนิษฐานว่าตั้งชื่อตามสภาพภูมิศาสตร์ที่มีภูเขาที่ส่วนมากจะเป็นหินผาและเต็มไปด้วยดินโป่ง (ดินสีขาวสัตว์สามารถกินได้) “ดินโป่ง” คือดินที่มีรสเค็มและละเอียดซึ่งเกิดจากแร่ธาตุบางชนิด เป็นอาหารของสัตว์ป่าที่กินหญ้าบางชนิด หรือโป่งคือบริเวณพื้นที่ซึ่งมีแร่ธาตุต่าง ๆ มารวมกัน อันเนื่องมาจากฝนตกหนักและเกิดขบวนการชะล้าง นำเอาแร่ธาตุที่จำเป็นของสัตว์ป่าออกจากดินทั่วไปรวมกันยังพื้นที่แห่งหนึ่ง แร่ธาตุเหล่านี้เป็นสิ่งซึ่งสัตว์ป่าไม่สามารถหาทดแทนได้จากพืช ซึ่งมีคาร์โบไฮเดรตเป็นส่วนประกอบใหญ่ ดังนั้นพื้นดินส่วนนี้จึงเป็นแหล่งแร่ธาตุสำหรับสัตว์ป่า ซึ่งกินพืชเป็นอาหาร เช่น กวาง เก้ง กระต๊อง วัวแดงและช้างป่า เป็นต้น

บ้านสันทรายปู่ยี่มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านจำนวน ๒ กลุ่ม ชาติพันธุ์ คือ กลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองล้านนาและกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ โดยคนเมืองหรือคนพื้นเมืองได้ เข้ามาอยู่อาศัยในหมู่บ้านสันทรายปู่ยี่นี้ก่อน แล้วต่อมาเริ่มมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ค่อยอพยพมา ตั้งรากฐานเพิ่มขึ้นจนปัจจุบันในหมู่บ้านสันทรายปู่ยี่ มีจำนวนประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่เข้ามาอยู่ อาศัยในบ้านสันทรายปู่ยี่ มากกว่ากลุ่มคนพื้นเมืองไปแล้ว แต่การอยู่อาศัยร่วมกันความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของทั้ง ๒ กลุ่มชาติพันธุ์ ไม่มีปัญหาขัดแย้งใด ๆ มีการช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี

จากคำบอกเล่าของนายบุญส่งรินรวย ได้เล่าว่าสมัยก่อนตอนเด็กได้อาศัย อยู่ในหมู่บ้านทางเดินถ้ำฝนตกก็จะมีขี้โคลน ทางหล่มถึงประมาณแข้ง เป็นทางลื้อวัลลื้อควาย หมู่บ้าน ยังเป็นป่า มีการขุดทรายที่ในหมู่บ้านสิ่งที่อยู่คู่หมู่บ้านมานานคือ ศาลเจ้าปู่ ที่อยู่ตรงบริเวณข้างๆ อาคารเอกประสงค์ประวัติของศาลพ่อปู่ต้องถามรุ่นพ่อแม่ของพ่อบุญส่งเพราะโตมาก็มีศาลอยู่ตรงนี้ แล้ว ปัจจุบันตอนนี้หมู่บ้านกำลังหาล้างน้ำในการสร้างศูนย์ร้องทุกข์ของหมู่บ้าน เนื่องจากบ้านมี ประชากรที่มีมากและเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ มีปัญหาเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็น ปัญหาเรื่องการใช้น้ำ การใช้ไฟ การ ขอเลขที่บ้านเป็นต้นความสัมพันธ์ในชุมชนเนื่องจากการรวมกลุ่มกันหลากหลายวัฒนธรรมทาง ชุมชนก็จะมีปัญหา เช่น การสื่อสาร ทางชุมชนจึงมีการตั้งกฎการปฏิบัติทั้งหมู่บ้าน กลุ่มชาติพันธุ์ ไทใหญ่ อาช่าจะมีตัวแทนประจำกลุ่มในการสื่อสารเกี่ยวกับข้อมูลหมู่บ้าน ทางหมู่บ้านจะแบ่งเป็น ทั้งหมด ๘ คุ่มแต่ละคุ่มจะมีหัวหน้าคุ่มในการประสานงานติดต่อสื่อสารจากพ่อหลวงบ้าน^{๘๖}

จากคำบอกเล่าของนายจิโรจน์ อมรดิษฐ์ ให้ข้อมูลประวัติหมู่บ้าน สันทรายปู่ยี่ว่าประวัติมี ๒ ประวัติแรกสมัยก่อนตรงทำยหมู่บ้านเมื่อก่อนมันเป็นทางเดินของพ่อค้า ทรายย่อย ๆ พ่อค้าทั่วไป มีพ่อค้าคนหนึ่งมาตายที่ท้ายหมู่บ้านคนที่ตายเป็นคนไทใหญ่ ชื่อ นายยี่ เป็น คำเรียกของคำท้ายหมู่บ้านคือ ยี่ เพราะเป็นพื้นที่ที่นายยี่ตาย จากการเล่าต่อ ๆ กันมาจึงกลายเป็นตั้ง ชื่อหมู่บ้านสันทรายปู่ยี่เดิมทีเป็นหมู่บ้านสันทรายนาปาง ซึ่งทั้งสองบ้านรวมกัน พ.ศ. ๒๕๒๑ และได้ แยกออกมาเป็นบ้านสันทราย หมู่ ๘ เปลี่ยนมาเป็นบ้านสันทรายปู่ยี่ หมู่ ๑๓ ต่อมาแบ่งการปกครอง ออกเป็นสองตำบล คือ ตำบลโป่งผาตำบลโป่งงาม และได้เปลี่ยนจากหมู่ ๑๓ เป็นหมู่ ๔ ผู้ใหญ่บ้าน คนที่ ๑ ชื่อนายดำ สีใส คนที่ ๒ นายแก้ว สุทธิรส พ.ศ. ๒๕๒๑-๒๕๒๓ คนที่ ๓ นายวงคำ คักกัณหา พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๒๗ คนที่ ๔ นายสาย ไจมา พ.ศ. ๒๕๒๗ คนที่ ๕ นายอิทธิเดช ฤทธิเดชดำรงค์ พ.ศ. ๒๕๒๘ โดยดำรงตำแหน่งกำนันตำบลโป่งผาและคนที่ ๖ นายสมคิด มหาวงศนันท์ พ.ศ. ๒๕๕๙^{๘๗}

ชื่อหมู่บ้านมีการสันนิษฐานอยู่ ๒ กรณี คือ ในอดีตบริเวณแถวนี้เคยเป็น เนินทรายที่มีทรายมากมายและมีฝักปู่ย่าปู่ยี่ขึ้นเป็นจำนวนมากจึงเรียกว่าแถวนี้ว่าบ้านสันทรายปู่ยี่ อีก

^{๘๖} สุภารัตน์ จมปู, เก็บข้อมูลภาคสนามระหว่างเดือนมกราคม - พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๘๗} สุภารัตน์ จมปู, เก็บข้อมูลภาคสนามระหว่างเดือนมกราคม - พฤษภาคม ๒๕๕๙.

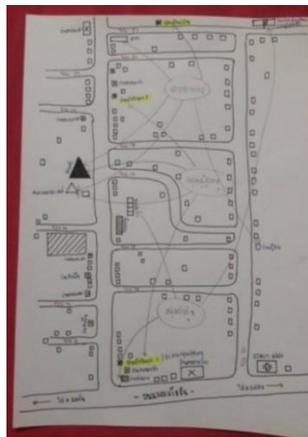
กรณีหนึ่งคือในอดีตบริเวณแถวนี้เคยเป็นเนินทรายมักจะมีคนมาขุดเอาทรายที่นี่และทำยหมู่บ้านมีเส้นทางเดินทางติดต่อค้าขายกับพ่อค้าพม่ามีพ่อค้าชื่อนายปู่ยี่มาเสียชีวิตลงแถวนี้จึงมีการเรียกว่าสันทรายปู่ยี่ ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๕๓๕ ได้มีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเข้ามาอาศัยเพิ่มขึ้นได้แก่กลุ่มไทใหญ่ พม่า ปะหล่อง มูเซอ

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลโป่งงาม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

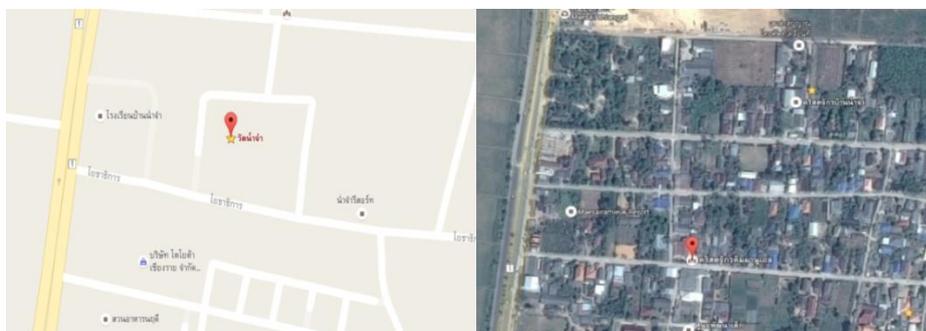
ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ทิศตะวันตก ติดกับ สาธารณรัฐสหภาพเมียนมา

ภาพที่ ๒๙ แผนที่เดินดินบ้านสันทรายปู่ยี่, สมจิตร สมวิลัย, เก็บข้อมูลภาคสนามระหว่างเดือนมกราคม - พฤษภาคม ๒๕๕๙.

๒.๓.๒ บ้านน้ำจี้กลาง

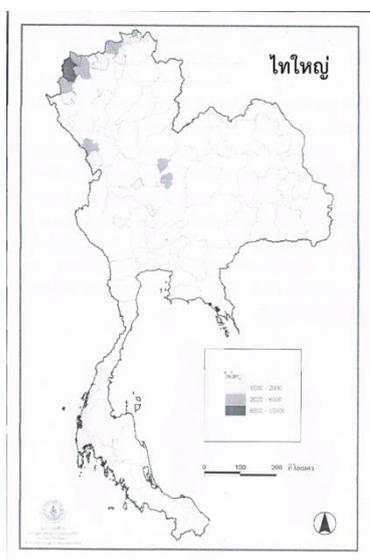

ภาพที่ ๓๐ บ้านน้ำจี้กลางจากภาพถ่ายทางอากาศ, Google Map

บ้านน้ำจังก์กลาง เป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นใหม่ แยกออกมาจากบ้านน้ำจังก์ หมู่ ๕ เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๓ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน ไม้ดอก ไม้ประดับ การปกครองมีความสามัคคีกันจึงทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

๒.๔ กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่อยู่ในตระกูลภาษาไตมีชื่อเรียกอื่น ๆ ว่า ชานไท ชานไต ไทใหญ่ เจี้ยว มีจำนวนประชากร ๙๕,๐๐๐ คน^{๘๘} กระจายตัวอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ ตาก เป็นต้น (ชายแดนด้านตะวันตกเฉียงเหนือเป็นส่วนมาก)

ภาพที่ ๓๑ กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในประเทศไทย, สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ , แผนที่ภาษาของกลุ่ม ชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๗), ๔๘.

จากเรื่องราวประวัติศาสตร์ของชาวไทใหญ่ที่ประสบมาดังที่กล่าวแล้วข้างต้น^{๘๙} ผลกระทบจากภัยสงครามทำให้เกิดความไม่มั่นคงของชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทใหญ่เป็นอย่างมาก ด้วยสาเหตุดังกล่าวทำให้เกิดสภาวะบีบบังคับให้ชาวไทใหญ่บางส่วนจำยอมหรือตัดสินใจในการหาพื้นที่ที่มีความปลอดภัยหรือพื้นที่ทำกินเพื่อความอยู่รอดของตนและครอบครัว จึงมีการเดินทางเข้ามา

^{๘๘} ข้อมูล ณ พ.ศ. ๒๕๔๗ อ้างอิงจาก สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, แผนที่ภาษาของกลุ่ม ชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๗).

^{๘๙} ดูหัวข้อประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

อาศัยอยู่ในพื้นที่ประเทศไทย ดังนั้นสาเหตุ**ประการแรก**ที่ผลักดันให้ชาวไทยใหญ่ตัดสินใจอพยพย้ายถิ่นฐานคือเหตุผลทางการเมือง ชาวไทใหญ่แต่ละคนในกลุ่มนี้จึงเป็นชาวไทยใหญ่ที่มีระดับการศึกษาสูง รวมไปถึงผู้มีฐานันดรศักดิ์เชื้อพระวงศ์ ตัดสินใจย้ายออกมาเนื่องด้วยสาเหตุความบีบคั้นทางการเมืองการปกครองเป็นสำคัญ เพราะหลังจากรัฐบาลทหารพม่าทำการปฏิวัติรัฐประหารในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ แล้วได้มีการประกาศใช้นโยบายกับผู้ต่อต้านรัฐบาลด้วยวิธีที่รุนแรง และชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่น ๆ ที่ถูกสงสัยว่าเป็นผู้ที่เป็นภัยต่อรัฐบาลได้ในอนาคต ดังนั้นเพื่อความปลอดภัยและเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นชาวไทยใหญ่กลุ่มนี้จึงตัดสินใจย้ายออกจากถิ่นฐานเดิมเข้าสู่ประเทศไทย โดยเฉพาะการอพยพเข้ามาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่เป็นพื้นที่เริ่มต้น

สำหรับชาวไทยใหญ่ที่ทำอาชีพการค้าขายและการเกษตรกรรม ตัดสินใจย้ายออกจากถิ่นฐานเดิมเพราะความบีบคั้นทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ คือ หลักจากรัฐบาลประกาศนโยบายบังคับย้ายถิ่นใน ปี พ.ศ. ๒๕๓๙-๒๕๔๑ ชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรถูกสั่งออกจากที่ทำกินเดิมไปยังค่ายอพยพที่ทางรัฐบาลจัดเตรียมไว้ ทำให้เกษตรกรต้องสูญเสียที่ทำกินและทรัพย์สินที่เคยครอบครอง ประกอบกับพื้นที่ทำกินใหม่เป็นพื้นที่ที่ไม่ค่อยมีความอุดมสมบูรณ์ไม่สามารถทำการเกษตรได้ตามเดิม

ประการที่สอง คือแรงจูงใจจากเพื่อนหรือญาติพี่น้อง เป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวไทยใหญ่ตัดสินใจย้ายเข้ามาอยู่ในประเทศไทย เนื่องด้วยมีญาติพี่น้องหรือมิตรสหายของตนเองเคยเข้ามาอาศัยในประเทศก่อนหน้านี้ ทำให้การย้ายเข้ามาประเทศไทยในระยะแรกสามารถมาพักอาศัยกับกลุ่มคนเหล่านี้ได้ ประกอบกับเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่มีชายแดนติดต่อกับพม่า เช่นจีนและลาว ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวที่มีระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เมื่อเข้ามาอยู่แล้วก็จะมีโอกาสและความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม นอกจากนี้ความใกล้เคียงทางวัฒนธรรมหรือภาษาก็มีส่วนเช่นกัน ชาวไทใหญ่ที่ย้ายถิ่นฐานจากพม่าต่างก็มากระจายตัวอยู่ในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ตาก และแม่ฮ่องสอน เพราะเป็นจังหวัดที่มีเขตชายแดนติดต่อกับพม่า

ชาวไทยใหญ่ได้เข้ามาอยู่อาศัยและตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มเป็นชุมชน บางชุมชนพบว่าได้เข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในประเพณีไทยร่วมเกือบร้อยปี จึงทำให้เป็นทั้งผู้รับและผู้ให้ในเรื่องของวัฒนธรรมต่าง ๆ ชาวไทใหญ่บางส่วนกลืนกลายเป็นชาวพื้นเมืองล้านนา (คนเหนือ) เนื่องจากการสร้างครอบครัวแต่งงานมีครอบครัวกับคนไทยหรือคนพื้นเมืองล้านนา หากแต่ในเขตสหรัฐไทใหญ่ยังรักษาขนบธรรมเนียมเดิมของเขาอยู่ ถึงกระนั้นก็ตามรัฐยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนกับประชากรที่อพยพเข้ามาในยุคหลัง ๆ เมื่อรัฐไม่จัดพื้นที่พักพิงชั่วคราวไว้รองรับที่ชายแดน ทำให้ชาว ไทใหญ่จำนวนมากทะลักเข้าสู่ตัวเมืองด้านในของประเทศไทยมากขึ้น

ประเทศไทยมีชาวไทใหญ่อพยพเข้ามาทำมาหากินในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย และเชียงใหม่ ส่วนใหญ่เพิ่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานได้ไม่มากนัก จังหวัดเชียงรายเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาช้านาน ผู้คนอาศัยอยู่ปะปนกันไปประกอบด้วยชาว ไทใหญ่ ไทลื้อ ชาว ล่าปาง เชียงใหม่ ล่าปูน แพร่ รวมไปถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้อพยพเข้าไปมาอยู่เป็นจำนวนมาก เพราะเชียงรายมีพื้นที่ราบและว่างเปล่าเหมาะสำหรับการเพาะปลูก รวมไปถึงความใกล้ชิดทางวัฒนธรรม อาทิ ระบบความเชื่อ ที่ส่วนใหญ่พบว่าล้วนนับถือพุทธศาสนา^{๙๐} และต่างเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีความเคร่งครัดในพระพุทธรูปอย่างมาก ทุกวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมจะมีความเกี่ยวโยงกับพระพุทธรูปวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่มีลักษณะคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมท้องถิ่นและเป็นวัฒนธรรมที่มักเกี่ยวเนื่องมาจากพุทธศาสนา ความเชื่อในพุทธศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิมยังมีผลต่อการสร้างบรรทัดฐานในการดำรงอยู่และการดำเนินชีวิตของชาวไทใหญ่อยู่ตั้งแต่เล็กจนโต และเชื่อมั่นว่าพวกตนนับถือพุทธศาสนาเข้มข้นมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อยู่รายรอบกลุ่มของตน ดังมีสุภาษิตที่อวดอ้างความใจบุญของตนว่า “กินอย่างม่าน ตานอย่างไต” หมายความว่าคนม่านคือพม่านั้นชอบกินหรือกินมาก แต่คนไทใหญ่นั้นชอบทำบุญทำทานมากกว่า ดังนั้นความเชื่อดั้งเดิมรวมถึงพุทธศาสนาก็ยังคงผสมผสานอยู่ในวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ผ่านลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ อย่างไรก็ตามจะพบว่าวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในแต่ละจังหวัดในภาคเหนือที่มีชาวไทใหญ่นั้นมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากสภาพสังคมของเมืองอื่นในล้านนา เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากประเทศสหภาพพม่า ชาวไทใหญ่มีภาษาไทใหญ่ใช้ในการสื่อสารในชุมชน ชาวไทใหญ่ให้ความสำคัญกับการทำกิจกรรมประเพณีทางพุทธศาสนา ซึ่งได้รับการสืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัดโดยให้ความสำคัญในการช่วยเหลือ และเข้าร่วมกิจกรรมด้านศาสนา มีการรักษาศีล และจะยกย่องเชิดชูผู้ที่นำเคารพ มีภาษาไทใหญ่ มีการแสดง การละเล่นพื้นบ้าน ตลอดถึงศิลปกรรม การก่อสร้าง วัด วิหาร ตลอดจนลักษณะพระพุทธรูป ที่มีการผสมผสานระหว่างศิลปะไทใหญ่และแบบพม่า ในขณะที่เดียวกันประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมนั้นย่อมมีการปรับเปลี่ยนไปตามปัจจัยทางสังคมที่ผันแปรอยู่ตลอดเวลาตนเอง

จังหวัดเชียงรายนับว่าเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีชาวไทใหญ่อพยพเข้ามาอยู่จำนวนมาก ในหลายอำเภอและหมู่บ้านมาอย่างยาวนาน ชาวไทใหญ่ที่เดินทางเข้ามาจังหวัดเชียงรายต่างนำความเชื่อทางด้านวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทใหญ่มาใช้ในการดำเนินชีวิตด้วย โดยเฉพาะวัฒนธรรมภายในครอบครัว^{๙๑}

^{๙๐} บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ๓๐ ชาติในเชียงราย, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๑), ๗.

^{๙๑} โยธิน บุญเฉลย, “โครงการนำร่องการพัฒนาฐานข้อมูลสำหรับการสร้างเมืองมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน,” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๑), ๔๐.

คณะวิจัยได้ทำการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ในหลายพื้นที่ของอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ได้แก่ ตำบลแม่สาย ตำบลเวียงพางคำและตำบลโป่งผา ซึ่งจัดนำเสนอในรายละเอียดของผลการศึกษาวิจัยต่อไป